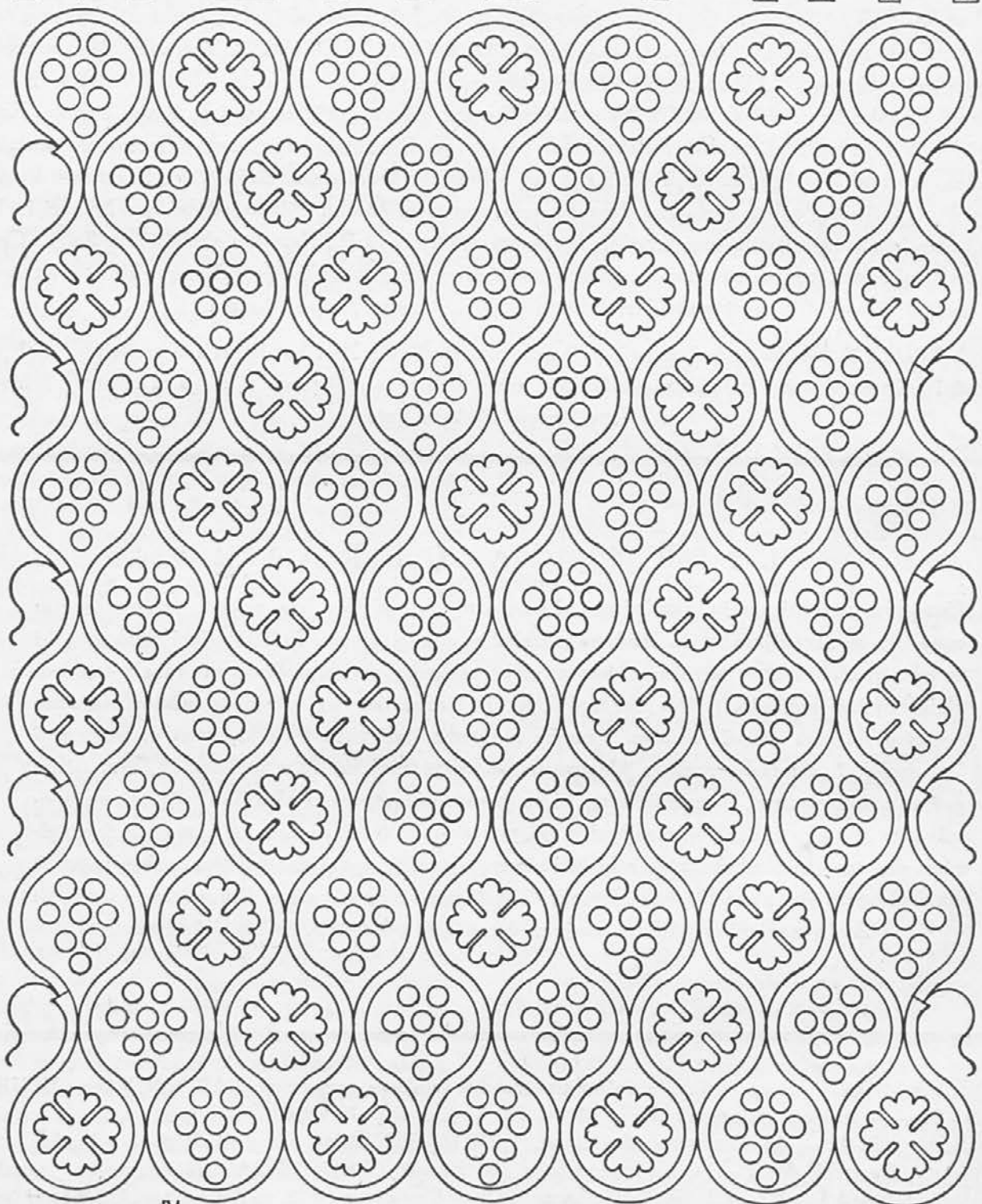

M · L · A · D · I · K · A

DRUŽINSKI LIST S PODOBAMI
AVGUST ◦ 1938 ◦ LETO XIX

VSEBINA AVGUSTOVSKÉ ŠTEVILKE

LEPA POLJANA Zbegano gnezdo (Cveta Stojanova) // Čarobni zaliv (Sonja Sever) // Štirinajst dni po Bolgariji (Silvo Kranjec) // V nove zarje (Ivan Zorec) // Na Švajca visoke gore (Lojze Grzetič) PESMI Človeka iščem (Janko Samec) // O kresu (Leopold Stanek) ★ PISANO POLJE Ob razstavi praškega baroka (dr. Tine Debeljak) // † Msgr. Josip Abram (dr. Joža Lovrenčič) // Spallanzani: Mikrobi iz mikrobov (de Kruif-Tratnikova) // Nove knjige // Naše slike ★ DOM IN DRUŽINA Kako in s čim postrežemo poleti (Štefanija Humek) // Oblekica za deklice (Eliza Skalický) // Kuharica (M. R.) ★ ZABAVA IN ŠALA Smešnice // Uganke in mreže ★ SLIKE Meissonier: Spopad v krčmi // K razstavi praškega baroka: Kupola cerkve sv. Nikolaja na Mali Strani v Pragi; ista cerkev po Dienzenhoferju iz prve polovice 18. stoletja; Slavnostna dvorana Wallensteinove palače s slikami // Braunov Odrešenik (1725—1750); Braunova Alegorija vere pred cerkvijo // Pogled v vhodno dvorano razstave // K članku Štirinajst dni po Bolgariji: Ulica Marije Luize in džamija Banja-baši v Sofiji; Spomenik Aleksandra II.; Narodno gledališče v Sofiji; Cerkev sv. Aleksandra Nevskega in univerza v ozadju; črtež središčnega dela Sofije // Fotografije (Fr. Krašovec): Skrbni gospodar; Poletje // Slika † msgr. Josipa Abrama

KROJNA PRILOGA škoda se brž naredi // O delovnih čevljih // Med kot zdravilno sredstvo // Zelenjava in vitamini // Deževni dnevi na počitnicah // Naše ročne torbice in naši pasovi // Skrb za omare // Telovadba pri gospodinjskem delu

L I S T N I C A U P R A V E

Cenjenim naročnicam in naročnikom, ki so nam ob začetku leta poslali naslove svojih znancev, se za prijaznost in trud najpristrčneje zahvaljujemo. Pošiljateljem naslovov, ki so nam pridobili nove naročnike, kateri so naročnino v prvem polletju poravnali, smo poslali knjižno nagrado. // Cenjene naročnice in naročnike, ki spremené naslov, vljudno prosimo, da nam sporočé obenem z novim naslovom tudi naslov, na katerega so prejemale list doslej. Spremembo naslova blagovolite sporočiti vsaj do 25. v mesecu. // Vsem tistim cenjenim naročnicam in naročnikom, ki so poravnali naročnino Mladike brez našega opomina, se iskreno zahvaljujemo. Nujno pa prosimo vse tiste, ki nam še niso poslali naročnine, da storé to nemudoma, ker bi bili sicer primorani, nadaljnje pošiljanje lista ustaviti. Končno opozarjamo vse reševalce ugank, da pošiljamo nagrade samo tistim izžrebancem, ki imajo naročnino plačano vsaj za četrtletje, v katerem so bili izžrebani.

MLADIKA se tiska v Celju in izhaja točno prvega dne vsakega meseca ★ NAROČNINA za Mladiko je letno din 84.—, s krojno prilogo vred din 100.—. Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (din 42.—) in četrtletno (din 21.—). V INOZEMSTVU pa stane din 100.—, s krojno prilogo din 116.—; v Ameriki dol. 2.—, s krojno prilogo dol. 2:40 ★ ČEKOVNI RAČUN imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150. NAROČNINO IN REKLAMACIJE je pošiljati na naslov: UPRAVA MLADIKE V CELJU. Reklamirati se more vsakikrat le zadnja številka ★ ROKOPISI naj se pošiljajo na naslov: dr. Jože Pogačnik, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Poljanska c. 28, telefon 51-68 ★ UGANKARSKO GRADIVO sprejema Janko Moder v Dolu pri Ljubljani. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank ★ IZDAJA Družba sv. Mohorja (dr. Franc Kotnik) v Celju. Za uredništvo: Fran Milavec, Celje. Tiska Mohorjeva tiskarna, registrirana zadruga z omejeno zavezo, v Celju (Fran Milavec, Celje)

ZBEGANO GNEZDO

Cveta Stojanova

17.

Tedaj so bile počitnice. Matej je bil doma po cele dneve razen tiste pete ure popoldne. Ko sta z Agato gradila lopo na vrtu in je bila ta dlje časa sklonjena, se ji je zmračilo, da je za trenutek zgubila zavest in padla.

Še dolgo se je spominjala, kako je potem zagledala Mateja, ki jo je gledal zadovoljno in škodoželjno, da je onemogla.

Že dlje časa ji je bilo večkrat slabo, pa na to ni hotela niti misliti in si ne priznati. Da bi bila bolna? Tega ni marala, tudi povedala ni. Potem je pa le doumela, da je na poti tretji otrok. Tega se je razveselila, zakaj to je pomenilo življenje in ne bolezen, tako da je bila spet vesela in živahna.

Včasih sta šli Mara in Agata z otrokoma iz mesta v hrib ali po polju in travnikih. Tedaj se je zdelo Agati, da ji avgustovsko sonce pripeva k novemu življenju, da ji trave dišé in murni brné prav do srca, da ji vročina izžiga nezdrave sokove in jo krepi za čas, ki prihaja. Vse jo je delalo milejšo, nežnejšo. Matej jo je večkrat dobil, da se je smehljala sama sebi.

»Ti si čudna, Agata,« ji je dejal. »Mislil bi, da boš razdražljiva, prepirljiva in nejevoljna, pa najdeš tudi v tem svoj ponos!«

»To ni ponos, to je tisto: biti ali ne biti, biti živ ali mrtev. Kdo bi samo životaril!«

»Pa niso vsi ljudje taki,« je odvrnil Matej zamišljeno.

»Res je, a tudi naloženo ni vsem enako. Življenje nalaga vsakomur toliko, kolikor zmore nositi. Vse je prav razdeljeno. Ali ne?« je Agata vprašujoče pogledala Mateja in mu dala priliko, da izgovori, kar ga teži že dlje časa.

»Meni se zdi razdelitev krivična. Nekaterim je vedno dobro, drugim nikoli. Ti imajo preveč, drugi premalo. Ti trpijo, drugi nikoli. Ti so srečno rojeni, drugi so od vsega začetka nesrečni.« Matej je mislil nase in si prisodil vse najslabše. Agata ga je razumela, zato je vprašala:

»In med katerimi si ti?«

»Med tistimi, ki hočejo biti tudi kdaj srečni in imeti toliko kakor drugi ter nehati trpeti.«

»Ali si že kdaj pomislil in mislil s tistimi, ki imajo manj kakor ti, in so srečni? Ali si se kdaj

spomnil na tiste, ki so brez rok, brez nog ali celó slepi? Spet drugi so bolni in priklenjeni na posteljo tudi po deset let. In glej tiste, ki imajo v duši zločin in jih peče in preganja vest, in tiste, ki po krivici sedé v ječah.«

»Mislim na tiste, ki imajo vsega več kot jaz.«

»Ki imajo grad namesto hiše? Ki imajo poleg žene še tri ljubice? Ki imajo enega razvajenega bleličnega otroka namesto treh od polente krepkih otrok? Misliš na tiste, ki prirejajo gostije, plešejo, igrajo, flirtajo in se vozijo z lastnim avtomobilom v Monte Carlo — in ne veš, da iščejo v vsem svojem razkošju križem sveta sreče in so nesrečni in nezadovoljni bolj kakor jaz?«

»Ali si vzela ti vso srečo v zakup?« je dejal Matej grenko.

»Kar imam, ni moje, to je božje,« je odgovorila Agata v globokem miru.

»In zakaj imaš to božje ti in ne tudi jaz?«

»Zakaj?« se je Agata nasmejala čisto otroško.

»To je tako preprosto! Sreče ne moreš prijeti kakor primeš zlato, avtomobil, grad in zemljo. Ti hočeš najti srečo v posesti in jo prijeti, pa ne veš: ko imaš posest, se ti sreča smeje v obraz in stoji tesno ob tebi. Ti gledaš preko vsega kakor otrok s kupa igrač, ki vpije, kriči in joče, ker nima lončka kakor sosedov otrok.«

»Pa naj bi mu dali še tisti lonček.«

Agata se je zasmejala na glas: »Vidiš, da sem imela prav: še tisti lonček! Pa dobro veš, da se želja ne ustavi pri lončku, ker je lonček prazen in ni sreče v njem. Tako staro in preprosto je, ko imaš že vse, je še nekje jabolko iz raja, ki te vabi.«

Matej je bil potr in je govoril mehanično: »In ti nimaš željá?«

»Imam, pa ne po posesti, po svetu. Take stvari me vznemirjajo, nalagajo trpljenje.«

»Potem tudi trpljenja ne poznaš? Saj se mi zdi tolikokrat, da si brezsrečna.« Matej jo je pogledal nemirno. »Še nikoli te nisem videl trpeti.«

»Zato misliš, da ne trpim, ko ti mojega trpljenja ne vidiš? Saj tudi ne vidiš svoje sreče, ki se smeje iz otrok, iz žene, iz hiše in vrta; kaj ti nismo dobri, zvesti, vdani in tvoji? Kaj hočeš več?«

»Kaj nimaš vse to ti? Vse to ni moje,« jo je Matej pogledal očitajoče.

»Zavedam se, da to ni moje, temveč naše; to je dom, to je družina, to je lastnina, ki pa ne pomeni premoženja, temveč je simbol!«

»Hiša je premoženje,« je dejal Matej počasi in trdo.

»Jaz ne čutim premoženja, čutim dom.«

»Jaz pa čutim premoženje, ki se nalaga, zakaj jaz tičim v dolgovih, sramotnih dolgovih.« Matej je prelomil paličico, ki jo je pobral s tal. Agata je prenehala s kvačkanjem.

»Dolgovih? Zakaj v dolgovih? In zakaj sramotnih?«

»Mislil sem, da s svojim delom, s svojo knjigo poravnam te stvari, pa me je prehitelo. In zdaj se ponižujem zaradi tega pred Kržišnikovo, ki me prosi, da plačam, pred drugimi in še pred teboj. Ti mi nočeš nikoli pomagati. Tudi menico hočem plačati za Franceta, za katero smo poroki zdaj tudi plačniki. To je bilo še pred leti, denar je rabil za študije in zdaj vendar ne bom dovolil, da bodo drugi plačevali zanj, ko imam jaz hišo.« Umolknil je in čakal. Agata je zbdlo v srcu in bolečina ji je zaprla usta. Molčala je.

»Ali mi pomagaš?« jo je Matej v skrbeh vprašal in še dodal: »Potem bi ne hodil več h Kržišnikovi.«

»Kam pa?«

»Nikamor.«

»Dobro,« je dejala Agata.

»Ali imaš denar?« je v upanju še vprašal Matej.

»Nimam. Saj komaj vzdržim, kar sem si naložila.«

»Pa prodajmo hišo in nam denar še ostane,« je veselo dejal Matej.

Agata pa ga je pogledala z usmiljenjem: »Na to nikoli ne misli. Če hočeš, vzameš pri svojem šefu predjem in plačam Kržišnikovo. V banki pa uredim, da počakajo na denar od knjige.«

»Lepše bi bilo, če mi podpišeš menico in plačam sam vse.«

»Ne vem, kaj je lepše; vem le, da zmorem to, kar sem rekla, več ne. Čez dobro leto bo kolavdacija in treba bo plačati še dolg pri stavbeniku, tudi to mi dela veliko skrbi. Mislila sem, da mi pri tem pomagaš, pa si oddan, da pomagaš drugim,« je dejala Agata in mislila na lahkoverno naravo Mateja.

»Pomagam ti, Agata, zares ti pomagam, zdaj bom lahko. Pijača mi je vzela veliko denarja,« je zagotavljal Matej. Agata se je le trpko nasmehnila.

Po večerji je bila sama na terasi. Naslonjena na ograjo, je gledala večer in poslušala regljanje žab. Oblaki so stali nizko, zrak je bil brez sape, miren in vroč. Vrata iz družinske sobe so bila na stežaj odprta na teraso. Agata je slišala, kako se

Matej in Mara pogovarjata, v njej pa je ležala mirno in težko globoka žalost.

Samo se je čutila sredi svoje družine. Nihče ne misli, ne odloča in ne izvršuje namesto nje. Sama je mislila le na družino, Matej pa je videl le to, kar se je tikalo njegove lastne osebe.

Iz misli je Agato zdramil blisk, ki je razsvetlil težke oblake. Debele kaplje so se usule in Agata je stopila bleda in trudna v sobo. Sedla je na zofo, primaknila stol za noge in tako na pol ležala. Poslušala je pogovor in šumenje dežja. Dobro ji je dela svetloba, predmeti v sobi in oba obraza, ki ju je gledala. Prepriček, ki je nastal med Maro in Matejem zaradi matematike in filozofije, je zvilbil še Agato v njun pogovor in je rekla Mateju:

»Pa izračunaj še neznanko: Bog.«

Matej jo je pogledal. Gledala sta drug drugega, kakor da se še nista nikoli videla. Njen glas je bil tih pa mehak, ni dosegel njegovega razuma, segel pa mu je nenadoma v dušo in potrkal na tiste duri, za katerimi piše račune božja roka. Mateju je bilo, kakor da stoji majhen in tuj v sobi pred učiteljem in mu ne ve odgovoriti, koliko je: ena in ena.

»Da je Bog, je treba verovati.«

»Tudi, da je ena in ena dve, je treba verjeti. Ti mene ne moreš prepričati, tudi dokazati mi ne moreš, če tega ne verjamem. Kakor mi ne moreš dokazati, da je stol res stol in da si ti res Matej in da je tvoja mati res tvoja mati! Jaz ti gladko ne verjamem, da je tvoja mati res tvoja mati; dokaži, izračunaj, če stoji vse na matematiki, kakor si zatrjeval Mari.«

Matej je slišal le eno: dokazati, da je njegova mati res njegova! Na to ni nikoli mislil. To ga je prevzelo, da je pozabil biti matematik. Zamislil se je. In Mara ga je vprašala: »Ali verjameš, da je mati tvoja mati?«

Matej jo je pogledal tako otroško, da sta se oba zasmejala. »Odgovori,« mu je dejala. In Matej je dejal: »To ni treba verjeti, to je!«

»Pa če so te prinesli kot najdenčka, niti tega ne veš?«

»To se dá matematično dokazati z zdravilstvom.«

»Ki mu moraš tudi le verjeti. In kakor daleč bo segla tvoja matematična veda naprej ali nazaj do nič, bo treba tudi verjeti, ker se ti bo odpiralo brezno. Nazadnje obstaneš: Bog!«

»Bog? — Pa matematika? V kakšen sklad pa spravljaš vse to, Mara?«

»Mislim, če bi se ti ukvarjal z božjimi resnicami toliko, kolikor se z matematiko, bi ti dalo

L. E. Meissonier: Spopad v krčmi.

življenje tisti absolutni odgovor na tiste tvoje račune, katerim danes ne veš odgovora.«

»In kaj je Bog?« je pogledal Matej Maro.

»Kdor išče, ta najde; kdor trka, se mu odpre.«
Molčali so.

Agata je odšla brez slovesa, bilo ji je slabo. Tudi Mara je odšla in rahlo voščila lahko noč, Matej pa je še dolgo sedel sam. In z njim je ostala misel: Bog.

★

Zjutraj so zajtrkovali na terasi. Bilo je eno tistih poletnih juter, ko trepečejo listi in trave in rože pod težo deževnih kapelj, ki se spojé in zdrčé pod prameni sonca iskreče na tla. Bilo je tisto poletno jutro, ki te okoplje s svojim rezkim zrakom in omeče s soncem, da ti je pri srcu, kakor da ni bilo nikoli nič drugega kakor sama prelestna lepota tega jutra.

Mara je šla z otrokoma na vrt do smrečic in vsi trije so se sklonili k pajčevini z velikim pajkom.

»Pajek,« je veselo zakričal Bernardek in hotel s paličico udariti po pajčevini in se obenem obrnil na teraso. Mara ga je prijela za ročico.

»Poglej, kako krasno tkanino si je stkal in vsa je posuta z biseri.« Vsi trije so počenili in pajek se je premaknil. Bernardek je prenehal z dihom, da bi ga ne zmotil.

Ko je Agata to jutro zapustila hišo, še ni dobro vedela, kam naj gre in kje naj prične. Šla je z veselo dušo, brezskrbna in hlad je dihal vanjo, da je hitra hoja ni razgrela in upehala.

Ko je stopila v bogato sobo svojega šefa, je bil ta présečen zaradi njenega neobičajnega obiska. Pa Agata na to ni nič mislila, ko ga je tako sveža in vesela pozdravila in sedla. Povedala mu je, da želi in prosi predjema za vse leto. Ob koncu se je zasmejala, ko je razbrala z obraza šefa, da ga njena prošnja ne spravlja v slabo voljo.

Nekaj trenutkov sta zadovoljno gledala drug drugega, potem pa je dejal s svojim širokim in polnim glasom: »Podjetje prav zdaj nima toliko razpoložljivega denarja; prezidava poslopij, novi stroji so nas obremenili in blagajne izčrpali. Skoraj, da vam ne bom mogel ustreči.« Urednikovo svetovno obzorje, zaposlenost in delavnost pri gospodarskih, kulturnih in prosvetnih ustanovah mu je dala razgibanost duha in ga uveljavljala kot osebnost. Z Agato sta bila bolj prijateljska kakor uradna.

Agata se je v naslanjaču naslonila udobno in rekla počasi: »To že verjamem, da vas je obremenilo, nikakor pa ne more biti moja prošnja obremenitev pri takem podjetju. Lahko pa mi zaračunate obresti, da podjetje ne bo oškodovano zaradi te usluge.«

Vzela je iz torbice nalivno pero in mu ga ponudila: »Poglejte, kako sem uslužna.« In oba sta se zasmejala.

»Tega ne morem napraviti, to sem že povedal. Mislim pa — pogledal bom, če imam sam toliko, da vam ne odrečem; založil bi. Potem bom pa vaše mesečne dohodke obdržal. Ali je tako tudi prav?«

Agata je naglo in veselo vstala in dejala: »In lahko dobim takoj?«

»Takoj, to se pravi, da vam prinesem zvečer na dom. Se čudite? Z Matejem sva se v družbi pobljže spoznala in pobratila. Sva tudi v dogovoru, kar gotovo veste, da nam napiše poljudno stvar o postanku matematike, in pridem, da se še o tem pomeniva.«

»Še posebej ste me razveselili in tudi Matej bo vesel, da nas obiščete, in hvala vam, da ste mi naklonjeni, pa na svidenje zvečer!« Krepko sta si stisnila roke v pozdrav in se pristrčno nasmejala.

»Danes bo dober dan, vse bo po sreči.« je mislila Agata, ko je šla zdaj proti banki zaradi Francetove menice in Matejevega poročstva. Hodila je hitro in lahko, kakor bi jo tla sama nosila. Z nasprotne strani jo je nekdo pozdravil, pa ni opazila. Šele ko se ji je bližal preko ceste, se je ozrla v tisto smer. Ko je spoznala znanca, mu je stopila naproti.

»Nikjer vas ni videti, kakor da vas ni več v našem mestu,« ji je dejal.

»Spremite me in mi kaj povejte,« ga je Agata povabila s seboj. »Kaj počenjate?«

»Spet krokam in že dva dni nisem videl postelje. Pa kam greste?«

»V banko zaradi Franceta, saj res, saj ste tudi vi podpisali; kako je s tisto menico?«

»V redu, vse urejeno,« je dejal počasi z nizkim glasom.

»Kako urejeno? Matej je dejal, da bo on plačal!«

»Je že plačano. Mi smo zapili tisti denar skupaj s Francetom, zdaj pa plačali in te dni še pili na to, da je plačano. Matej nima pri stvari nič opraviti. Pa tudi njega zdaj nič ne vidim. Kaj vendar počnete?«

»Pridite in pogledjte,« je Agata dejala, se mu nasmejala in mu dala roko v slovo.

»Pa pridem, zares pridem in Mateja pozdravite,« je še kričal za Agato, ki je bila že na stopnišču banke.

Na ozkem hodniku je čakalo že nekaj strank pred tajnikovimi vrati. Šla je prav do vrat, ki so jih pa takoj trije obstopili, da bi nikdo ne zdrknil pred njimi v sobo. »Boste pač morali čakati, nekdo je že dolgo v sobi,« je gospod dejal Agati.

»Da,« je dejala Agata, pa obenem potrkala in vstopila: »Gospod tajnik, samo toliko vas zmotim: Kako je z menico mojega svaka; moj mož mi je dejal, naj vprašam.«

»Urejeno, plačano,« je vstajal tajnik. In še preden je mogel Agato pozdraviti, se je ona že zahvalila in odšla.

»Malo prehudo sem vdrla,« je pomislila Agata in zardela, ko je bila spet na stopnicah. »To je urejeno. Jutri je treba, da uredim še Kržišnikovo.«

Ko je bila spet na ulici, ji ni bilo, da bi šla domov. Šla je počasi in se ustavljala pred izložbami. Dolgo je stala pred izložbo čevljev, pa Agata ni videla, kar je gledala. Pred njo je stala hiša s kučmo in ona se ni mogla odločiti. Čim bolj se je širil nemir v njej, bolj počasi je šla in si želela, da bi bila hiša še daleč, da bi se umirila.

»Zakaj ta nemir?« se je vprašala. »Zaradi Matejeve prošnje? Oh, kaj je to njemu! Prebere, odloži ali pa uredi.« Rekla si je to, da si je dajala pogum. Saj je šla poslovno, kamor je bilo treba, in se ni niti malo vznemirjala. Tu je bilo drugače. Ni ji bilo vseeno, kako bo sprejeta in kako bo opravila.

Pozvonila je. Nikogar ni bilo, da bi odprl. Prijela je za kljuko — vežna vrata so bila odprta. Vstopila je in tesno ji je bilo. Potrkala je in odstopila od sobnih vrat. Slišala je nagle in močne stopinje, vrata so se naglo in na široko odprla: »Vi ste,« se je začudil.

Agata je začutila, da ni prišla o pravem času, in je obstala na hodniku in pozdravila. Stopil je do nje, hkrati sta si segla v roke in z drugo roko ji je pokazal, naj vstopi: »Prosim,« je dejal. Agata še ni nič rekla.

Ko je sedla k tisti mizici, ji je prišlo, da bi tako tiho sedela dolgo, dolgo. Vedela je, da mora nekaj reči, pa so bile njene misli prazne in ni vedela, kaj naj reče.

»In kaj mi boste povedali danes?« je zaslišala njegov glas, da ga je pogledala in videla, da se ji smeje. Sedel je njej nasproti.

»Pravkar mi je prišlo, da sem smešna in neumna. Vpričo vas pozabim vse in še tisto, kar vem, se mi zdi tako majhno, premajhno za vas.«

»Tako,« se je zasmel in Agati se je zdel ta smeh, kakor če se ona smeje doma Bernardku.

»Povejte še kaj!« jo je pogledal radovedno.

Agata je dejala kakor užaljen otrok, ko hoče biti velik med velikimi: »Tako se vam zdim kakor otrok, pa nisem, znam biti tudi velika. Vem, pred vami sem preskromna.« Agata ga ni pogledala, zato ni videla njegovega začudenja in prav tiste otroškosti v obrazu, ki jo je prisojala sebi. Zaslišala je:

»Skromni? To pa niste!«

»Nisem?« Povesila je oči, ki so se ji zasolzile. Zasmilila se je sama sebi, ni marala, da jo vidi takšno.

»Niste! In vaša otroka? Rad berem, kadar mi pišete o njiju.«

To je Agato spet poživilo.

»Bala sem se, da vam pišem preveč. In rada bi, da bi videli otroka.«

»Z otroki ne znam biti; zdi se mi, da je vsaka beseda, vsak pogled pretrd in preokoren za dušo otroka.« To je izrekel počasi, premišljeno in globoko.

Agati je bilo, kakor da ga je okradla njegove tihe skrivnosti.

»Danes odpotujem v inozemstvo; ko se vrnem, vas obiščem. In nekaj imam za vas, skoraj bi bil pozabil,« je poskočil in odprl predal visoke, ozke omarice. »Vi kadite, za cigarete je. Ročno orientalsko delo. Dali so mi to kot posebno umetnino. Vam je všeč?«

Agata je držala škatlico s cigaretami v rokah in zdelo se ji je, da je škatlica živa, da misli, da ve, da je zdaj v tujih rokah, in ji pripoveduje, kaj je doživela v rokah vladajoče orientalk. Potem ga je ganjena pogledala in rekla: »Hvala.« Še ta beseda se ji je zazdela odveč, ker ni mogla reči kaj na to lepoto, ki ji je ležala v rokah.

»Prižgite!« ji je dejal. In Agata je prižgala. »In vi ne kadite?« mu je ponudila iz škatlice.

»Samo pipo; prižgem si jo.« Na njegovem obrazu je bil tisti notranji smehljaj, ki ga čutiš, če si storil dobroto.

»In niste nikoli kadili cigaret?« ga je Agata vprašala.

»Kadil sem,« je dejal in se obrnil s pogledom od nje k vratom in nadaljeval: »Takrat sem bil star štirinajst let. Bila sva na polju: mati in jaz. Ona je žela, jaz pa sem za njivo prižgal cigareto. Poklicala me je. Vzpel sem se in se oglasil. Tedaj je mati prenehala delati in me pogledala: ugasnil sem cigareto in odslej je nisem prižgal nič več.«

Agata je svojo cigareto ugasnila in rekla:

»Tudi Goethe je bil po materi; tudi Napoleon; tudi vi imate moč svoje matere.«

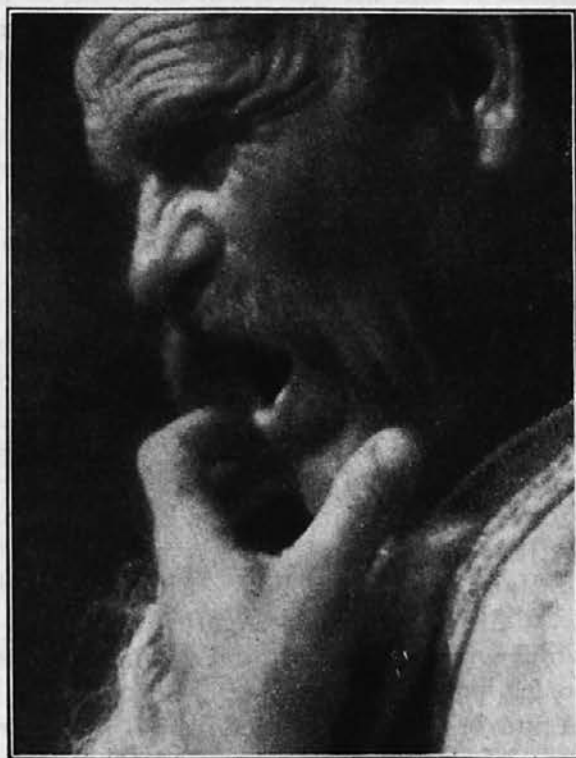
Ko je Agata izgovorila prvo besedo, se je naglo obrnil k njej in jo ostro pogledal.

Obrnil je pogovor: »Morda ostanem za nekaj časa v Švici, morda pa pojdem le preko Švice dalje.«

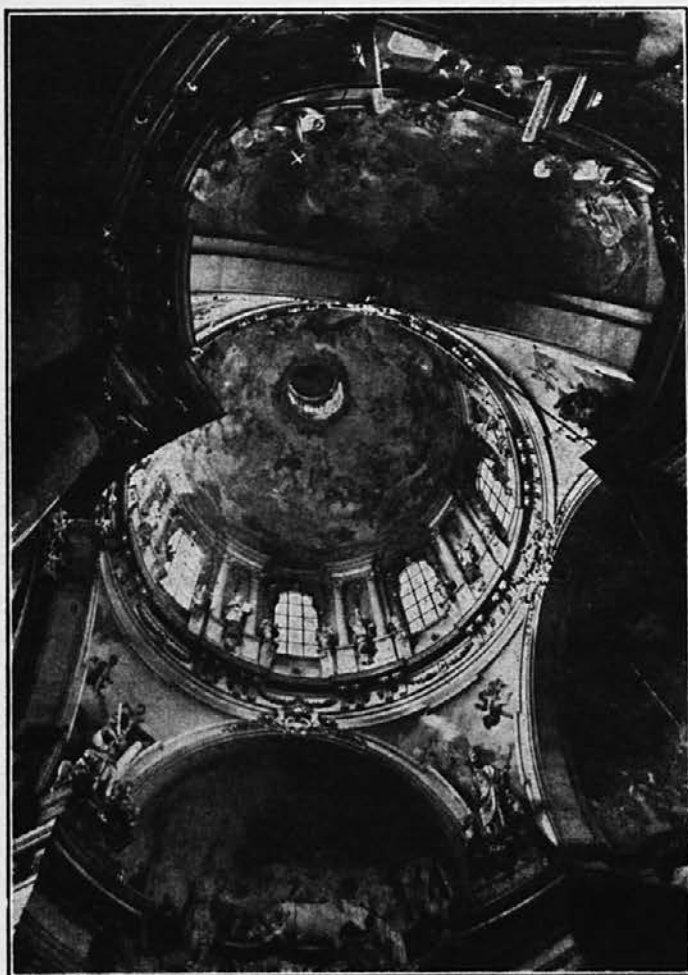
Agata je vstala: »Pozabila sem, da se odpravljate na pot, in sem vam vzela toliko časa. In pozabila sem, da sem prišla zaradi knjige svojega moža.«

»Tudi jaz se nisem spomnil, da bi vam povedal, da je že odobrena. In še nekaj: slišal sem, da pojde sedanji ravnatelj v pokoj in da so za to mesto predlagali vašega moža.«

Segla sta si v roko in Agata je dejala tudi to pot le: »Hvala.« Ko jo je spremil do vrat in sta se še enkrat poslovila, je videl Agatino hvaležnost v njenem solznem pogledu.

»Skrbni gospodar.« (Fot. Fr. Krašovec.)

Kupola cerkve sv. Nikolaja na Mali Strani v Pragi.

Agata je bila utrujena. Pot do doma se ji je zdela brez konca. Še so sedeli pri opoldanski mizi, ko je Agata vstopila, a ni prisedla. Nič ji ni bilo do jedi, le žejna je bila.

»Na terasi bom in čaja bi rada. Ko pojedete, pa pridite za menoj,« je dejala in takoj nato zunaj sedla in zaprla oči.

»Jaz sem že pojedel,« je pritekel Bernardek. »Jaz tudi,« je vstopil takoj še Pavel. Pritisnila sta se oba k materi.

»Nič vama nisem prinesla,« je dejala izmučeno Agata, »zato vama pa dovolim, da gledata tiste knjige s slikami.« Hotela je še povedati, naj pazita, pa sta že skočila po knjige. Sedla sta k svoji mizi na terasi in gledala. Bernardek ni gledal dolgo, začel je prinašati še druge knjige in iz njih postavljati predor. Matej je nekaj ugovarjal, pa je prišla Mara k njima in bila z njima, da ni bilo škode. Matej je prisedel k Agati.

»Slabe volje si, kje si bila?« Prinesel ji je še pismo in dodal: »To je prinesel sluga zate.«

Agata je odprla in pogledala. Bil je denar od njenega šefa in pismo, ki je povedalo, da ga zvečer ne bo, pač pa drugi večer.

»Dobro,« je dejala in ga spravila.

»Torej zdaj je tako,« je pričela Agata, »menica je plačana, denar za Kržišnikovo sem dobila, tvoja knjiga je že odobrena,« pri tem se je z glavo priklonila Mateju, »in — če dovoliš — ti čestitam: predlagali so te za ravnatelja vaše gimnazije.«

Mara, ki je poslušala, je prišla in prisedla, Matej pa je gledal zdaj Agato zdaj Maro, potem pa vstal in jezno dejal:

»S takimi šalami ne hodi domov, meni je vse to prebridko.«

»Jaz pa ji vse verjamem, pripoveduj po vrsti, Agata,« je dejala veselo Mara.

»Ti ji tako vse verjameš,« je Matej jezno pogledal še Maro.

»Zdaj pa nič ne povem,« je dejala Agata mirno, se nasmehnila in zaprla oči.

»Pa povej samo meni,« je dejala Mara. Agata pa ji je izročila pismo: »To je že nekaj.«

Mara je pogledala in se razveselila: »To je veliko, ne le nekaj.« Matej ni hotel nič videti, čeprav mu je Mara ponudila, da pogleda.

Agata si je vzela iz torbice škatlico za cigarete, jo odprla in ponudila Mari in Mateju. Mara jo je vzela v roke in pogledala Agato, ki se ji je zadovoljno smejala: »Tudi to je nekaj, ali ne?«

»Krasna je,« je zavzdihnila Mara. Tudi Matej jo je vzel v roke in dejal za Maro: »Res je lepa.« Agata je iztegnila roko in nastavila dlan, da ji Matej vrne škatlico. Že jo je hotel dati, pa je rekel: »Ko vse poveš!«

»Ne povem,« se je Agata poživljena zasmejala in rekla: »No, pa vrni, že povem!«

Vrnil jo je. In Agata je začela, kako je šla od doma in kako se je vrnila. Ko je končala, je Mara vstala in dejala: »Na to se pije!« Naročila je vina. Matej pa je nekaj časa gledal Agato, nato je molče hodil po terasi gor in dol.

»Pa moram biti le nekaj vreden, da sem si izbral tako ženo, ali ne, Mara?« je dejal, ko se je ustavil in spet sedel.

Mara je nalila v kozarec in napila: »Novemu gospodu ravnatelju in njegovi ženi!«

»In najini dobri Mari,« je dejal Matej in Maro objel.

»Tako,« je vzkliknila Agata, »jaz bom delala, vidva se bosta pa ljubimkala.«

Tedaj je Matej vstal in poljubil Agati roko: »Če bi objel ves svet, veš, da velja to tebi.« Agato je bilo sram pohvale.

»Premalo je teh knjig,« je prišel Bernardek, »poglej, pošle so mi. Ali smem vzeti še druge?« Agata ga je pritegnila k sebi, pa se je branil in izrabil priliko: »Dovoliš?«

»Danes dovolim vse!« je Agata toplo dejala.
»In kaj dovoliš meni?« se je oglasil Pavel, ki je ves čas pridno gledal slike. »Ali dovoliš, da izrežem to sliko zase?« ji je kazal iz knjige Pavel. Agata je bila v zadregi, pa se je domislila: »Podarim ti vso knjigo!«

»Pa še meni!« je zakričal v zavisti Bernardek.

»Pa še tebi eno,« je dejala veselo Agata.

Izbirala sta.

»In jaz si želim danes, da bom samo sedela in da mi strežete kakor pri maši.«

»Želiš?« je dejal Matej.

»Turško,« je naročila Agata v šali in mislila zares.

»Sem skuhal,« je Matej zares ponosno prinesel turško kavo.

Agata se je začudila, potem pa šegavo milostno sprejela skodelico iz rok Mateja, ki ji je še stojé dejal:

»Želiš?«

»Hvala,« se mu je priklonila Agata in mu z roko ponudila, da sede.

Matej je pogledal na uro in sedel.

»Koliko je?« je vprašala Agata, ki jo je ta pogled na uro zbodel.

»Štiri,« je odgovoril Matej in dodal: »K materi pogledam, že dolgo nisem bil tam!«

Agati so se orosile oči, ko ji je prišla misel: »Meni skrb, materi veselje.«

18.

Agata je težko prenašala redne slabosti materinstva in ni vedela, kako bi se zamotila. Z Matejem sta tedaj hodila v mraku na sprehod v okolico mesta. Te sprehode sta imela oba rada in tudi, če je deževalo, nista ostala doma. Prav s tem sta se zblížala in Agata je bila Mateju že potrebna. Po časi je prišlo, da sta se umirila drug v drugem. Mara pa je Mateju vedno o pravem času postregla doma s kozarcem vina. Tako so bili po večerji v tihih in prijetnih pogovorih na terasi še pozno v noč. Največkrat pa niso bili sami, znanci so prinašali še več življenja v hišo.

Agata je čutila močno spremembo v Mateju. Zdaj je bil prvič, odkar ga je poznala, umirjen, dober in z družino: bil je njihov.

Po tistem večeru, ko jih je obiskal njen šef dr. Gorše in je prišla še Tina, se mu je odprl pogled še v tisti cerkveni svet, ki mu je bil ostal iz otroških let in je kasneje vedel zanj le toliko, kolikor ga je politični veter raznašal po časopisju. Tisti večer so govorili o umetnosti, zgodovini, znanosti in politiki. Kakor je Agati čudno zvenelo, da se tikata Gorše in njen mož, tako se je Matej ne-

K. I. Dienzenhofer: Cerkev sv. Nikolaja na Mali Strani v Prahi. (Iz prve polovice 18. stoletja.)

šetokrat začudil znanju, definicijam in svetovno-nazorni jasnosti tega moža, ki je Mateja prekašal s svojim duhom in obzorjem in bil — duhovnik. Saj je pomenilo za Mateja to ime, ta stan nekaj, kar se giblje v tistih 'ozkih' mejah Cerkve, ki ne dovoli razmaha, misli, čustev po osebnem hotenju, ampak si prilašča moč edinstvene resnice svoje enostranske ustanove. Zdaj pa je spoznal v tem človeku moža, ki je trdno razpravljaval o vsem, kar je prinesel pogovor, in odločno pobijal ves ustroj Matejeve miselnosti o Cerkvi.

Za Mateja svet Cerkve ni niti bival. Hodil je mimo tega sveta, kakor da ga ni. Zdaj pa se mu je prikazal v enem drobnem razgovoru ves in mogočen in ga spravil v zmedo z njegovim svetom. Pred njim sta stala dva svetova, dva človeka: on sam in Gorše.

In ko sta šla z Agato zvečer s sprehoda proti domu in se razgovarjala, ali se uresniči ravnatelj-ski naslov ali ne, je vprašal Matej:

»Kako je to, da ti dosežeš vse, kar hočeš, še več in povsod? Kje jemlješ to moč?«

»V Bogu,« je odgovorila Agata kratko.

»Tega ne razumem,« je dejal zamolklo.

»To je milost! To je tisto: ,Trkajte in se vam bo odprlo, prosite in se vam bo dalo!«

Šla sta molče in Matej se je čudil svojemu pogledu, ki mu je prikazoval danes iste hiše, ko da so večje kakor druge dneve. Pot je bila tako široka! Nebo tako visoko in razsežno! Vse se mu je zdelo nenavadno prostrano. Potem je pogledal Agato, a ta je bila tako majhna, in ozrl se je še po sebi. Tudi on je bil z Agato vred majhen, kakor da sta otroka. Tedaj mu je bilo tako otroško, prijetno, da se je zasmel. Agata pa je čutila prav nasprotno. Ni videla ne hiš ne poti ne neba; videla je le Mateja in sebe, kakor da sta dva popotnika, dva romarja, dva grešnika, ki iščeta odpuščanja. Objela jo je globoka žalost in čutila je solze v svojih očeh.

Ko sta prišla domov, ni bilo ne Mare ne otrok doma. In Matej je povedal, da mora po večerji h Goršetu zaradi spisa, potem pa je šel nazaj na vrt. Agata je stopila k oknu in pogledala po vrtu. Videla ga je, kako se je sklanjal nad rožo. Tako je bila zmedena, da je obstala sredi sobe in se prijela za čelo z obema rokama. Na polici je zagledala pisemski papir in črnilo. Oboje je vzela mehanično in sedla k mizi. Podzavestno se je v njej nekaj odločilo, česar ni znala urediti. Ni ji bilo jasno, kaj se dogaja z njo. Nekaj je bilo v njej, neko hotenje, ki ga ni razumela, a jo je sililo, da nekaj napravi. In napisala je. »Ko pride zvečer Matej k vam in ga najdete pripravljenega, govorite z njim o Bogu. Morda je zdaj tisti čas, ko najde, kar išče. Pomagajte njemu in — meni.« Agata je mrzlično zaprla pismo in ga dala Nežki: »Nesite precej!«

Ko se je to noč Matej vrnil domov, Agata še ni spala. Ni mogla zaspiti in je ležala brez luči. Slišala je, da je Matej prišel, da je pogledal v družinsko sobo in šel potem v svojo. Slišala je, da je prišel k njej. »Agata,« jo je poklical tiho. Ona je molčala. Vstopil je tiho in položil nekaj na nočno omarico. Agata se ni zganila. Šele ko je utihnil vsak dih hiše, je prižgala luč in našla listek: »Rekel je, naj ti povem, da sem se spravil z Bogom.«

Krčevito je zajokala in skrila obraz v odejo. Preveč je bila doživela ta dan. (V drugo naprej.)

ČLOVEKA IŠČEM...

Janko Samec

I.

Človeka iščem na žioljenja poti,
ki bi človeštvu bil tako udan
v ljubezni živi in srca dobroti,
kakor da od Boga mu je poslan.

In bi poslal človeku ga nasproti
v sveta vesoljnega poslednjo stran,
ki zapuščen je ob žioljenja ploti
obstal, pokrit od tisočerih ran.

Pa bi mu rekel: Skloni nanj se niže
in vse odvzemi mu žioljenja križe,
saj jih preveč na svetu je imel!

In snemi vseh ponižanj mu okove
ter ga odpelji v sončne zarje nove,
da bo iz njih svobodno zaživel!

II.

Človeka iščem in odpiram vrata
po vseh domovih, znanih in neznanih,
da bi se do zakladov zakopanih
v človeštvu mi prerinila lopata.

In čujem, vidim: Brat sovraži brata!
Src je preveč nagonov zlù predanih
in duš denarja demonu prodanih
vesoljna zemlja je strašno bogata!

O človek, Bog moj... Jaz po tebi kličem,
da stopiš kot nekdanj med farizeje
in jih spodiš iz naših templjev z bičem!

In meni zdi se, kakor da se smeje
mi nekaj strašnega za daljnim gričem —
in slišim glas: Ti se boriš s hudičem!

III.

Naj bo hudič! Naj bo vesoljna zloba,
ki iz noči se večne mi krohoče!
Boril se bom, ker vem, da človek hoče,
da se od zlà očisti mu podoba!

Saj iz oči mu sije ur grenkoba,
ki je v besedo ujeti ni mogoče,
da sam nad sabo kot otrok zajoče,
kadar prevzame srčna ga tesnoba.

Boril se bom za pravde razodetje,
kot nam srcá veleva strog ukaz,
ki s sabo nosimo ga vsi poetje!

Že vidim, o Resnica, ti v obraz,
ki pravi, da (kot sonce gre v poletje)
človeštvu vzide kmalu Novi čas!

Pogled v slavnostno dvorano Wallensteinove palače z razstavljenimi slikami.

ČAROBNI ZALIV

Sonja Sever

V daljni, pravljичni deželi, med mogočnimi gorami je bil čudolep morski zaliv. Kristalne gore, ki so se nizale ob obali, so stale kakor zvesti varuhi na straži, da ne bi prihrumeli mrzli viharji v ta lepi zaliv in razburkali srebrno gladino morja. Le rahla južna sapica je imela svoboden dostop. S svojim toplim dihom je nežno razgibala sinje morje, da je gladina zaigrala v tisočkrat tisoč drobnih lesketajočih se valčkah.

Ni bilo lepšega zaliva na daljnem svetu, tudi ne srečnejšega kraja. Ribiči in mornarji, ki so prebivali s svojimi družinami tu na neštetihi otocih, so živeli v tihem zadovoljstvu in obilju. Mreže, ki so jih nastavljali ribiči, so se brž polnile z najlepšimi ribami. Mornarji so pluli brez nevarnosti, zakaj njih ladij niso nikoli premetavali besni valovi.

Ob sončnem zatonu pa, ko je večerna zarja kopala svoje zlate lase v morju, so kakor rahle

meglince v daljavi prirajale iz globin prekrasne morske vile. Prepevale so čudovite pesmi. Sprehajale so se po vodni gladini, kakor bi ne imele teže. Njih nežne nožice so se komaj dotikale srebrnih valov. Tančice, ki so jim ovijale vitka telesa, so veselo plapolale v južni sapici, čarobne, lepe cvetice, ki so krasile njih dolge lase, pa so zadehtele, da je bil zrak ves prepojen z opojnim vonjem.

Nihče si ni upal radovedno približati se vilam, nihče ni motil njihovega veselega rajanja, kajti mornarji in ribarji so jih ljubili in opevali v lepih pesmih kot svoje dobrotnice in zaščitnice. To ljubezen in spoštovanje so morske vile tudi zaslužile. Kot modre in mogočne vladarice čarobnega zaliva in morskih globin so zatirale vse nasilnike svojega carstva. S čarobnim žezlom so zaprle strupene kače in morske pse v podmorska jezera. Hudobne škrate so pregnale na strmo pečino, ki je štrlela iz morja, od tam se niso smeli ganiti, da bi ne samovoljno nagajali pridnemu ljudstvu. Tudi nočna mōra je bila v tem zalivu brez moči.

Ker ni bilo nasilstva, je vladal v čarobnem zalivu rajski mir. V lepi slogi so živeli ljudje in njih vile zaščitnice in nihče ni mislil, da bi se moglo to srečno življenje kdaj spremeniti.

Toda pregnani škrti se nikakor niso hoteli vdati v tako usodo in za zmeraj ostati na visoki pečini. Nekega dne so iztaknili med skalami veliko jajce, ki je bilo zneseno pred tisoči let, tedaj še, ko je bilo morje poplavelo vso zemljo. Nočna mōra, ki tudi ni bila prijazna morskim vilam, je razodela škratom, da se bo prav iz tega jajca, če bo ležalo na morskem dnu, izlegel njih rešitelj, ki bo neusmiljeno ustrahoval vile. Škrti so se brž lotili dela. Ponoči, ko so vile trdno spale v svojih koralnih dvorcih, so z največjo naglico izkopali nenavadno jajce, ki je bilo veliko kakor pol pečine, in ga zvalili v morje.

In glej! Neke noči je sicer tako tiho morje strašno zabučalo. Visoki, peneči se valovi so se kakor temne pošasti valili na obalo in razdejali vse, kar so mogli doseči. Iz pristanišča so odtrgali ladje in se z njimi igrali kakor z orehovimi lupinami in jih končno objestno razbili ob pečinah. Ribičem so odnesli nastavljene mreže, požrešno pogoltali njih čolničke in lakomno oblizovali njih domove. Joj! kako je ljudstvo zaihtelo! Prestrašeno je strmelo na razbesnelo morje in obupno klicalo na pomoč svoje zaščitnice, dobre vile.

Morske vile so sicer slišale jok in stok bednega ljudstva, toda same so se plaho poskrile v svojih koralnih dvorcih na morskem dnu. Kakor

nežne cvetice v vetru so trepetale na svojih prestolih, zakaj kar se je godilo to noč, je tudi nje navdajalo z grozo. V morskih globinah, med črnimi skalami se je izlegla strašna morska pošast, proti kateri je bilo njih čarobno žezlo brez moči. Odurna zver je varno skrila svoje veliko telo med temno skalovje. S tisoči požrešnih glav na neskončno dolgih vratovih je premrežila morški zaliv od vzhoda do zahoda in v divjem lovu preganjala svoje žrtve: ribe, rake in druge slabotne prebivalce morskih globin.

Ker pa je pošast s svojo zlobo hotela zavladati zalivu in s silo pregnati vile in ljudi iz njega, je brž osvobodila vse morske pse, škrate in kače. Ukazala jim je, naj ji odslej služijo kot zvesti služabniki in ji pomagajo na roparskih pohodih.

In res. Vile so bile zopet brez moči: čarobno žezlo tudi teh osvobojenih manjših sovražnikov ni več moglo ustrahovati. Uboge vile so vladale le še doma v koralnih dvorcih, le tu je kristalno žezlo še izžarevalo svojo čarobno moč.

Vile so zaman ugibale, kaj jim je storiti. Jok in stok bednega ljudstva in preganjanje slabotnih morskih bitij jih je silno bolelo. Vročje solze so jim tekale po bledih licih in glasno so tarnale:

»Joj nam, joj, kako se je moglo zgoditi, da je tako nenadoma zavladala ta strašna pošast z vso grozoto in požrešnostjo v tem našem rajskem zalivu.«

Ostudna pošast si je končno le utolažila prvi glad. Zvlekla je svoja neštevilna žrela pod temne skale in trdno zaspala. Morje se je zopet umirilo in zalesketalo v tisočkrat tisoč drobnih valčkah. Ribiči in mornarji so brž hiteli na obalo in iskali izgubljene mreže in ladje. Tudi morske vile so prirajale ob rahlem svitu večerne zarje na površje. Toda njih blede lica so bila silno žalostna in njih vesela pesem je zvenela kakor otožno pogrebno petje. Iz dehtečih rož, ki so krasile njih kodre, so splele prekrasen venec. Ko je prisijala čez visoke gore večerna zarja, da bi zopet kopala svoje zlate lase v morju, so vile ta krasni venec poklonile tej daljni sestri in se pri tem bridko razjokale.

»Zakaj jočete, drage sestre?« je mehko zveneče začustvovala večerna zarja in z rdečim zlatom božajoče oblila žalostne vile.

»Oh, daljna sestra, pomagaj nam!« so milo prosile morske vile in ji s solznimi očmi tožile svojo bol. Večerna zarja je po dolgem razmišljanju kakor dobra sestra dejala:

»Ne žalujte, sestre, mislim, da vam lahko pomagam, moja sestra jutrnja zarja vam prinese pomoč.«

Nato je s svojimi zlatimi žarki objela prekrasni dar, poljubila vsak poedini dehteči cvet in se potopila za obzorje v ognjenožareče morje.

Morske vile so še dolgo gledale za zahajajočo daljno sestro. To noč se niso vrnile v svoje koralne dvorce. Posedle so na kristalne pečine ob obali, prepevale otožne pesmi in željno pričakovale prihoda jutrnje zarje.

Ko so na obzorju prisijali prvi žarki, so vse zamaknjene strmele v daljavo. Glej čudo! Jutrnja zarja je nenadoma zažarela kakor še nikoli poprej in iz čarobnega svita je prifrftala v krasnem loku jata snežnobelih galebcev. Toda kaj je to? Ptice niso priletele prazne. V kljunčkih so nosile razgrnjeno tančico in, ko so se rahlo spustile na morsko gladino, je ležal pred začudenimi vilami v tančici kakor v mehki posteljci droben otrok.

»Skrbno ga negujtel!« je tedaj srebrno zveneče spregovorila jutrnja zarja, »ko doraste, naj bo vladar, vrnil bo mir čarobnemu zalivu!«

Vse srečne so gledale vile lepega otroka, kar nagledati se ga niso mogle, saj je bil tudi res prekrasen. Imel je kodre mehke in zlate, kakor so žarki pomladnega sonca. Sinje oči so se lesketale kakor morski valčki in telesce mu je bilo nežno belo kakor lotosov cvet. A drobna, živordeča usteca so jih s sladkim, božajočim nasmehom pozdravljala.

Vile so hvaležno sprejele krasni dar. Skrbno so ovile otroka v mehak pajčolan, stkan iz najčistejše morske pene. Oblekle so ga v tanko kožico iz srebrnih ribjih luskin, ki naj ga varuje pred mokroto vode. Nato so veselo zarajale in prepevajoč odnesle bodočega vladarja v svoje koralne dvore. Tu so ga položile v zibel, ki so jo umetno izdelale pridne školjke iz samih biserov. Mehki morski mah mu je bil blazina, kodri vil topla odeja. Presrečne vile so prepevale uspavanke in prav kmalu je čudežno dete sladko zaspalo.

Toda gorje! Hudobni škrti, ki so se sedaj svobodno sprehajali po vsem zalivu in ves dan zalezovali vile in ljudstvo, so jadrno drveli h grdi pošasti in ji sporočili, kaj so ravnokar videli in slišali. Pošast je jezno zamahnila z repom, morje je močno zavalovalo. Urno je sklicala svoje zveste služabnike morske pse in jim ukazala, naj nemudoma preiščejo vse morsko dno in v svojih močnih zobeh prinesejo otroka. Kakor blisk so švigile ribe roparice, ker tudi te so se hotele že vendar maščevati vilam. Toda njih trud je bil zaman. Vrata koralnega dvora so bila čvrsto zapahnjena in morški psi predebeli, da bi mogli skozi gosto koralno stebrovje. Jezno so švigali okrog dvorca in tulili kakor lačni volkovi. Drobno dete je

bridko zajokalo v biserni zibeli, vile so se prestrašene prebudile in s čarobnim žezlom odpodile sovražnike od koralnega carstva. Morski psi so se nato jezni vrnili k svojemu gospodarju.

Vile so bedele vso dolgo noč ob zibelki in skrbno čvale otroka, ker so se predobro zavedale, kaj pomeni ta nočni obisk. Težka skrb jim je legla na srce: kako bodo obvarovale otroka pred tolikimi sovražniki.

Morje je zopet divje zašumelo, morska pošast je besno bičala gladino, iz tisočernih glav je zmerjala svoje služabnike, ker so se predrznili vrniti brez otroka. Grmeče je sklicala druge služabnike, morske kače, in jim ukazala, naj se naslednjo noč, ko bodo vile spale, neslišno splazijo s svojimi vitkimi telesi v koralni dvorec in s svojimi strupenimi zobmi pičijo otroka.

Ko je temna noč ležala nad morskim zalivom, so se kače tiho tiho priplazile na dvor. Tako tiho so se privile, da jih niso niti skrbne vile slišale. Že so se približale zibeli in se hlastno pognale nanjo. Toda kako jezno so zasikale — zibelka je bila prazna. Vile so bile pač previdne, pravčasno so skrile otroka v veliko školjko, na katero so položile še svoje trudne glave. Jezno sikanje jih je prebudilo in zopet so s čarobnim žezlom pregnale sovražnike z dvora.

Tudi to noč uboge vile niso zatisnile oči, vse žalostne so razmišljale, kako bi obvarovale otroka pred hudobno pošastjo. Žalostile so se vedno bolj, zakaj spoznale so, da deteta ne bodo mogle obvarovati pred vsako nevarnostjo, posebno takrat ne, ko bo večje. V njihovih srcih je skoraj ugasnil vsak žarek upanja in bridko so vzdihovale: »Mar res ne bosta nikoli več zavladala mir in sreča nad čarobnim zalivom?«

Ljudstvo na otokih pa je obupavalo. Prepričano je bilo, da jim vile nočejo več pomagati, da so se Bog ve zakaj nad njimi razjezile. Ribiči so zaman nastavljali mreže, morski psi so jih vselej raztrgali in požrli ves plen. Mornarji si niso več upali na morje, zakaj divji valovi so še tako čvrsto ladjo zavrteli kakor igračko in jo končno razbili ob pečinah. V prej tako srečnem in mirnem zalivu je nastala velika revščina. Možje so odhajali v daljni svet, služiti kruha sebi in družini. Le žene in nebogljeni otroci so ostali na otokih in varovali domove.

Tako je ostala sama na otoku tudi žena nekega mornarja z drobnim sinčkom dojenčkom. Kako žalostno je bilo to samotno življenje! Potrta je hodila žena ob obali in željno gledala vse dni v daljavo, kdaj se ji vrne ljubljeni mož, čeprav je dobro vedela, da ga še dolge mesece ne bo.

Edina tolažba v teh težkih dneh ji je bil drobn sinček. Neizmerno je ljubila ljubkega Slavka in ga skrbno negovala.

Toda nekega dne je otrok nenadoma nevarno zbolel. Njegovo drobno telesce je kuhala huda vročica in vedno teže je dihal. V smrtnem strahu je mati z otrokom odhitela na obalo, hotela je z njim odveslati na bližnji otok in prositi sosedo za pomoč. Toda njeno krepko telo se je zaman upiralo v vesla. Morje je bučalo in močni valovi so venomer zaganjali čoln nazaj na obalo. Obupno je klicala žena na pomoč, le kdo bi jo slišal na tem osamljenem otoku? Morje je bučalo in tulilo. Ponovno se je žena zagnala z vsemi močmi proti penečim se valovom, kljubovala je, kakor zna samo mati, kadar gre za otroka. Medtem pa je sinček dihal vedno teže in končno ugasnil kakor plamenček. Mati je bolno kriknila in besni valovi so vrgli čoln z nezavestno ženo in z mrtvim otrokom na obalo.

Obupni krik matere so slišale vile. Ko je pošast šla k počitku in se je morje umirilo, so urno odhitele na obalo gledat, kaj se je vendar siroti zgodilo. Kako se jim je zasmilila uboga mati, ko so jo našle vso nezavestno z mrtvim otrokom v naročju! Dolgo so razmišljale, kako bi ji pomagale. Tedaj jih prešine srečna misel. Brž so pohitele po svojega drobnega vladarja, ga previdno izvile iz tančice in oprezno položile nesrečni ženi v naročje. Nato so jo obsule z dehtečimi cveticami. Mrtvega otroka pa so odnesle v morske globine.

Opojni vonj cvetic je predramil ženo. Začudeno je odprla oči. Toda kako se je žena šele začudila, ko je čutila živega otroka v naročju. Zdelo se ji je, da je prej le sanjala grde sanje. Vsa srečna je vstala in pohitela domov. S tresočo se roko je prižgala voščenko, hotela je še na svetlem občudovati svojega ozdravljenega ljubljenca. Medla luč je zagorela in obsijala mili obrazek drobnega vladarja. Mati je strmela v fantka kakor v novo čudo. Mar je mogoče, da je to njen otrok, njen temnolasi Slavko? Saj je bil sedaj ves drugačen. Namesto črnih je imel sedaj kodre kakor sončne žarke. Namesto temnih oči je imel sedaj sinje kakor morski valčki. Tudi obrazek se ji je zdel ves drugačen, bolj nežen in bel. Žena je mislila, da zopet sanja. Kaj se je neki zgodilo? Je to njen sin ali ne? Mar prav vidi? Ko se ji je pa fantek milo nasmehnil, iztegnil svoje okrogle ročice proti njej, kakor bi hotel objeti svojo dobro mamico, ni več dvomila. Ljubeče je privila otroka na srce in ga nežno milovala. Prepričana je bila, da se je dogodil z njenim sinčkom čez noč

Odrešenik. (Les. Iz Braunove delavnice iz 1725—1730.)

velik čudež, da ga je namreč huda bolezen tako silno spremenila.

Vile pa so medtem odnesle mrtvega otroka v koralne dvore. Tu so ga položile v biserno zibelko in začele glasno ihteti in jadikovati. Vilin jok so slišali vsi morski prebivalci, radovedno so prihiteli in sočutno vprašali, kaj se jim je vendar zgodilo.

»Kako bi ne jokale,« so tarnale vile, »ko nam je pa nocoj umrlo najdražje!« Dvignile so mrtvega fantka iz biserne zibelke in ga v spremstvu miroljubnih morskih prebivalcev pokopale pod veliko školjko.

Zvite morske kače so brž odhitele k svojemu gospodarju, grdi pošasti, in mu ponosno sporočile, da se jim je posrečilo usmrtiti nevarnega nasprotnika. Od tega dne je pošast brezskrbno gospodarila v morskih globinah, a vile so se tiho radovala, da jim je tako uspelo rešiti vladarja.

Mornarjeva žena je skrbno negovala svojega Slavka in ga silno ljubila. A vile so vsak dan prihajale k zibeli in otroku prepevale najlepše pesmi. Zarajale so tako veselo okrog njega, da se je fantek često na glas smejal in živo mahal z ročicami.

»Komu se neki tako smeje?« si je mislila mornarjeva žena in od časa do časa radovedno

kukala v izbo. Toda izba je bila vselej prazna, vile so hotele biti njenim očem nevidne.

Slavko se je ob toliki ljubezni prav hitro razvil v lepega, čvrstega fantiča. Ko se je čez leto dni vrnil mornar, se ni mogel nagledati krasnega sina. Nenavadno se mu je sicer zdelo, da ima sedaj zlate kodre in sinje oči. Ko mu je pa žena pripovedovala, kako se je otrok po smrtni bolezni kar čez noč spremenil, je presrčno poljubil ozdravljenega ljubljence.

Ker pa je morska pošast še vedno nemilo gospodarila v zalivu, je mornar zopet moral po zaslužek v daljni svet in žena je zopet ostala sama z otrokom na otoku.

Minilo je leto dni in več, a žena je zaman čakala svojega moža. Bog ve, kod je hodil in kaj se mu je pripetilo v tujini. Minila so še leta in leta, a mornarja ni bilo nazaj. Žena je imela le še malo upanja, da se sploh kdaj vrne.

Slavko pa je rasel in se razvijal nenavadno naglo, da je kljub svoji nežni mladosti že pridno pomagal mami pri delu. Prekopaval je na vrtu gredice, zbiral suhljad za ognjišče in vodil kozo na pašo. Če ga je pa mama prosila, naj ujame za obed kako ribo, tedaj je vselej odkimal z glavo, se sanjavo zagledal v morsko gladino in dejal: »Ribe so mi sestrice, ne smem jih moriti.«

Ko ga je mama začudeno vprašala, kdo mu je to povedal, je odgovoril resno: »Morske vile, naše zaščitnice.«

Mama je zaskrbljeno zmajala z glavo. Že večkrat je opazovala, da je njen sin včasih zelo nenavaden. Često je sedel ves zamaknjen na obali in se razgovarjal z nečim nevidnim. Če ga je tedaj vprašala: »Kaj delaš tu, sinček, s kom se razgovarjaš?«, je začudeno odgovoril: »Mar ne vidiš, mamica, veselega rajanja morskih vil, mar ne čuješ, kako krasno pojó in kako se mi prijazno smehljajo?«

Potem je znal mami pripovedovati tudi prelepe pravljice iz morskih globin, ki jih je slišal od vil. Mama se je vedno bolj čudila svojemu sinku, toda sčasoma je postala kar ponosna nanj: prepričana je bila, da je njen otrok pravi miljenec morskih vil.

Slavko je rasel in rasel, kmalu se je razvil v prekrasnega mladeniča. V njem so se razvijale moči, katerih se sam ni zavedal. Vsa vesla so mu postajala prelahka, igraje je plaval in veslal največjim valovom nasproti. Ko ga je pa nekoč pri kopanju hotel napasti morski pes, je zgrabil to veliko ribo kakor igračo in jo s tako silo treščil na skalo, da je obležala vsa razmesarjena na ostrih čerih. Ko so to videli drugi morski psi, so

v strahu pobegnili in se nikoli več bližali otoku. Celó morskó pošast je nekega dne za vselej ustra- hoval. Požrešno je bila stegnila svoj dolgi vrat do obale, ker bi se bila rada mastila s kozo, ki se je nič hudega sluteč pasla ob obali. Toda slabo je naletelo požrešno žrelo. Slavko je z močno roko odlomil orjaško skalo od pečin in z njo razklal odurno glavo. Od tedaj se je tudi pošast skrbno ogibala otoka. Toda Slavko ni le postajal od dneva do dneva močnejši, tudi um se mu je nenavadno naglo razvijal; bil je že tako moder, da so s so- sednjih otokov prihajali ljudje k njemu po svete. Vselej jim je dobro svetoval, tudi pomagal je vsakomur, če je potreboval njegove pomoči. Zato so ga prav kmalu vsi vzljubili.

Čas je mineval. Slavko je bil že pravi junak. Bil je že tako močan, da ni vedel, kaj bi na malem otoku. V srcu se mu je porodila prečudna želja, hrepenel je po velikih dejanjih, po drugem živ- ljenju. Rad bi koga osrečil, pomagal vsem trpečim.

Ko je tako nekoč sanjaril na obali in ves zamaknjen gledal v sinje morje, je nenadoma zaslišal v bližini prekrasno petje. Valovi so se razgrnili in iz njih so stopile vile v lesketajočih se tančicah. V svečanem sprevodu so se mu pri- bližale, se globoko poklonile in položile predenj čudovit plašč iz samih zlatih ribjih luskin. Na glavo so mu dale nenavaden venec iz morskih bilk, nato so ga spoštljivo nagovorile: »Pozdrav- ljen, vladar morskih globin! Vedi, čakajo te ve- lika dejanja.« Pripovedovale so mu zgodbo o hu- dobni pošasti in kako ga je prinesla jutrnja zarja, da jih reši.

»Prišel je čas,« so dejale, »da s svojo mo- drostjo in močjo osvobodiš naš lepi zaliv. Pridi v svoje carstvo! Ne oklevaj, morská pošast prav- kar globoko spi!«

Slavko je začudeno poslušal vile, sedaj šele je razumel svoje hrepenenje po velikih dejanjih in drugem življenju. Molčé je slekel svojo pre- prosto obleko in si ogrnil luskinasti plašč. Podal je vilam roko in se z njimi ob čudovitem petju potopil.

Koliko nenavadnega je doživel in videl Slavko na poti do morskih globin! Zdelo se mu je vse kakor v pravljici. Drobní morskí prebivalci so ga v sijajnem sprevodu počakali. Najprej so v ne- preglednih vrstah priplavale srebrne ribice. Bile so kakor široka reka lesketajočega se živega sre- bra. Za srebrnimi ribicami so priplavale zlate in ga dolgo spremljale na daljni poti kakor širok zlat trak. Za njimi so šle ribice s prekrasnimi živo pisanimi plavutmi, ki so se lesketale v mav- ričnih barvah in plapolale v vodi kakor živ paj-

M. B. Braun: Alegorija vere pred cerkvijo v Kuksu (ok. 1719).

čolan. Ribic je bilo zmeraj več in zmeraj lepše so bile in nenavadnejše. Iz morskih globin so se nenadoma privrteli celi roji drobnih morskih konjičkov. Morje se je vedno bolj temno modrilo in kmalu so dospeli do globine, kamor ni več segala sončna svetloba. A vendar ni bilo temno. Iz globine so priplula prav nenavadna bitja. Bila so kakor steklo prozorne cevčice, paličice in ba- lončki, ki so žareli v skrivnostni zeleni svetlobi. Potem so prirajale zlato žareče zvezdice in ježaste kroglice, ki so se svetile kakor drobna živa sonca. Nato so priplavale vse ribe svetilke, z žarečimi gobčki, plavutmi ali očmi in svetile novemu vla- darju do morskéga dna. Toda kako šele se je za- čudil Slavko, ko se je znašel v čudovitem vrtu z najlepšimi cveticami. A kmalu je spoznal, da vrta ne krasijo prave cvetice, marveč prečudna bitja, prirasla na morskó dno. Telesca teh ne- navadnih živali so bila kakor prekrasno cvetoče krizanteme, v najlepših živih barvah. Kamor koli je stopil, povsod so se mu klanjala tudi ta cvet- lična bitja. Školjke ob poti so pa široko odpirale svoje hišice in razkazovale bodočemu vladarju

svoj skriti biserni zaklad. Slavko je videl še vse več in več nenavadnega in lepega, preden je dospel do doma vil.

Koralni dvorci pa so se mu zdeli najlepší. Stene so bile iz tankih, umetno zgrajenih stebričkov, iz živordečih koral. V stebričkih so bili vloženi žareči dragulji, ki so se lesketali kakor drobne zvezdice. Tla so se prelivala v mavričnih barvah, zakaj bila so tlakovana z biserno matico. Strop v dvorani se je bočil v visokih prekrasnih lokih. Sestavljen je bil iz samih žarečih rubinov, ki so dajali vsemu dvoru nekak skrivnostno rdeč svet. Sredi največje dvorane je pod razkošnim nebom stal velik koralni prestol, bogato obložen z biseri. K temu čudovitemu prestolu so vodile vile bodočega vladarja. Ves prevzet od nenavadnih doživljajev in lepote, je Slavko plaho sedel na prestol. Tedaj so vile slovesno zapele in mu pred zbranimi morskimi prebivalci položile prekrasno krono na glavo. Nato so mu dale znamenje vladarske moči in dolžnosti, žezlo iz čistega kristala.

Slavko se je zdrznil, zakaj iz žezla je izžarevala nenavadna moč. Na mah ga je minila vsa plahost. Zavedel se je svoje moči in zdelo se mu je, kakor da že od nekdaj živi in vlada v teh morskih globinah. Vstal je kakor mogočen vladar, dvignil žezlo in z grmečim glasom naznanil vsem morskim prebivalcem skorajšen konec okrutne pošasti. Svečano je obljubil, da bosta v pravljíčnem zalivu prav kmalu zopet zavlada nekdanji mir in sreča. Zahteval pa je od svojih podanikov poslušnost in pomoč. Morski prebivalci so v dolgih vrstah pluli mimo prestola in se vdano klanjali novemu gospodarju in mu izražali zvestobo in vdanost. Le morski psi in kače seveda niso prišli. Strah jih je bilo junaškega vladarja in strahopetno so se poskrili med temne skale. Morsko pošast pa je hotelo raznesti od jeze, divje je bila z repom morje, da je strašno zavalovalo, a k novemu vladarju si vendar ni upala z nobeno glavo. Vile pa so radostno zarajale okrog prestola, obšipale vladarja z najlepšim cvetjem in pele.

Mornarjeva žena ni seveda ničesar slutila, kaj se je medtem zgodilo s sinom. Ko je že trda tema zajela ves zaliv in je morje nevarno zašumelo, a njega še vedno ni bilo domov, je vsa v strahu pohitela na obalo. Ko je zagledala privezan čoln, ji je odleglo; sin le ni ob takem neurju veslal po nemirnem morju.

»Slavko, Slavko!« je glasno klicala v noč. Toda nihče se ni oglasil. Le Slavko, Slavko! je zamolklo odmevalo od pečin. Mater je obšel silen strah, hitela je po vsem otoku, iskala je in klicala

svojega ljubljenca. V temi se je zadevala ob ostro kamenje in si do krvi ranila noge. Toda mati tega ni čutila, prevelika je bila njena srčna bolečina. Vrnila se je zopet na obalo in obupno klicala v bobneče morje, kakor bi hotela vprašati besne valove, kam so ji deli sina. A morje je kar naprej bučalo in se ni menilo za ženin klic. Nenadoma se je spotaknila. Kolika groza je pretresla ubogo materino srce! Na tleh je ležala sinova obleka. Obupno jokaje se je zgrudila nanjo, prepričana, da so sina pri kopanju raztrgali morski psi.

Tisto noč se mati ni vrnila v hišico, kaj bi tudi v praznem domu? — Milo se je jokala vso dolgo noč nad vodo, ki ji je vzela najdražje. Vročje solze so ji tekale po bledem obrazu in neslišno drsele v morje. Končno je od žalosti omagala in zaspala.

V tem globokem nezavestnem snu jo je našla jutrnja zarja. Sočutno je božala ženi blede obraz s svojimi zlatimi žarki, a mirna morska gladina se je lesketala kakor tekoče zlato. Mati se je zganila. Predramilo jo je čudovito lepo petje, ki je prihajalo zmeraj bliže kakor iz morskih globin.

Glej! Morje se je nenadoma razgrnilo in iz valov so prirajale morske vile, a med njimi njen sin kot mogočen vladar. Kristalna krona se mu je lesketala na glavi kakor samo sonce, s širokih ramen mu je padal dolg plašč iz zlatih luskin. V rokah pa je držal veliko školjko, ki je bila zvrhano polna najlepših biserov. Vile so tedaj zapele prekrasno pesem, v kateri so ženi vse razodele, tudi to, da Slavko ni njen pravi sin. Žena je začudeno zrla vanje, saj jih je danes prvič videla tako blizu. Vsa zamaknjena jih je poslušala, spomnila se je tiste strašne noči, ko ji je umiral sinček, in verjela je njihovim besedam.

»Glej, mama,« je tedaj spregovoril mladi vladar, »tu, v to školjko sem polovil vse solze, ki si jih nocoj jokala za menoj. Vzemi jih, naj ti bodo v srečo in tolažbo. Vedi, mama, prav kmalu se bodo zopet vrnil nekdanji lepi časi in tedaj se bo vrnil tudi oče iz daljnega sveta. Le to te prosim, ne joči več za menoj, zakaj tvoje solze bi padale kakor težki kamni na moje srce in bi me ranile!« Nato je za slovo nežno poljubil svojo dobro rednico in se med petjem morskih vil zopet potopil.

Mati je še dolgo strmela v valove, nič več se ni jokala. Še zadnjo solzo, ki ji je lesketala v očeh, je skrbno obrisala, da bi ne padla v morje in ranila sinu srca. Školjko z biseri je odnesla domov in vselej, ko jih je gledala, se ji je zdelo, da se ji smehljajo Slavkove oči, in bila je srečna, presrečna.

Mladi vladar pa je sedel na svojem prestolu ter dan in noč razmišljal, kako bi lepemu zalivu vrnil nekdanji mir. Toda kmalu je spoznal, da s svojo močjo ne bo nikoli mogel premagati pošasti, ker kako bi do kraja pobil vse požrešne glave zverine, ko ji na mestu izgubljene glave brž zraste nova, še požrešnejša. Glav bi ne bilo nikoli manj in razjarjena zver bi čedalje bolj divje gospodarila v zalivu. Sedem dni in sedem noči je tako razmišljal vladar. Tedaj ga prešine srečna misel in mirno leže k počitku v biserno posteljo, da se spočije.

Naslednji dan, ko je pošast še spala, je skrbno pregledal morsko dno. Odvalil je marsikatero orjaško skalo in natanko pregledal vsa tajna podmorska jezera. Nenadoma mu je od veselja zasijal obraz. Našel je, kar je iskal. Hitro se je vrnil v koralni dvor, sedel na prestol in sklical miroljubne prebivalce morja na zborovanje. Ko so bili zbrani, je dejal: »Prišel je čas, da vas rešim pošasti. Zato pazite, kaj vam pravim, in se natančno držite mojih navodil. Karkoli je živo in komur je drago življenje, naj nemudoma odide v podzemsko jezero, ki vam ga pokažem. Ko se jutri pošast zbudi, ne sme biti nobenega od vas v tem zalivu.«

Lahko je bilo ribam in drugim plavajočim bitjem izvršiti ta ukaz, toda kako bi prišle v špiljo uboge školjke in cvetlična bitja, ki se ne morejo premakniti z mesta? Toda našli so tudi zanje pomoč. Uslužne ribe so vzele vsaka po eno školjko v gobček in jo odnesle s seboj. A vile so pobrale vse morske cvetice in jih presadile v špiljo. Ko so bili vsi srečno zbrani v skritem jezeru, se je junaški vladar postavil z ostrim mečem pred vhodom na stražo.

Ko se je drugi dan pošast zbudila, je bila seveda kakor vedno silno lačna. Raztegnila je svoje tisočere vratove po zalivu in požrešno iskala plena. Toda razen morskih psov in kač ni našla živega bitja. Besno je sikala s svojimi glavami sem in tja in morje je bilo razburkano kakor še nikoli poprej. Njen glad je rasel in, ker ni mogla ničesar najti, je kratkomalo začela preganjati in žreti svoje zveste služabnike. Morski psi in kače so se obupno branili. Neradi so dajali svoje življenje, sedaj so se spomnili na nekdanje mirne čase in goreče so si želeli nazaj morskih vil. Toda kesanje je prišlo prepozno. Pošast jih je žrla dan za dnem in končno požrla tudi zadnjega. Dokler je bilo še kaj hrane v morju, si glav ni upala približati vходу v jezero, kjer je sicer izvohala bogati plen. Ko pa nikjer ni bilo nikake hrane

več, je od prevelike lakote le poskušala predreti v jezero. Toda junaški vladar je bil budno na straži. Vsako glavo, ki je silila v vhod, je odsekal. Onemogli pošasti pa nove glave niso tako hitro rasle in v veliki jezi in požrešnosti so se končno začele med seboj gristi in klati. Morje je krvavo pordelo, glav je bilo vedno manj, dokler ni ostala samo še ena. In ko se je zadnja približala skriti špilji, jo je z ostrim mečem napadel neustrašeni vladar. Bil je težak boj, zakaj pošast se je branila z vsemi silami orjaškega telesa, krvavela je že iz nešteti ran, toda poginiti ni hotela. Šele ko je ostri vladarjev meč do kraja odsekal glavo, je zavladala mrtva tišina v morskem zalivu. Truplo strašne pošasti je poginilo med temnim skalovjem.

Ko so hudobni škrti vse to videli in slišali, so v divjem strahu pobegnili na svojo pečino in se skrili v veliko jamo, iz katere so nekdanj izkopali veliko jajce. Tudi nočna môra se je vsa preplašena stisnila k njim. Toda izpodjedena pečina se je zrušila v morje in za vselej pokopala pod seboj hudobce in nočno môro.

Pogled v vhodno dvorano praške baročne razstave. Spredaj sv. Onufrij M. B. Brauna (iz l. 1726).

Kako velika je bila sreča morskih prebivalcev in vil, ko se jim je vrnil vladar zdrav in veselo naznanil, da je pošast premagana in se lahko vsi zopet vrnejo v svoj stari lepi dom.

Zlate in srebrne ribice so se brž strnile v velik splav, na katerega so dvignile svojega rešitelja. Ribe svetilke so od veselja švigale kakor ognjene puščice okrog splava. Lesketajoče se zvezdice pa so se brž strnile v dolgo vrsto in razsvetljevale vso pot, tja do koralnih dvorov.

Ko je vladar zasedel svoj prestol, je visoko dvignil kristalno žezlo in z zvonkim glasom spregovoril: »Prijatelji, zmagalo je dobro nad zlim, zmagal je slabotni nad močnim.« In modro je še dodal: »Verjemite, ni nasilnika, ki bi ga ne bilo mogoče ukrotiti, tudi ni požeruha, ki bi se končno ne požrl sam od prevelike požrešnosti! Toda zapomnite si za vedno, kako smo to storili: brez sloge in skupnega dela bi nikoli ne bili premagali nasilnika. Tudi škrti in nočna môra so hoteli drugim nakopati nesrečo, a izkopali so si le lasten grob. Veselite se, prijatelji, odslej naj vladata večni mir in sreča v rajskem zalivu!«

V čarobni zaliv sta se res prav kmalu vrnila nekdanji mir in sreča. Nikoli več niso šumeli divji valovi, le drobni srebrni valčki so se igrali v južni sapici. Mornarji so se vrnili iz daljne dežele in na otokih je vse oživel.

Tudi mornarjeva žena je nekega dne veselo pozdravljala svojega moža. Ko pa mu je pripovedovala, da jih je Slavko za vedno zapustil, je mornar dolgo gledal s solznimi očmi na sinje morje. Nenadoma se je zdrznil, si junaško otrl solze in dejal:

»Ne, žena, ne bilo bi prav, če bi žalovala za njim. Sreča, ki jo je prinesel vsem, tisočkrat odtehta najino bol.«

Večerna zarja je kakor v blagoslov oblila s svojimi rdečezlatimi žarki ves čarobni zaliv. Posebno mehko pa je obsevala mornarja in njegovo ženo, ki sta sedela na pragu svoje hišice in kakor zamaknjena od čudenja in sreče zrla v daljavo. Na obzorju je morje nenadoma zažarelo v skrivnostnem svitu, iz neba se je slišala čudovito lepa glasba, kakor da bi zveneli vsi zlati žarki večerne zarje. Tedaj je morje rahlo zašumelo in iz globin je stopil vladar. Kristalna krona mu je žarela na glavi kakor velik dragulj, v roki je držal čarobno žezlo, iz katerega so se usipali na vse strani nenavadno lepi zeleni žarki, a luskinasti plašč mu je padal kakor zlat slap z ramen. Tedaj so prirajale iz globin ob nežnem petju morske vile; pele so tako ganljivo, kakor da bi se od njih poslavljalo najdražje. Iz dehtečih rož so

splele prekrasen venec in na ta rožni splav je stopil vladar. In glej čudo! Luskinasti plašč je nenadoma zažarel kakor živ plamen. Plašč je gorrel zmeraj močneje in ognjeni zublji so ovili vladarja. Tedaj se je plamen odtrgal od venca in se lahko dvigal proti nebu, tja, od koder je sijala večerna zarja, in ni dolgo trajalo, ko je plamen izginil v njenem žarečem objemu. Na morju pa je plaval venec in na vencu sta ležala kristalna krona in žezlo. Tako je zapustil vladar čarobni zaliv, ki ga ni več potreboval, vrnil se je zopet v carstvo svetlega sonca. Morske vile so odnesle krono in žezlo v koralne dvore in zopet zavlada.

Mirno in srečno kakor nekdanj so živeli mornarji in ribiči na svojih otokih. Posebno srečna pa sta bila mornar in njegova žena na osamljenem otoku, zakaj še preden je minilo leto dni, se jima je rodil prelep zlatolas fantek.

Vile niso pozabile dobre mornarjeve žene. Ko je dobila sinčka, so ji dale prekrasen krstni dar. Mornarjeva skromna kolibica se je čez noč spremenila v lep dvorec, a ves skalnati otok v čudolep park. V najlepši sobi dvora je stala biserna zibelka, prav ista, v katero so nekdanj vile položile drobnega vladarja. Mornarjeva sta zjutraj, ko sta se prebudila, mislila, da sanjata. Začudeno in vprašujoče sta zrla okrog sebe. Mar nista ležala v koralni postelji? Mar se jima ne smeje sinček iz biserne zibelke? Ali ne šumé zunaj košate palme? Kaj ne prihaja skozi veliko okno opojni vonj cvetic?

»O, kako je tu lepo!« je prva vzkliknila žena, pohitela k oknu in strmela v pravljичno lepi vrt.

»To so nam vile poklonile za krstni dar!« se je veselo spomnila žena, vsa srečna objela moža in ljubeče privila še drobnega sinka. Jutrnja zarja, ki se je ravnokar poslavljala od čarobnega zaliva, je s svojimi zadnjimi žarki še brž pogledala skozi okno v dvorec. Tudi ona je hotela prinesiti svoj krstni dar. Obsijala je fantka tako mehko in svetlo, da se je dete milo nasmehnilo. Ta lepi očarljivi smeh je otroku ostal za vse življenje na svežih licih. Zelo srečno so živeli vsi trije v čudolepem dvorcu in bilo je, kakor da bi se te lepe sreče veselili tudi drobni morski valčki: zalesketali in zaigrali so tako živo, da je morska gladina zažarela kakor velik dragulj in čarobni zaliv je bil lep kakor še nikoli poprej.

ŠTIRINAJST DNI PO BOLGARIJI

Silvo Kranjec

Sofija napravi v svojem osrednjem delu vtis solidnega starejšega mesta, ki je že dalje časa v svoji sedanji obliki urejeno in ustaljeno. V tem pogledu spominja bolj na Zagreb kakor na Beograd, ki je v silnem zagonu šele nedavno zrasel v velemesto najmodernejših oblik in so te mnogokje v kričečem nasprotju z ostanki patriarhalne preteklosti. V Sofiji takih nasprotij skoraj ni opaziti; središče mesta je glede višine poslopij zelo enakomerno, ob robu je veliko enonadstropnih hiš z vrtovi, grade se pa tudi lepe, moderne hiše z več stanovanji, pogosto na združni podlagi. V zunanjih predmestjih je seveda še veliko prav balkanske zanemarjenosti in revščine, ki daje oblastem dosti skrbi.

Nekam gosposki vtis napravi v središču mesta tudi tlak iz rumenih keramičnih ploščic, medtem ko so zunanji deli tlakovani s kamnitimi kockami ali pa asfaltirani. Z vodo je danes Sofija izvrstno oskrbljena. Ker starejši vodovod, ki je dovajal vodo od Bistrice izpod Vitoše planine, ni zadoščal, so napravili 80 km dolg vodovod, po katerem dobiva Sofija izvrstno gorsko vodo iz same Rilske planine. To sijajno tehnično delo, ki so ga projektirali in gradili sami domačini, je bilo dovršeno l. 1934 in je stalo okoli 80 milijonov levov. Vodovod je obenem izrabljen za pridobivanje električne energije, ki jo daje ob normalni vodi za 14 do 18 tisoč konjskih sil. Ker so v vznožju Vitoše še tri manjše električne centrale, Sofiji tudi električnega toka ne manjka. Razen za razsvetlavo je tok tudi gonilna sila za industrijo, in sicer je v Sofiji po večini zastopana tekstilna, kovinska, kemična in lesna industrija. Precej toka porabi tudi električni tramvaj, ki so ga zgradili l. 1901 ter ima danes čez 40 km skupne dolžine.

Glavna prometna žila skozi Sofijo vodi skoraj naravnost od severa proti jugu, deleč mesto v dve približno enaki polovici. Prvi del, izpred glavnega kolodvora na severnem robu mesta pa do trga sv. Nedelje, se imenuje po prvi ženi bivšega carja Ferdinanda ulica kneginje Marije Luize, od sv. Nedelje naprej pa gre ulica carice Joane do stare mestne meje, kjer so blizu skupaj razne vojašnice, arzenal in vojaška bolnica. To ime je dobila ulica po poroki carja Borisa z italijansko kraljično Ivano, prej se je imenovala po Vitoši, ki jo ima človek po ulici grede vedno pred očmi. Po najvišjem vrhu Vitoše, Črnem vrhu, se pa imenuje široka cesta, ki gre naprej naravnost proti jugu med nizkimi predmestnimi hišicami.

Trg sv. Nedelje je prometno središče mesta. Iz vseh smeri prihajajo sem tramvajski vozovi, vozijo v velikem krogu okoli cerkve na sredi in se zopet razhajajo na vse strani. Katedrala sv. Nedelje je veličastna stavba v bizantinskem slogu, vsa iz rezanega kamna z veliko kupolo na sredi. (Glej sliko v julijski Mladiki str. 256.) Včasih so ji rekli sv. Kralj, ker se nahaja v cerkvi pred ikonostasom krsta s truplom srbskega kralja Štefana Uroša II. Milutina (1282—1321), ki so ga kmalu po smrti proglasili za svetnika. Najprej je bil pokopan v svoji zadužbini Banjski, potem v znanem rudarskem mestu Trepči na Kosovem; ko so pa sredi 15. stoletja mesto zavzeli Turki, je dal metropolit Silvanij prenesti njegovo truplo v Sofijo. Cerkev sv. Nedelje je v večjem delu prav za prav nova stavba; l. 1925 so jo namreč o priliki neke uradne slovesnosti komunisti s peklenskim strojem razstrelili in je bila šele čez več let popolnoma obnovljena. Malo naprej v smeri proti kolodvoru vidimo na desni drugo značilno stavbo, to je džamija Banja-baši, edina mohamedanska molilnica, ki je še ostala v Sofiji. Pravijo, da je bila nekoč na tem mestu krščanska cerkev z ostanki sv. Ivana Rilskega, ki jih je dal v 10. stoletju car Peter iz Rilskega samostana prenesti v Sofijo, od koder so jih pa že po dveh stoletjih prenesli v Trnovo. Ker so današnji sofijski mohamedanci po večini ubogi cigani, mora za vzdrževanje džamije, ki je lepa stavba s kupolo in vitkim minaretom, skrbeti mestna občina. Ime ima džamija po že omenjenih topicalah, ki se nahajajo v parku za njo.

Na nasprotni strani ceste stoji moderna mestna tržnica, kjer je zlasti dopoldne vse živo prodajalcev in kupcev, največ seveda ženskih. Cele gore najrazličnejšega sadja in zelenjave, zaklane perutnine in drugega mesa nazorno pripovedujejo, koliko prebavi želodec takega velikega mesta. Na naslednjem vogalu opazimo veliko sinagogo španjolskih židov, naprej po Dragomanski ulici in Pazarištu pa stojé stojnice in kolibe vseh mogočih kramarjev in prodajalcev. Posebno zanimivi so različni leseni in lončarski izdelki domače obrti, okrašeni z narodno ornamentiko. Najbolj so me pa presenetili prodajalci starih knjig, ki imajo tudi drugod po Sofiji kar na tleh ali na kaki ograji razložene svoje »zaklade«. Spomnili so me na pariške »bukiniste« ob Seini, samo da so v omarah bukinistov včasih resnični zakladi v primeri z večinomoma malo vredno kramo sofijskih starinarjev.

Najlepši in najzanimivejši del Sofije pa se širi proti vzhodu od sv. Nedelje med širokim bulvarjem Dondukova in ulico grofa Ignatijeva pa tja do roba mesta, kjer so artilerijska in kavalerijska

Ulica Marije Luize in džamija Banja-baši v Sofiji.

vojašnica, vojaška in živinozdravniška šola, zlasti pa velikanski Borisov park. V tem delu mesta je tako rekoč versko, kulturno in politično središče Sofije in vse Bolgarije. Koj na južnem koncu trga sv. Nedelje stoji lepa palača duhovne akademije, v sosedni ulici za njo pa je poslopje mitropolije in dve starodavni cerkvi sv. Petke in sv. Paraskeve, ki ležita na pol v zemlji; na ta način so morale biti v turški dobi skrite krščanske cerkve po mestih. Polno pobožnih molilcev in gorečih svečk je kazalo na posebno priljubljenost ene teh cerkvic. Zvedel sem, da je v njenem preddvorju zazidan hrastov štor, baje ostanek hrasta, ki je po legendi zrasel iz krvi mučenika sv. Terapontija in ki ozdravlja razne bolezni. Zanimivo pa je, da je ta mučenec živel in umrl v Sardah v maloazijski Lidiji, in le starobolgarski prevajalci legend, ki so po zmoti iz Sard napravili Sardiko, so mu pripomogli do češčenja v Sofiji.

Onstran ulice Klimentine stoji sredi malega trga najstarejša sofijska stavba, to je okrogla cerkva sv. Jurija, ki izvira še iz 6. stoletja. V turški dobi je bila mošeja, imenovana Gil-džamija (rožna džamija). Izpod turškega ometa so pa odlučili ostanke lepih krščanskih fresk z grškimi in staroslovanskimi napisi. Na koncu ulice Klimentine je veliko poslopje Narodnega muzeja, ki že po svoji zunanosti, zlasti po številnih kupolah kaže, da je bilo nekoč turška mošeja. Ta v 15. stoletju zgrajena džamija Bjujuk je bila po osvobojenju nekaj časa za državno tiskarno, nato so začeli tu shranjevati starine in l. 1905 so v njej slovesno odprli Narodni muzej. V parku okoli poslopja je nameščen lapidarij, znotraj pa veliko število izkopanin iz traške, rimske in starobolgarske dobe. Poleg kamnitih spomenikov ima veliko

zbirko orožja, novcev (čez 40.000), obrtnih izdelkov in galerijo slik; med temi smo občudovali zlasti slike nedavno umrlega češkega slikarja Ivana Mrkvičke, ki je dolgo deloval med Bolgari.

Mimo muzeja pridemo na Aleksandrov trg pred carski дворец, ki stoji skromno sredi parka; le vojaška straža in policist pred stranskim vhodom opozarjata na bivališče bolgarskega carja. Na tem nekoliko vzvišenem mestu je stal nekoč salaj ali dvorec turškega beglerbega z malo džamijo. Pod džamijo in okrog nje so bile ječe, v katerih je trpelo in umiralo nešteto Bolgarov. Ko je

ob požaru l. 1816 dvorec zgorel, je ostal ta prostor prazen, dokler niso l. 1873 tu zgradili uradnega poslopja za sofijski vilajet, tako imenovani konak. Po osvobojenju so ga priredili za bivališče bolgarskega kneza in ta konak tvori še danes jugovzhodni del dvorca. Nasproti dvorcu je lepa Gradska gradina (mestni vrt) z mlekarno in restavracijo. Bolj kakor obe ljubijo ljudje dobro sofijsko vodo, ki švigne iz marmornega korita v curku kvišku, če pritisneš na kovinski gumb. Na ta najbolj higienski način si človek, zlasti tujec, vedno lahko ugasi žejo, medtem ko mu je n. pr. v Ljubljani včasih težko priti do vode. Sploh so parki v Sofiji in tudi po drugih bolgarskih mestih poglavje zase. Njihovo število in lepa ureditev kaže, da so Bolgari rojeni vrtnarji, zlasti pa nisem še videl, da bi bili kje javni vrtovi res tako javni koristi namenjeni, kot so v Bolgariji. Tu je povsod dobro preskrbljeno za pitno vodo, za odpočitek na senčnih klopeh, posebno pa za otroke, ki imajo na voljo obširna igrišča s peskom in različnimi preprostimi pripravami za igro in telovadbo. Pred mestnim vrtom stoji cela vrsta lepih javnih poslopij, tako vojno ministrstvo in glavna pošta, prav na sredi pa veliko Narodno gledališče. Bolgarski »Narodnjat teater« ni star, pa ima podobno burno zgodovino kot Narodní divadlo v Pragi. Postavljen je bil po načrtih dveh znanih dunajskih arhitektov Felmerja in Helmerja za en in pol milijona levov in v začetku l. 1907 slovesno odprt. Ko so pa februarja 1923 proslavljali 65letnico prve bolgarske gledališke predstave in 15letnico novega gledališča, je med predstavo nastal požar, ki je uničil ves oder z vso zalogo dekoracij in kostumov. To je bila huda zguba za državo, ki je po zadnjih nesrečnih vojnah zelo obubožala. Toda

narodna požrtvovalnost se je sijajno pokazala; poseben odbor je organiziral po vsej deželi nabiranje prispevkov v denarju in blagu in do konca l. 1927 se je nabralo več kot 11 milijonov levov. S tem denarjem so že naslednje leto postavili še večji oder z najmodernejšimi tehničnimi pripravami in vsemi potrebščinami, kakor ga nima nobeno mesto na Balkanu.

Vrnimo se sedaj k dvorcu in pojdemo po bulvarju carja Osvoboditelja proti vzhodu! Ta ulica je najimenitnejša v Sofiji in običajno sprehaja lišče elegantnega sveta. Na levi stoji poleg dvorca carski prirodopisni muzej z bogatimi zbirkami, malo naprej pa se blesté zlate kupole ruske cerkvice sv. Nikolaja, ki je spadala nekoč k ruskemu poslaništvu; današnje sovjetsko poslaništvo, ki je v bližini, je seveda ne potrebuje. Naslednja palača je »Voenni klub« ali po naše častniški dom, kjer je velika dvorana za družabne prireditve, poleg je Geografski zavod, nato smo pa v diplomatski četrti Sofije. Sredi lepih vrtov stojé palače italijanskega in avstrijskega poslaništva (ta je seveda danes nemška) in nazadnje na vogalu bolgarsko zunanje ministrstvo. S tem smo prišli na trg carja Osvoboditelja, kjer so še nekatera poslaništva, predvsem pa razmeroma nizka palača Narodnega sobranja in v parku pred njo ogromen spomenik carja Osvoboditelja. Na pročelju Narodnega sobranja, kakor imenujejo Bolgari svojo narodno skupščino, se blesti napis »S' edinjenjeto e sílata« ali po naše »V slogi je moč«. Da se pa Bolgari z nami vred te zlate resnice premalo zavedajo, najbolj nazorno priča usoda te palače. Zaradi hudih strankarskih bojov je prišlo do prevrata v maju l. 1934, ko je bilo sobranje razgnano in vse stranke razpuščene. Ob mojem bivanju v Sofiji je bila skupščinska palača zasedena po uradih notranjega ministrstva in domačini so bili glede obnove parlamentarnega življenja zelo skeptični. Kakor znano so bile pa medtem že zopet volitve in v palači zboruje, precej burno sicer, novo sobranje.

Spomenik carja Osvoboditelja, to je ruskega carja Aleksandra II. (1855—1881), ki je v rusko-turški vojni 1877/78 osvobodil Bolgarijo, je tipičen spomenik vojskovodje na konju, visok 16 m. Postavili so ga za tridesetletnico osvobojenja, napravil pa ga je italijanski kipar Zocchi. Pod carjem, ki drži v desnici manifest, s katerim je razglasil vojno proti Turkom, sedé na konjih ruski generali, na reliefih so pa prikazani prizori iz bojov in podpisovanje miru v San Stefanu blizu Carigrada. Do sem je bila prodrla zmagovita ruska vojna in Turki so morali priznati ustanovitev

Velike Bolgarije, ki je obsegala tudi vso Makedonijo. Na pritisk drugih držav, predvsem Anglije in Avstro-Ogrske, pa je bil sanstefanski mir na berlinskem kongresu revidiran in Bolgarija razdeljena na dvoje. Severni del je ostal posebna kneževina pod sultanovo nadoblastjo, južni del, tako imenovana Vzhodna Rumelija pa je bila avtonomna turška provinca pod krščanskim guvernerjem. Toda že l. 1885 sta se oba ločena dela samolastno združila; posledica je bila vojna s Srbi, ki so pa bili pri Slivnici poraženi.

Po tem pogledu v novejšo bolgarsko zgodovino, ki je za umevanje današnje Bolgarije neobhodno potreben, hočemo obiskati Narodni etnografski muzej, ki se nahaja na južni strani trga carja Osvoboditelja. Tu je zbrano narodopisno blago iz vseh bolgarskih pokrajin, predvsem pestre narodne noše, ki tudi v Bolgariji že marsikje zginjajo. Potem vidimo tu notranjo opremo kmečkih hiš z različnim pohištvom in orodjem, celotne obrtniške delavnice, razne izdelke ljudske umetnosti, nakit itd. Zanimivi spomini so lesene stiskalnice, s katerimi so se tiskale prve bolgarske knjige, in pa različno preprosto orožje iz osvobodilnih bojov, kakor n. pr. top iz češnjevega lesa, ki so ga uporabljali uporniki leta 1876. Poseben oddelek v muzeju obsega zbirko narodnih pesmi z napevi, ki jih imajo zabeleženih nad tri tisoč.

Obrnimo se sedaj proti severu, kjer se za parlamentom na najvišji točki Sofije svetijo po-

Številke pomenijo: 1. Džamija Banja-baši. 2. Mestna tržnica. 3. Sinagoga. 4. Mestne toplice. 5. Sv. Nedelja. 8. Narodni muzej. 9. Sv. Petka. 10. Sv. Jurij. 12. Carski dvorec. 14. Narodno gledališče. 17. Prirodopisni muzej. 18. Ruska cerkev. 19. Častniški dom. 20. Geografski zavod. 21. Zunanje ministrstvo. 22. Spomenik carja Osvoboditelja. 23. Narodno sobranje. 24. Etnografski muzej. 25. Univerza. 26. Mavzolej kneza Battenberga. 28. Zoološki vrt. 30. Orlov most. 31. Sveti sinod. 32. Sv. Sofija. 33. Državna tiskarna. 34. Vasil Levski. 38. Sv. Sedmočislenci.

Spomenik carja Osvoboditelja Aleksandra II. v Sofiji.

zlačene kupole sv. Aleksandra Nevskega. Ta veličastna cerkev, najlepša na Balkanu, je pravi znak bolgarske prestolnice. Sijaj njenih kupol jo izdaja že od daleč, ob ugodnem vremenu se vidi celo z 2924 m visokega vrha Mus-alá, najvišje bolgarske gore. Tudi ta stavba je spomenik hvaležnosti carju Osvoboditelju in vsemu ruskemu narodu. Že prvo narodno sobranje l. 1879 je sklenilo, postaviti zahvalno svetišče, posvečeno carjevemu patronu in zaščitniku Rusije sv. Aleksandru Nevskemu. Temeljni kamen so položili l. 1882, toda burni dogodki naslednjih let so ovirali zbiranje prostovoljnih darov. Težave so imeli tudi z načrti in umetniki, tako da so začeli zidati cerkev šele l. 1904 in jo dokončali med svetovno vojno l. 1917. Zgrajena je v bizantinskem slogu po načrtu ruskega arhitekta A. N. Pomeranceva in ima prostora za šest tisoč ljudi. Nad vhodom se dviga 52 m visok stolp z 12 zvonovi; največji ima 12.000 kg in pravijo, da se sliši 30 km daleč. Dostopa na stolp ne dovolijo radi, najbrž tudi zaradi slabih skušenj pri cerkvi sv. Nedelje. Ko sem le prišel gor v spremstvu nekega visokošolca, ki je poznal Ljubljano in Slovence, mi ni bilo žal truda, kajti samo

od tod se dá Sofija od zgoraj kolikor toliko pregledati.

Neizbrisen vtis pa napravi na vsakogar čudovito lepa notranjost velike cerkve. Vse stene so več metrov visoko obložene z raznobarnim uglajenim marmorom, ikonostasi so iz snežnobelega marmora, najlepši okras so pa freske, ki pokrivajo vso cerkev. Pri njeni okrasitvi so sodelovali najimenitnejši ruski slikarji, kakor Mesojadov, Kiseljev, Kuznecov i. dr., posebno lepe so slike tudi pri nas znanega Vladimirja Vasnecova. O njegovih dveh ikonah »Kristus« in »Bogorodica«, ki sta na obeh straneh srednjih ali »carskih« vrat glavnega ikonostasa, pravi slikar Belkovski, ki je sam slikal v tej cerkvi, da bosta nekoč vredni toliko, kakor je veljala vsa stavba.* Od domačih umetnikov so sodelovali poleg Belkovskega zlasti Mitov, Železkov, Marinov, Dimov i. dr. ter že omenjeni Čeh Mrkvička. Ni čuda, da so znašali samo stroški za notranji okras okoli 900.000 zlatih levov, kar bi dalo danes okoli 15 milijonov dinarjev. Značilno za tesno povezanost pravoslavja z državo kakor tudi za sovražno razmerje nekdanje liberalne stranke do Rusije je dejstvo, da je vlada germanofila Radoslavova, ki je vodil Bolgarijo v nesrečnih letih 1913 do 1918, cerkev preimenovala po sv. Cirilu in Metodu, ker ji je bil Aleksander Nevski preveč ruski svetnik...

Poglejmo si še okolico te veličastne cerkve, kolikor je še ne poznamo. Sv. Aleksander Nevski stoji čisto sam zase sredi okroglega trga, obdanega z nasadi. Pred njegovim pročeljem je na levi nam že znana starodavna cerkev sv. Sofije, na desni pa palača sv. sinoda v lepem bolgarskem slogu z okraski, izrezljanimi iz lesa. Sredi parka za cerkvijo sv. Sofije je pokopan priljubljeni bolgarski pisatelj Ivan Vazov, čigar zgodovinski roman »Pod jarmom« smo pravkar dobili v slovenskem prevodu. Zadaj na vzhodnem koncu trga opazimo veliko poslopje državne tiskarne, južno od te pa že omenjeno Umetnostno akademijo. Na trgu za tiskarno stoji spomenik Vasila Levskega, na istem mestu, kjer so Turki slavnega borca za svobodo l. 1876 obesili. Od tod proti jugovzhodu nas vodi široki Ferdinandov bulvar nazaj na ulico carja Osvoboditelja. Ob stiku obeh ulic zagledamo že opisano poslopje univerze, za katerim stoji nova vseučiliška knjižnica.

Naprej ob Ferdinandovi ulici se razprostira velik zoološki in botanični vrt, kjer živi okoli 5000 domačih in tujih živali, na nasprotni strani

* A. Belkovski, Ukrasata na hrama »Sv. Aleksander Nevskic. Serdika l. 1937, str. 5 sl.

ceste pa je mavzolej prvega bolgarskega kneza Aleksandra Battenberga. Kmalu nato pridemo do ulice Ignatijeva in vračajoč se po njej k sv. Nedelji, opazimo v parku še neko zanimivo stavbo. To je cerkev sv. Sedmočislenikov (sedmerih učencev Metodovih), ki je bila prej turška mošeja, imenovana »črna džamija«. Sezidati jo je dal leta 1528 veliki vezir sultana Solimana II., znani Mehmed-paša Sokolovič, pomuslimanjen Hercegovec, v pristnem orientalskem slogu z eno samo veliko kupolo. Po osvobojenju je bila dolgo za skladišča in ječe, dokler ni bila na pobudo znanega politika Petka Karavelova prezidana v cerkev in poleti 1903 posvečena.

V pravkar opisanem delu Sofije moram omeniti še neko zanimivost, ki se tiče predvsem nas Slovencev. To je majhna hiša v ulici Gurko št. 34, ki si jo je bil svoj čas sezidal naš rojak Anton Bezenšek, »sestavitelj bolgarske stenografije«, kakor ga imenuje spominska plošča na pročelju. Postavili so mu jo — stoji gori — njegovim učencem ob 50letnici bolgarske stenografije. V tej hiši je torej bival eden prvih delavcev za vzajemnost južnih Slovanov, ki pa sadov svojega truda ni dočakal. Razočaran je umrl sredi najhujšega bratomornega klanja 10. decembra 1915 in počiva sedaj na katoliškem pokopališču v Sofiji.

Preden se poslovimo od Sofije, napravimo še kratek sprehod v največji sofijski park. »Borisova gradina« ali »Carskata gradina« (gradina = vrt) se razprostira v jugovzhodnem delu mesta naprej od zoološkega vrta med podaljškoma ulic carja Osvoboditelja in grofa Ignatijeva in še preko te proti jugu, kjer prehaja v lep senčnat gozd. V dolžini meri okoli 2 km, povprečna širina pa znaša najmanj 1 km, tako da ima Sofija poleg mnogih manjših nasadov tu kar dobra 2 km² zelene površine, ki je vsakemu mestu potrebna kakor pljuča za dihanje. Borisov vrt je še mlada ustanova; njegova ureditev je zamišljena po zgledu velikih francoskih parkov in se postopoma izvršuje leto za letom. Glavni vhod v park je onstran Orlovega mostu na koncu bulvarja carja Osvoboditelja, kjer je precej veliko umetno jezero z otokom na sredi. Tu sta kavarna in restavracija z godbenim paviljonom, nato sledé lepi cvetlični nasadi, v ozadju so razna športna igrišča, letno telovadišče bolgarskih »Junakov« in velika drevesnica. Najbolj zanimivo je pa opazovati živčav v otroškem delu parka, kjer imajo otroci od največjih do najmanjših različne možnosti udejstvovanja. Zaboji s peskom, vodni bazeni, razno gradivo za »zidanje«, pa tudi preprosto telovadno orodje in vrtiljaki, ki jih otroci sami poganjajo — vse to

Narodno gledališče v Sofiji.

jim je na razpolago, medtem ko si njihove varuhinje okoli na klopeh krajšajo čas s knjigo ali ročnim delom in pogovori.

Nadaljnji sprehod po parku mi je pokazal, da njegovi gospodarji tudi kulturnih potreb niso pozabili. Ob potih in na tratih med drevjem so namreč postavljeni v primernih razdaljah doprsni kipi zaslužnih bolgarskih mož. Tu stojé narodni buditelji, pesniki in revolucionarji Georgi Rakovski, Hristo Botjov, Ljuben Karavelov, oba Slavejkova, pesnika Vazov in Javorov in še mnogi drugi. Tujec in domačin razbirata tod mimogrede iz kipov in napisov vso burno zgodovino bolgarskega naroda, ki mu moramo priznati, da časti svoje velike može in tudi s tem dokazuje svojo kulturnost.

(V drugo naprej.)

O KRESU

Leopold Stanek

*Zvodila me iz mesta si nocoj,
z menoj želela — ogenj videti;
hvaležen ti za to rad grem s teboj,
glej, plamen v mladih srcih dveh gori.*

*Zdaj kostanj bo se v hipu razcvetél.
In vinska trta! Mavrico vonjav
razsipa zemlja; kdo jo bo ujel?
V obzorje bočijo se plásti¹ trav ...*

*Polnoč bo, še ni noč, o deklica,
domov brž pojdi in ne želi si,
da vidiš: kresni ogenj dogori,
potem bo temna noč in hladen mrak ...*

¹ Plast, a, m.; plast sena = kup sena.

V NOVE ZARJE

(NADALJEVANJE SPISA »IZ NIŽAV IN TEŽAV«)

Ivan Zorec

22. Dopisnik.

Urednik Andrej Kalan mi je s tistima dvema goldinarčkoma precej oškrunil prepokončni greben in me vsega nekako upognil, podrl vendar še ne. No, pisati zanj pa le nisem hotel več.

Po naključju se mi je kar sam po sebi odpl nek drug list.

Mladi tiskar Ivan Primož Lampret je v Kranju začel izdajati tednik, ki se je imenoval 'Gorenjec'. Pri brhki sosedi pesnice Dragice se je prav tačas ženil, najbrž kaj slišal o meni in me kar lepo povabil, naj sodelujem v njegovem listu.

Tako vabilo, kaj menite, sem si štel v veliko čast, greben se mi je spet spokončil. In kar precej sem za 'Gorenjca' napisal prav čustveno črtico o vojaškem naboru. Izšla je že v prihodnji številki, imenovala se je 'Potrjen'. Vesel in ponosen sem se z njo zadrevil do Dragoša.

Pohvalil me je in tudi hudo pograjal. Pisal da sem jo lepo, presrečno, vse pa spačil, spridil s pregnano nališpanostjo.

»Tirada v živem ali pisanem govoru je zgolj zvončkljanje z besedami, ki stavek sicer nabuhnjeno olišpajo, nič pa ne povedo,« me je učil.

»I, čustva pa vendarle včasih zanesó srce, da —,« sem skušal braniti besedno okrasje.

»Ne samo čustva, tudi um in okus morata voditi srce. Ne uhajaj iz živega življenja in nikar tudi na otep slame ne pripenjaj dehtečih rož; z njimi ne skriješ otepa!« me je s sinjih višav klatil na trdna tla.

Tako me je večkrat prav v živo mojstril. Pa kakor sem bil občutljiv in zamerljiv, mu nobene graje nisem zameril; iz vsake sem se zmerom le kaj naučil.

»Koliko si dobil honorarja za tole črtico?« me je naposled še vprašal.

Pa sem povedal, da nič, ker se list šele uveljavlja in nič nima.

»Kaj to tebi mar, ali ima ali nima!« me je karal. »Vsako delo je vredno plačila. Če list nima toliko, da bi plačeval sodelavce, ga ni treba, kar zmrzne naj!«

»Morda ga je pa le treba zaradi ideje, ki jo nemara hoče zrejati?« sem rastel pred njim. »Pomagaj mu tudi brez plačila, če te je kaj prida!«

»Nikar no!« se je smejal. »Vsak list je potreben le stranki ali osebi, ki se rine do oblasti ali do korita, in lovi bebce, da mu verjamejo, idealiste pa, da mu tlačanijo.«

»Pa vendar sem že slišal in bral, da so se vse velike stvari začele in izvršile samo z idealisti,« sem debelo odgovarjal.

»Ne rečem, da ne,« se je podal in si zamudno, kakor v premišljevanju, zvil in prižgal cigareto. »Pa tudi to«, je potlej že z drugim glasom dejal, »si slišal in bral, da so idealisti za 'idejo' vselej le garali in stradali.«

»To morda le potrjuje, da se vse velike in lepe stvari rodijo iz bolečine,« sem se brž spomnil misli, ki sem jo bil nekje pobral.

Debelo me je pogledal, vstal in molče zakoračil po sobi.

»Zato mislim, da bi listu rad še kako drugače pomagal,« sem poprijemal. »Veš, tudi s krajšimi političnimi bodicami bi ga zalagal.«

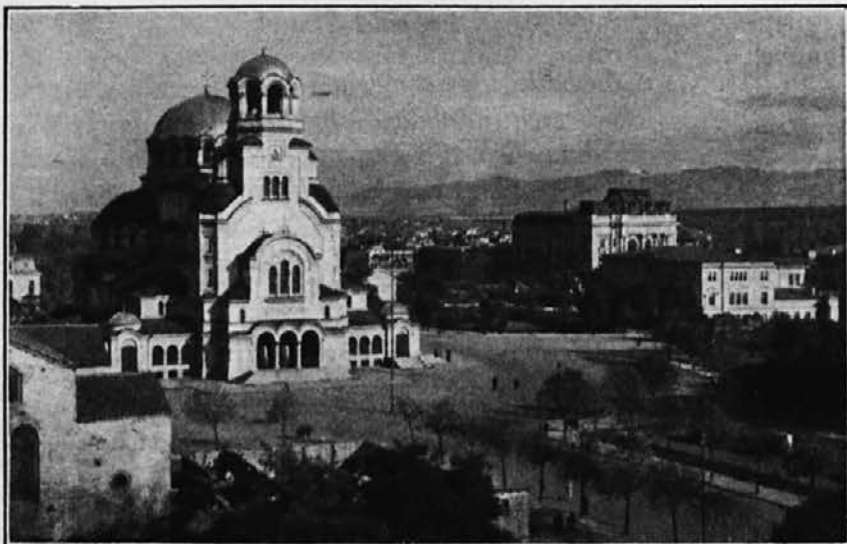
Dragoš je postal in se glasno zasmel.

Pa sem mu brž dopovedal, da mi v mislih ni strankarska politika, marveč bi le rad bičal mlačno narodnostno politiko zaspanih Ljubljančev, ki mi že kar preveč nemškutarijo; posebno ženske.

»Premlad si,« me je miril, »take stvari le pusti na miru, ne razumeš jih, za zdaj so ti še predaleč.«

Molče sem mu pritegnil, ker mu nobene prave nisem znal odvrniti. Greben se mi je pobesil.

»Piši le, kar res zmores, in prosi Boga, da se nobena politika nikoli ne bi dotikala tvojega srca,« me je zavračal. »Politika ni lepa reč: možu pridi značaj in ga zavaja v najgrše malopridnosti, ženski jemlje vso presrečnost

Cerkev sv. Aleksandra Nevskega v Sofiji; desno univerza.

in čisti mik ženskosti, literatu pa je politika kakor mlinski kamen na vratu.«

Take besede so mi bile čisto nove. Ves zamaknjen sem jih poslušal. In jih nisem pozabil. Vredne so se mi zdele, da si jih zapomnim.

23. »C i z a«.

Dragošev nauk, naj pišem iz živega življenja in naj ne zvončkljam z liričnimi besedami, me je pognal, da sem se lotil prav stvarne povesti. Vzel sem jo res iz življenja in ji uganil imenitni naslov 'Vihar v pristanu'. Razpotegnil sem jo na dolgo kakor kurja čreva in se zamotal v čudne psihološke probleme. Seveda sem močno omagoval, anti življenja še nisem zadosti poznal. Lovil sem se in nihjal gor in dol, sem in tja, kakor da bi bil nemirna tangenta na gladki krogli. Ubogi rajni pek in njegov viharni 'pristan'!

Odložil sem jo in spravil, da bi se 'umedila' in se mi kdaj kasneje voljnejše ponudila.

Pa tudi konec šolskega leta se je približal, marsikaj je bilo treba še postoriti.

Literarni klub je zahteval, da nas za drugo leto počaka 'tabula rasa' — pospravljena miza.

»Kritiki zamudniki naj hitro pregledajo in ocenijo literarne prispevke, ki so z njimi še zastali,« je ukazoval predsednik Andrej Orehek. »Z odlaganjem in zavlačevanjem ne smemo žaliti pridnih avtorjev.«

»Da, sloga in red vzdržujeta svet,« mu je pri-tegoval tankovestni Tine Rožič; »nered in prepir sta pogube vir.«

Sošolec Janko, ki ga je matematika vila, me je po svojih starših naprosil, da bi počitnice prebil na njegovem domu nekje v vrhniški okolici; profesor Peterlin mu je namreč naprtil ponavljajno izkušnjo, da bi fant imel kaj 'zabave' med počitnicami, kakor je hudomušno dejal. In jaz naj bi fantu pomagal brusiti 'uma svetli meč' za odločilni boj v jeseni. Ali glede tega sem se moral še trdo pogajati z materjo, ki bi me rada imela med počitnicami doma in ker ji ni bilo prav, da se ji umikam 'v tako daljo'. Naposled sem jo le pregovoril, pa ne prav lahko.

Pa še nekaj je tiščalo nas vse vkup.

Naša gimnazija je imela le štiri razrede. Četrtošolcem je bilo v peti razred prestopiti na veliko gimnazijo. Za slovo in razstane se je spodobil vesel sestanek.

In še nekaj je bilo. Tisto pomlad so z naše gimnazije v vojake potrdili četrtošolca Jožeta Škobrneta, spretnega pevovodja in orglarja na harmoniju ob naših šolskih mašah v nunski cerkvi. Tudi njemu, ki mu je nemila usoda onemogočila

nadaljnje šolanje in vsilila vojaško puško, smo namenili lep poslovilni sestanek.

Oba razstanka, tako smo naposled uganili, pa opravimo kar obenem.

E, dosti potov sem imel s tistimi nalogami.

Vse to me je močno motilo in mudilo; pero, sicer tako pridno, se mi je skoraj kar usušilo.

Pa sem ti nekoč, po nekem pomenku domov gredé, na Poljanski cesti opazil staro ženico, ki je samotež rinila voziček, ki mu po ljubljansko pravijo 'ciza'. Voziček je bil zvrhoma naložen, stara reva se je vsa zasopla zamudno lomila z njim; dohajali in prehajali so jo postopači, pomagal pa ji ni nihče.

To me je pogrelo, da sem pristopil in ji pomagal.

Neki dijaki, bili so sami mestni cvetki, ki so me videli, so se spotikali, češ dijak mora paziti tudi na decorum — čast; drugi so menili, da sem ravnal prav lepo, saj je le spodobno in krščansko, če kdo bližnjemu v sili pomaga.

Njih sodbe mi kratko in malo ni bilo mar. Bolj me je zanimala beseda 'ciza'. Vedečnost me je pognala do zvedenega prijatelja Dragoša.

Ta mi je razodel, da je 'ciza' nepotreben spatek po latinski besedi 'cisium', ki pa so si jo Latinci sami najbrž izposodili iz keltščine.

»Ali nam je res taka sila, da si hodimo besede izposojati v druge, tudi že izumrle jezike?« sem se jezil na 'cizo' in mislil na voziček.

»Prav meniš,« mi je pritegnil; »jezik, veš, se prav in lepo govori in razvija med kmečkim ljudstvom, mesto pa ga po nemarnem pači in pridi.«

Vse slabo da prihaja iz mesta, najgrši greh da se kotí le med meščani, mi je še dolgo umoval.

»Sicer pa je 'ciza' skoraj simbol — podoba: vse, kar je majhno in počasno, je naš atribut — prilastek,« se je naposled mrzel materialist zasmeljal iz njega. »Pojdi in Ljubljancu stokrat popravi še tako grdo jezikovno spako, pa se ti bo neumno posmehtnil in jo še tisočkrat puhloglavo ponovil; preneumen, preprazen je, da bi razumel, kaj je čistost in čednost jezika.«

»Ha, to je res,« me je pičilo. »Udariti je treba, sicer se ne zavedó. Še danes nabrusim ostro bodico in jo pošljem 'Gorenjcu'.«

Pa Dragoš je resno odkimal.

»Nikar nikoli po časnikih ne razobešaj naših slabosti,« me je učil. »S tem jih ne zmanjšaš in ne odpraviš, samo očrnil bi nas in osmešil pred tujim svetom.«

Nauk se mi je zdel pameten, nisem si mu upal zóprvati.

(V drugo naprej.)

NA ŠVAJCA VISOKE GORE

Lojze Grzetič

Matterhorn.

Neprestano so nama oči uhajale k oni piramidi, ki je bila zdaj zavita v oblak zdaj — vedno bolj poredko — spet čista. Skrbelo naju je, zakaj zjutraj je bilo vse jasno, zdaj pa nama sonce poseva v zmeraj krajših presledkih. V negotovosti sva se obrnila k domačinu, ki nama je prerokoval slabo vreme: morda bo že danes dež, vsekakor pa jutri. Torej sva le prepoznala! Pa saj sva do smrti utrujena in danes ne moreva nikamor več.

Ko prideš po dolgi vožnji v hotel, se najprej skoplješ. To sva napravila tudi midva: v ledenomrzlem potoku sva se oprala za vse dni nazaj in naprej. Preoblekla sva se in šla v mesto. Prebrala sva vremensko napoved: lepo, deloma oblačno. V potniški pisarni sva poprašala, koliko stane prenočišče na Hörnliju. Za nečlane tri franke, za člane en frank. Do kočice imava štiri ure. Letos Matterhorn ni terjal še nobene smrtne žrtve. Gosposodična v uradu naju je izpodbujala, naj hitro izrabiva vreme, morda bo jutri zadnji dan lepo.

Tedaj sva bila odločena za naskok. Kopel in sprehod po mestu sta naju osvežila. V »hotelu« sva se preoblekla, gospodinja nama je skuhala čaj, napolnila sva z njim obe čutarici, vzela nekaj jetrnih pastet, salam, nakupila še kruha in škatlico rib, oprtala nahrbtnik, čezenj ovila vrvi, dereze in prijela za cepine. Bajto sva pustila odprto z vsem svojim premoženjem, saj so ljudje rekli, da je tu vse varno. Bilo je šest zvečer.

Srečavala sva letoviškarje, ki so naju rado vedno gledali. »Matterhorn«, sva slišala za seboj. Gosposodič v svetlih čevljih in ostro zlikanih hlačah se je zanimal, če greva plezat v severno steno Matterhorna. Očividno bi naju jutri rad opazoval z daljnogledom od spodaj in doživel prizor, kako kdo strmoglavi v prepad. »Ne boš, Jaka!« sem si mislil. Rekel sem mu pa, da jo bova plezala nocoj ob luninem svitu, če hoče gledati.

Plezalci so se vračali, črni od višinskega sonca, dereze so jim bingljale od nahrbtnikov. Skozi prijetno naselbino »Zum See« pelje pot čez travnike in skozi macesnove gozdičke strmo navzgor. Spet sva začutila utrujenost, ki je pa nisva hotela pokazati. Zagrizla sva se v strmino in enakomerno stopala dalje, počitka sva se bala. Schwarzsee. Ogromen hotel. Ne utegneva ga gledati, le strašno piramido vidiva pred seboj. Grizel naju je dvom. Greben. Pot se spet dvigne. Z zadnjimi silami sva se privlekla do Hörnlihütte (3298 m) tik pod ostrim robom Matterhornove piramide. Tri ure sva ra-

bila, ker sva bila utrujena; če bi šla na pot spočita, bi hodila morda štiri, kakor piše vodič.

V koči so kvartali trije Švicarji, veseli srečnega povratka. Mimogredé so nama razlagali, naj se drživa vstopa najprej desno, nato levo. Ker zjutraj ne bo dosti časa, sva se najedla koj zvečer. Pripravila sva vse potrebno, tudi dereze, drugo sva stlačila v nahrbtnik, ki ga bova pustila v koči. Ves čaj v čutaricah sva pustila nedotaknjen za naslednji dan. — Na Matterhorn sta bili namenjeni tisto jutro dve skupini, obe brez vodnika; midva sva bila tretja skupina. Čudno nama je bilo. Ko bi šla vsaj ena vodniška partija, bi ji z lahkoto sledila. Tako pa, kako bo šlo? — Naročila sva oskrbniku, naj še naju zbudi hkrati z drugimi. Vreme je kazalo najlepše. Prostrani ledeniki so se svetili v mesečini, globoko v dolini si videl polno luči v vseh barvah — Zermatt; desno se je dvigala onkraj ledenikov vsa bela Monte Rosa s številnimi vrhovi, za kočico pa je kipela v nebo ostra piramida, katere vzhodno steno je oblival lunin sij. — Komaj se je našlo toliko prostora, da sva legla skupaj na eno ležišče. Ostali leže vsak na svojem, zelo lagodno. Kljub ubitosti naju je Matterhorn preveč prevzel, da bi mogla koj zaspati. Najprej je premagala utrujenost Mirka; nemirno se je premetaval v snu.

Petek, 30. julij. Niti prav dve uri nisem spal. Nič čudnega, saj že tako nikjer ne morem dobiti spanja, pa ga bom na Matterhornu iskal? — Skoz okno je lila mesečina. Čakal sem, da nas pride buditi oskrbnik. Točno ob pol treh nas je poklical in šel kuhat čaj. Spodaj v kuhinji smo skrivaj ogledovali drug drugega, ne da bi spregovorili. Dva angleška študenta, da švicarska in dva jugoslovanska. Takoj se nam je videlo, da se bo bil danes boj ne le za Matterhorn, ampak tudi za prvenstvo. Z Mirkom sva se v mislih koj podala: Švicarji so tu domačini, Angležem je Matterhorn ponos, s čim naj se izkaževa midva? Toda od vseh šestero ni bil še nihče gori... Naši pogledi so se srečevali in spraševali, kdo bo dosegel vrh in ali si ne bo velikan morda koga od nas izbral za svojo prvo letošnjo žrtev?

Nemirno smo pozajtrkovali. Angleža sta si skuhala neke vrste močnik — tako nekako sva videla pri brleči luči —, ki je prav zapeljivo dišal, kruh sta si namazala z mastjo, marmelado in medom. Tudi Švicarja nista zaostajala. Najbolj pa so se nama ustavljale oči ob toplo kadečem se čaju iz velikega lonca. Nisva vzdržala in sva si naročila liter vroče čajne vode, zraven sva jedla kruh s konzervami. Čaj naju je pogrel, saj je dihlo z Matterhorna tako strupeno mrzlo. Kar je

Švicarjev zmanjkalo, odšla sta neopaženo in brez pozdrava, da srečno preplezata vstop, preden pridemo ostali tja, in bosta tako v velikem naskoku pred nami. Z Angležema smo se spogledali in zinili nekaj o netovariškem ponašanju.

Ura je bila pol štirih. Nataknila sva si rokavice in se poslovila, Angleža bosta koj za nama. Mimo hotela Belvedere čez škripajoče snežišče k vstopu. Mesečina je že slaba. Tik ob vstopu, ki je še v temi, sva zagledala Švicarja, kako sta se navezovala. Prvi že pleza, težko mu gre. Ko sva se navezala in odložila rokavice, sva splezala z lahkoto mimo obeh Švicarjev, ki sta s težavo premagala zledeneli vstop. Ko smo bili vsi štirje gori, sta prišla še Angleža. Posvetil sem jima in razložil vstop. Švicarja sta medtem že odšla dalje, držec se levo. Ker nisem videl nobene sledi kake steze, sem sklenil zaviti desno na greben in po njem navzgor. Švicarja sta iskala. Ker se nismo mogli znajti, sem jima rekel, naj povesta, če bosta našla pravo smer, a prav tako tudi midva. Angleža sta krenila za nama. Z grebena sva zaklicala še enkrat, da ni sicer nobenih sledi, da bi se pa dalo za silo plezati tudi po grebenu navzgor. Švicarja sta bila tiho, preveč sta bila ponosna, da bi se razgovarjala z nama, ki sva se pritepla od Bog ve kod in onečaščava njih najsvetejšo goro. Angleža se nista mogla odločiti, kam bi šla.

Pa plezajva sama! Stopila sva na desno stran ostrega grebena. Vihtela sva se čez čeri, globoko spodaj pod nama se je lesketal ledenik, ne bilo bi se dobro znajti na njem. Greben se čisto zoži in postane med dvema navpičnima stopoma le še tako ostra škrbina, da se komaj splaziš skozi, precej ožja je od one med Malim in Velikim Glocknerjem. Desno navpična stena in spodaj ledenik, levo strm ozebničnik. Kamenje se je krušilo in odskakovalo skozenj — spet na drugi ledenik. Mimo stolpa desno, nato navpično gor. Mirko váruje. Tik pod vrhom mi je zmanjkalo prijemov. Previdno sem splezal nekaj metrov nazaj navzdol, nato po ozki polici desno naokrog. Mirko za menoj. Skozi zaledenel kamin sva priplezala gor, greben se za spoznanje razširi.

Zdani se je. Spodaj sva zagledala obe skupini, vsi štirje so plezali za nama, samo precej počasi. Švicarja sta nama vpila, naj počakava, pa ju zdaj midva nisva slišala. Razgledala sva se: ledeno morje vsenaokrog, zasneženi štititisočaki, prebujeni in zardeli v prvem svitu: Weißhorn, Dom, Dufourspitze, Castor, Pollux i. dr.

Držala sva se grebena. Desno je bila severna stena Matterhorna, levo nekje spodaj sva zagledala tu in tam zglajene skale: smer, po kateri

gredo navadno plezalci z vodniki. Zdaj sva videla, da sva že ob vstopu zgrešila in vzela zelo težko smer, ves čas je plezanje naporno in tudi precej nevarno. Malo više sva pustila škrbino in prečkala na levo, kmalu sva bila na mestu stare kočice Solway. Šla sva naprej. Oči so nemirno iskale kočico. Zagledala sva jo, kako je čepela prislonjena ob skalo. Po spodnji plošči Moseley je treba priti do nje. Nekje od spodaj sva zaslišala vpitje, kakor bi nekdo klical na pomoč. Mirka je obšla groza. Prva misel nama je bila, da se je nekdo ponesrečil. Toda če mu trije drugi ne morejo pomagati, mu midva tudi ne bova mogla! Končno je mogoče, da naju hočejo samo preplašiti, ker vedo, kako porazno deluje na plezalca misel, da se je kdo v bližini ubil. Res so hoteli to, zakaj skoraj nato sva zagledala vse štiri plezalce daleč tam spodaj.

Nisva vedela, kje bo boljši dostop h koči, levo ali desno. Nisva se hotela oddaljiti od grebena in sva se odločila za desno. Kmalu nama je bilo žal. Plezanje, ki je bilo od spodaj videti čisto nedolžno, je postajalo vedno težje, strmi kamini, prijemov zmeraj manj. Že sva bila skoraj v višini kočice. Na greben nisva mogla, nazaj naju je bilo sram, ker sva vedela, da je veliko daljnogledov uprtih v naju. S težavo sva prečkala na levo, dvakrat za celo dolžino vrvi, varovanje je negotovo. — Še malo navzgor. Pri koči sva, prvič v višini 4000 metrov!

Jesti se nama ni ljubilo. Odložila sva, kar se nama je zdelo odveč, tudi dereze. Le najpotrebnejše sva vzela s seboj: čokolado, jabolka, čaj, aparat in vetrni jopič. Iskal sem rokavice, našel sem samo eno, druga mi je nekje med plezanjem padla iz žepa. Brez rokavice! Vrh je že dolgo v oblakih, vsak hip lahko začne snežiti. Zgoraj bo gotovo hud mraz.

Ura je pol osmih. Štiri ure sva potrebovala od vstopa do kočice. Vodič navaja za teh 700 m dve uri, od tu do vrha, t. j. pet sto metrov, pa štiri ure. Torej naju najtežji del šele čaka. Žal nama je bilo, da nisva našla prave smeri in sva izgubila po nepotrebnem toliko dragocenega časa, zlasti, ker se je obetalo slabo vreme. — Danes mi ni žal. Plezala sva čisto svojo smer, ves čas po grebenu in škrbinah med severno in vzhodno steno Matterhorna. — Tudi sosedni velikani so dobivali kapo. Nevihte na Matterhornu ne bi rad doživel — in vendar sem si jo na tihem želel. — Zgornja plošča Moseley nama ni delala težav, pod spodnjo sva že zagledala Angleža in Švicarja. — Do tu nisva imela težav, ker je bilo vse suho, šele zgoraj sva prišla do prvega snežišča. Varovala sva se s ce-

pinom in si sekala stopinje. Rama. Megla naju je zavila. Strmo je na Streho, pa si pomagaš z debelimi vrvmi, ki so tu napete, deloma moraš plezati po vrvi navpično navzgor. Mislim, da bi bil to najlepši del Matterhorna; če ne bi pogleda v globino in naokrog zastirala gosta megla, ki naju je obdajala. Lasje so nama sivali v ivju, jaz pa brez rokavice!

Prilezla sva Matterhornu na glavo. Strmo je šlo navzgor, zdaj brez vrvi in klinov. Vse je bilo ledeno, tudi skálice, edina oporišča, so zledenele. Nikjer nisva bila gotova. Z lahkoto bi vsak hip zletela navzdol, tovariš ne bi vzdržal sunka, varovanje je nemogoče, cepina nisva mogla zasaditi nikamor. Kamor sva udarila z njim, se je odluščila ledena plošča. Pomagal sem si z golo roko na mrzlem ledu. Strmine in tega nihanja med življenjem in smrtjo noče biti konec. Utrujena sva bila, usta so naju pekla, ustnice nama pokale, čaja v čutarici je zmanjkovalo. — Bela plošča nad nama je bila odrezana. Na Grebenu sva bila in kratko nato na vrhu. Ura je bila 9:50.

M a t t e r h o r n! Molče sva si stisnila desnici, iz oči sva si brala vse: hvaležnost in veselje, saj nama je ta trenutek uresničil sanje tolikih najinih ur, dni in nemirnih noči! Zmaga nad kraljem gorá!

Hladen je njegov vrh. Bleda in premrla sva bila, roke sem tiščal v žep, v noge je zeblo. Škoda, da nisva imela razgleda, ki sva si ga tako želela; vrh je bil že vse jutro pokrit z oblakom, ki ni obetal nič dobrega. Z italijanske strani je ledeno zapihalo, da sva si še niže potisnila klobuka in se še tesneje zavila. Za trenutek se je odprl razgled. Dih nama je zastal ob silni lepoti, a preden sva zgrabila za aparat, sva se znašla že spet v gostem oblaku. Skoraj si nisva upala gibati se, ker je na drugo stran navpičen prepad in bi se lahko udrla ledena stena pod nama. Čokolada in jabolka so zelo prav prišla, čaja skoraj ni bilo več.

Ker je bil oblak vedno gostejši in hladnejši, sva odrinila z vrha ob četrta na enajst. Po grebenu je šlo dobro, toliko teže potem po strmini. Kaj bi dala za dereze, ki sva jih pustila v koči Solway? Kako varno bi hodila! Previdno sva se spuščala, vsak korak najprej preizkusila, roka je vsa otrpla grabila za led. Vedno le za pol dolžine vrvi, za vsak primer. Ko bi vsaj žebli na gojzerjih ne bili že tako zglajeni! To previdno, počasno spuščanje nama je vzelo mnogo časa. Pa nič zato.

Šele pri klinih sva si oddahnila. Glavno je za nama. Brez pomisleka sva se zaupala vrvem in zdrčala po njih navzdol. Megla se je redčila, sonce se je spet prikazalo. Zadnje snežišče. Tik

nad njim se mi je zmuznil cepin iz roke, se ob prvi skali odbil, nato pa zdrknil skoraj navpično po ledu navzdol. Žalostno sva se spogledala. Kakor da sem izgubil del sebe, tako se mi je priljubil. Pa se ga je usmilila usoda: na koncu ledu, tik nad prepadom, je obvisel med dvema ostrima čerema. Ponj! Mirko se je usedel, se uprl z nogami in me spuščal. Počasi je šlo po tisti poti za cepinom. Vrvi je zmanjkovalo, ni je bilo več. Z nogo sem dosegel cepin in ga s čevljem povlekel k sebi. — Veselo sva se spuščala proti stolpiču, pod katerim mora biti koča. Tik nad njo je malo teže, na gladkih ploščah se nimaš kam opreti. Čudim se udeležencem naše lanske ekspedicije, kako so se mogli brez derez splaziti čez to mesto do koče, ko je bilo vse zledenelo.

Spet sva v koči Solway, Mirko je najprej planil nad čutaro, ki naju je čakala tu še na pol polna. Kar nisva si mogla ugasiti žeje. Ustna sluznica je bila vsa vnetá, vroča in suha, prevelik je bil napor in kapljice vode ne dobiš nikjer, da bi utešil žgočo žejo. Ustnice so bile razpokane in koža na obrazu vsa žareča; nič se še nisva namazala ta dan, vazelin sva pozabila v Zermattu, skušala sva ga nadomestiti s slanino. Nekaj škatlic konserv nama je povrnilo moč. Ni se nama dalo že iti v dolino. Brskala sva po vpisni knjigi in našla ovekovečene naše lanske junake: ing. Avčina, Hvastijo in Jakšiča. Mislil sem si, kako so si oddahnili, ko so prestopili prag kočice. Današnja Švicarja sta prišla šele do tu in se obrnila nato nazaj, to sva videla iz njunih podpisov v knjigi, Angleža pa še do sem nista prišla. Morda ju je oplašil oblak, ki je ves čas visel nad vrhom, morda so bili tako utrujeni od napornega plezanja, da si niso upali dalje. Tako sva prišla ta dan midva edina na vrh Matterhorna.

Ura je bila pol štirih, ko sva odhajala. Šele tedaj sva opazila, kako naju zagrinjajo megle. Hitro navzdol, dokler je čas! Zdaj ne smeva izgubiti prave smeri. Pa kakor nalašč: ko sva bila že kakih 100 m pod kočo, je začelo snežiti. Nazaj se nama ni ljubilo, navzdol bi lahko zašla, če bi nastala divja snežna vihra. Mrzle so bile od snega mokre skale. K sreči je zapihal veter in odnesel oblak dalje — nehalo je snežiti. Hitro sva drsela navzdol. Dolgočasno se nama je zdelo to enakomerno spuščanje. Čisto topa sva že bila od slabo prespane noči, naporene ture in prenapetih živcev. Nekje sem našel rokavico in jo vzela s seboj za spomin z Matterhorna.

Za slovo od Matterhorna naju je čakalo prijetno iznenadenje: izza zadnjega ozebnika, nedaleč nad vstopom, se je živahno gibala skupina mož,

eden med njimi je bil precej glasen in sva ga slišala že od daleč. Stopila sva bliže. Od zadaj sva gledala njih vodjo: v dolgih rjavih hlačah, temnem suknjiču in širokokrajnem klobuku: njegov glas in kretnje so mi bile od nekod poznane. Tedaj se je obrnil k nama — Louis Trenker! Veselo smo se pozdravili. Kako je bilo danes na Matterhornu? Nebeško! Koj sva videla, kaj delajo ti ljudje tu: nov film snemajo, režira ga Trenker. Za Matterhornom zahajajoče sonce, na ledenik pada kamnitni plaz, vmes ogromne skale, ki jih spuščajo čez steno. Dva operaterja sta na pol viseč čez steno, navezana na vrvi, snemala prizor, ki so ga še nekajkrat ponovili. Trenker je upal, da bo film dokončan v decembru. Poprosila sva ga za avtogram in se poslovila. Spet sva bila v Hörnlihütte.

Tu naju je čakalo drugo, manj prijetno iznenadenje: kočja je bila polna, da nisva imela kje spati, za bori dve uri spanja v prejšnji noči pa sva morala plačati vsak po šest frankov (66 din) in še za liter tople vode poldrugi frank. Nič ni pomagalo, sklicevati se na SPD, vsi najini dokazi, da imava pravico do popusta, so bili brezuspešni. Plačala sva z zadnjimi franki in odšla proti Zermattu. Srečevala sva veliko skupin, namenjenih na Matterhorn, toda obetalo se je slabo vreme, skoraj čez in čez je bilo nebo prepreženo z oblaki. Onstran Schwarzsee sva povečerjala ob poti izvrstno ribjo konservo, ki pa naju je še bolj uževala. Pri vsakem studenčku sva se ustavila in pila, a žeje nisva mogla ugasiti. — Dež se je ulil. Le še nekaj sto metrov sva bila nad mestecem, toda baterija je pojemala, skoraj bova do kože premočena, utrujena sva bila pa tako, da se nisva mogla več prestopiti. Z naporom vseh sil sva se splazila v senik ob poti — in že je Mirko spal, jaz pa sem mogel samo še videti nekaj širokih špranj, ki so se svetile med kamnitimi ploščami na strehi; skoznje je curljala voda na naju, a če bi se znašel tudi pod slapom, bi se ne mogel več premakniti. Nekaj blaženega me je prevzelo in — že me ni bilo več.

Matterhorn je bil končan! (V drugo naprej.)

P I S A N O P O L J E

OB RAZSTAVI PRAŠKEGA BAROKA V PRAGI

Dr. Tine Debeljak

Lani smo na tem mestu govorili o veliki češkoslovaški vsedrjavni razstavi slovaške gotske umetnosti in prinesli nekaj zgledov, danes pa se spominjamo še mogočnejše razstave praškega baroka v Pragi, ki je morda še večjega pomena kakor odkritje gotskega bogastva na slovaških tleh. Večjega pomena vsekakor zato, ker so Čehi, ne Slovaki, do zdaj baročno dobo katoliške protireformacije namenoma črtali iz svoje zgodovine, ker so se je sramovali kot dobe, ki je prinesla Čehom konec državne samostojnosti, katero so liberalistični zgodovinarji gledali v bitki na Beli gori (1620). Jirasku, glavnemu pisatelju husitske slave, je bila ta doba posebljenje »Teme«, kakor je krstil enega svojih najlepših romanov iz tega časa. In enako so skoraj do zadnjega časa gledali na češko zgodovino skoraj vsi revolucionarni češki patrioti. Hodeč po Karlovem mostu, ki je najboljši svetovno znani »drevored« kipov, so to lepoto še v prvih povojnih letih zaničujoče omalovaževali: ko je nekaj kipov pokvarila povodenj, so bila v časopisju izražena mnenja, da bi bilo treba vse pometati v Vltavo. Revolucionarni Čeh ni šel mimo cerkve praškega Jezuščka, ki je bila dokončana v spomin na Belo goro, ne da bi pogledal vstran, in prvo delo po prevratu je bilo, da so porušili do tal prelepi baročni steber Marije Zmagovite pred Tynsko cerkvijo na Starem trgu, ki je bil velika umetnina, in postavili na njegovo mesto secionistični spomenik Husa, ki se edini ne ujema s slogom okolice. Koliko kipov sv. Janeza Nepomuka, najpopularnejšega baročnega svetnika, je bilo podrtih po čeških vaseh! In njegov praznik, ki je bil svoj čas najbolj popularen, so črtali iz državnega koledarja. Vse to iz odpora proti katolištvu, proti baročni dobi, katere začetnik in pokrovitelj je bil habsburški dvor, ki je zopet pokatoličnil češke »odpadnike«. Toda danes se vrši velika razstava prav umetnosti tega duha, te dobe, ki je dala posebno lice Pragi — v ta čas je padel tudi kongres svetovnih PENov — to umetnost kažejo svetu kot svojo najvišjo umetnost, ki se lahko meri s svetovno umetnostjo tega časa. Danes je barok postal ponos in najbolj svojski izraz praške duše izpred stoletij.

Saj je Praga v svojem bistvu resnično baročna kot malokatero mesto. Če so Hradčani s cerkvijo sv. Jurija ter nekateri stolpi v Stari Pragi izraz gotskega duha, je vsa ostala monumentalnost iz prejšnjih dob baročno oblikovana: stopite samo na Karlov most med razkošne kipe svetnikov in zaščitnikov Češke, ali ozrite se proti Mali Strani na cerkev sv. Mikulaša ali proti Križovniški cerkvi in Klementinu, nekdanjemu jezuitskemu kolegiju, zdaj vseučiliški knjižnici, pa ste povsem zajeti v baročnem prostoru, enem najlepših na svetu. Od vsepovsod gledajo s pročelij in streh postave svetnikov, ki kažejo z roko še više v nebo, v nebeške sfere, kamor je s trdne zemlje hrepenel baročni človek. In potem srečujete na vsakem koraku arhitekturo stavbenikov iz stoletij med 1600 do 1800 z razgibanimi pročelji in zlato notranjo razkošnostjo.

Tako cerkve »stostolpe« Prage vse po vrsti: Marije Zmagovite, Marije Snežne, sv. Magdalene, sv. Jakoba, sv. Ignacija, sv. Uršule, sv. Jožefa, sv. Tomaža, sv. Janeza Nepomuka, sv. Miklavža (dve cerkvi), dalje samostani na Brevnovu, Strahovu s prelepo knjižnico, kapucinov na Hradčanih, božja pot Loreto, prava zakladnica umetnosti. Pa tudi palače privatnikov, nekdanjih plemiških družin, se odlikujejo po mojstrski arhitekturi, tako zlasti palača nesrečnega vojskovodje Albrehta Valdštejna, zpanega pri nas z nemškim imenom Wallensteina, knezov Lobkovicov, kjer je zdaj sedež Slovanskega zavoda, in Černinova palača na Hradčanih, sedež zunanjega ministra. V teh treh stoletjih, ko so zavladali na češkem prestolu Habsburžani, je dobila Praga novo »dušo«, ki jo ima po večini še danes, ter jo je po pravici krstil Arne Novak za »baročno«. In ko je »Umelecká Beseda« prirejala letošnjo razstavo samo praškega baroka, ne češkoslovaškega, je izrečno pristavila, da je prav za prav vsa Praga s svojimi cerkvami in palačami in mostovi sama tudi del te razstave, edinstvene v češki zgodovini, ki je posebnost tudi za Evropo, najbolj pa za Čehe same.

*

Barok je duh časa, ki se je začel kot odklon od renesančnega skepticizma in reformacijskega subjektivizma, duh, ki je hotel predvsem trdne opore v duhovnem svetu, jasne razporeditve vrednot, katere najvišja je Bog. Pokazal je neizmerno voljo po Resnici, po edini Resnici, ki je vredna vse naše ljubezni — in to je Bog, tisti Bog, ki ga oznanja Cerkev. Najvišja misel baročnega človeka je nebo in življenje onstran, zato vse svoje delo in mišljenje usmerja k temu edinemu cilju, da zveliča nesmrtno dušo! Vse življenje na svetu mu je samo prisposoba tistega življenja, ki ga čaka v občestvu svetnikov in angelov. Zato je ljubil že tu svetniške legende, ki so mu kazale žive zglede moči, vere, odpovedi, askeze, ljubezni in mučeništva, herojstvo duše in ki terjajo tudi velikih dejanj. Proti dvomu razuma je postavil avtoriteto hierarhije, moč vere, ljubezni in božje milosti. To je bil čas velikih čustev, notranje razgibanosti ter velike ideje, ki je prevzela vsega človeka. V tem času se je tudi katolištvo znova okrepilo in stopilo v ofenzivo, predvsem z novoustanovljenim španskim redom sv. Ignacija (jezuiti), ki so to borbenost ponesli v vse kraje in v vse narode. Katoliški univerzalizem je slavil svoje zmago-slavje. V baročni borbenosti in mistiki je zaživel romanski duh, španski in italijanski, ki se še danes bori proti severnemu racionalizmu in skepticizmu, s katerim je bil tedaj v ostrem boju; evropski boj med njima se je dobojeval prav na čeških tleh.

Če so bili husitski boji izraz še gotskega srednjega veka in so za nekaj stoletij zavrli razvoj češke duhovne kulture, ki ni šla več vstric z evropsko, je dvor Rudolfa II., Habsburžana na Hradčanih, znova odprl pot evropeizaciji Češke. Iz vseh deželá, zlasti španskih in italijanskih, so se zbirali umetniki, znanstveniki in glasbeniki (tudi Gallus) pri njem, tako da je dvor predstavljal višek svetovne kulture svojega časa, ki se je od tedaj začel razvijati v smislu baroka. K temu je pristopilo še češko plemstvo, tesno povezano z dvorom, ter meniški redovi s papeškim nuncijem, ki so začeli z gorečim delom za rekatolizacijo Češke, ki je tedaj pomenila moderno evropsko smer. S to evropei-

zacija, s katero je bila v zvezi tudi rast kraljeve avtoritete, pa je češki domači problem — boj husizma in luteranstva in boj katoliškega kralja s protestantskimi stanovmi — postajal tudi evropski problem ter je po Rudolfovi smrti za časa cesarja Matije dozorel do češke vstaje in za časa Ferdinanda II. do zmage cesarjeve na Beli gori (1620). Dasi je bilo cesarjevo maščevanje neizmerno kruto — obglavljenje plemstva na staromestnem trgu — vendar danes ne gledajo te katastrofe tako črno kakor v polpretekli dobi: v tej bitki ni šlo za uničenje češke samostojnosti, temveč je bila to borba dveh kultur: severne protestantske, ki bi morda za Čehe pomenila še večjo nevarnost germanizacije, ter južne romanske, katoliške. Posledica je bila samo v tem, da je zrasla cesarjeva moč in odpadla stanovska ter plemiška, medtem ko češka državna samostojnost ni bila niti najmanj dotaknjena.¹ Od tedaj je napredovala rekatolizacija Čehov, ki so bili do tedaj že večinoma protestanti, deloma s silo (izgon plemičev, ki so se priznavali k drugim veram), največ pa z gorečnostjo in izobraženostjo misijonarjev novih redov, zlasti jezuitov, ki so sistematično in z vsemi žrtvami delali za notranjo spreobrnitev protestantskih Čehov.² Tudi ti duhovniki so bili po večini tujci, Španci, Italijani, Nemci, kajti domačih v začetku ni bilo, kakor so bili tujci tudi umetniki, ki so gradili nove cerkve, samostane, gradove in palače novih katoliških plemičev, ki so podedovali premoženje izgnanih protestantov. In umetnost tega časa je bila vsa baročna, iz česar bi človek sklepal, da je vsa ta umetnost tuja, nasilno prilepljena na češko zemljo, sovražna češki duši in zato odvrtna. Tako je bilo tudi mnenje večine do zadnjega. Toda kakor so bili ti prvi umetniki v resnici tujci, niso prišli sem zasluževat Čehe, temveč razmetavat svoje bogastvo umetnosti ter so večinoma sami zrasli s to novo zemljo in njeno predhusitsko, svetovaclavsko tradicijo ter se vsaj v drugem ali tretjem rodu počehili, tako da jih danes Čehi štejejo za svoje (podoben primer kakor z našim Robbo, ali še bolj Metzingerjem). V začetku je bil barok samo dvorska umetnost — ko so Hradčani bili še cesarski dvor, zadnjikrat za Rudolfa II. — od tam je prešla v plemiške vrste in preko njih na deželo, v cerkve in tako med ljudstvo, ki ga je prevzelo za svoj slog, kar pomeni še sedaj. Barok je na Češkem, kakor tudi pri nas, najtesneje povezan s kmečko dušo, je pravi izraz njegovega idealistično realističnega sveta in njegove mistike ter naturaliziranja transcendentnih pojmov. Tako je to kulturno potujčevanje, ali bolje ta vdor svetovne moderne kulture na Češko že v drugem kolenu dobil češke kulturne znake ter tako je češka duhovna smer zopet stala na sodobni evropski višini, od katere se je s husizmom osamila. Ko pa se je zaradi habsburškega odmikanja Češki tudi to baročno plemstvo začelo vse bolj primikati češkemu nacionalizmu, kateremu je sledila tudi hierarhija in celó jezuiti — saj je iz njihovih vrst izšel največji buditelj ljubezni do češke preteklosti in sedanosti, p. Balbin — je tudi vsa ta baročna kultura postala resnično narodno vzgojna in celó gojiteljica čeških narodnih svetinj, čeških svetnikov, zlasti sv. Václava in sv. Janeza

¹ Prim. Zdenko Kalista, zgodovinski uvod v razstavní katalog, str. 21.

² Teol. prof. Vašica v Pragi, Literarné boroko, 1938.

Nepomuka, s čimer je resnično neizmerno pripomogla k narodnemu preporodu. Danes je že vsesplošno priznано, da vznika narodne misli ne smemo prištevati razsvetljencem kakor doslej, temveč prav temu baročnemu jezuitskemu času, ki je rešil ljudstvo, jezik in domovinsko ljubezen. Ustvaril pa je tudi na čeških tleh in za češke potrebe ter kmalu tudi iz njegovega duha največjo umetnost, ki jo ima danes češka dežela in po kateri slovi daleč preko mejá, to je češki likovni barok, ki tako ne pomenja več tuje navlake, temveč postaja češka duhovna vrednota prvega reda. Če je Jirasek še leta 1915 krstil to dobo za dobo »teme«, je v letu 1938 dal prof. Vašica svoji knjigi o baroku značilni motto iz sv. pisma: »Bili ste resnično nekoč tema, zdaj pa ste svetloba!« (Ef 5, 8). In lepak za razstavo praškega baroka predstavlja alegorijo sonca, ki vzhaja...

*

Kakor je bila razstava slovaške gotike v gotski Vladislavovi dvorani na Hradčanih, tako je razstava praškega baroka v eni najlepših praških baročnih palač, v Wallensteinovi palači na Mali Strani, v kateri pride do popolne harmonične veljave. V teh razkošnih, prostranih dvoranah z bogatimi štukaturami in stenskimi slikami ter poslikanimi stropi pridejo do polne veljave ta velika platna z menjajočo se svetlobo, s temo in lučjo, ki se vrstita v medsebojni borbi — podoba boja, v katerem se Bog in satan borita za človeško dušo. V tej borbi pride do izraza pravi baročni dualizem kontrastov, ki se kaže v vsej tej umetnosti: na eni strani zemlja, robustna natura, naravnost drzna v svojih pretiranih zemeljskih poudarkih, naturalistična do skrajnosti, na drugi strani pa potopljena v čudoviti duhovni sijaj, ki daje smisel človeku in ga dviga v božjo bližino. Najmočneje je ta misel izražena v Braunovem kipu »Izgubljeni sin« s poudarkom svinj, ki rijejo v blatu, ter razcapanega potepuha, katerega obraz pa je tako osvetljen z globokim, resničnim kesanjem, da slutimo milost božjo, ki se je obilno razlila na tega izgubljenca in ga pripeljala v Očetovo hišo. To je naturalizem, podan na moderni, duhovno ekspresivni način, kakor je sploh ekspresivna vsa baročna plastika. To je umetnost nabreklih gest in notranjega gibanja, umetnost dinamike in psihologije, izražene na potencirajoč način, umetnost naturalističnih detajlov in duhovne vsebine ter idealističnega smisla pa tudi umetnost alegorije in iluzionizma. Sinteza duha in gmote, teme in svetlobe, misli in čutov, plastike in slikarstva — prijemljivosti in slikovitosti tako v liku kakor v barvi. Kupecký na primer slika kot da modelira, in drugi modelirajo z lahkoto in virtuoznostjo, kot da slikajo s čopičem. Lahkota in teža — oboje je združeno v slehernem teh nadčloveških svetniških in alegoričnih kipov, ki napolnjujejo vso prvo in največjo vhodno dvorano; med kipi pa stoje velika platna oltarnih slik, tudi po šest metrov visoka. V sredini leži Braunov sv. Onufrij kot z mahom zarasel puščavnik, naravnost v Michelangelovih razsežnostih in nazornostih. V tej prvi, največji dvorani so razstavljena dela največjih mojstrov češkega baroka, deloma v izvornih deloma v odlitkih, ki so jih prireditelji napravili za to priliko, kar je neizmerno podražilo stroške za razstavo (saj so ulili celó nekaj monumentalnih kipov s Karlovega mostu).

Tu je predstavljen skoraj v celoti (nad 70 del) mojster Braun s svojo delavnico, ta »severni Michelangelo«, ki je bil sicer Tirolec, pa je umrl v Pragi, kjer se je baje celó oženil s Čehinjo in je prvi prenesel na Češko iluzionistična načela rimske baročne plastike. Njegovi številni antični kipi, še bolj pa svetniški in alegorije, tvorijo lep špalir ob vhodu in prevzamejo človeka s svojo strastno čutno razgibanostjo in dinamično napetostjo. Proti temu nemiru stoji mirni Brokov, Slovak, véliki mojster oblike, ki jo je s svojo nežnostjo in čustvom pripeljal iz rezbarstva in obrti v pravo umetnost. Pri Widmannu, Čehu, iz poznejšega časa barok že prehaja v manj razgiban realizem, v pastirsko idilo, ki je že bliže rokokoju in klasicizmu kakor prvotnemu napetemu baroku. Prav tako Platzer in Pacak, že sami Čehi, ki nadaljujejo delo prednikov in ki s prejšnjimi predstavljajo viške baročne umetnosti na Češkem, bolje v Pragi. Iz te dvorane v prizemlju gremo po stopnicah, ki so ob stenah obdane z mojstri iz 17. in 18. stoletja, v bivšo kapelico, kjer je ohranjen Wallensteinov interjer s Biancovimi freskami in Heidelbergovimi kipi, dalje v stranske sobe, napolnjene z umetno obrtjo tistega časa, omarami in pohištvo, in v slavnostno dvorano, kjer je zbirka velikih oltarnih slik najbolj znanih baročnih slikarjev Škreta, Heinitscha, Willmanna, Halbachsa, Brandla, Bentuma, Bergla, Reinerja, Palka itd. — polno imen, ki jih človek pri bežnem pregledu ne more niti dovolj pregledati, kaj šele umetniško presoditi in oceniti. Iz te dvorane pelje pot v posebno sobo, ki predstavlja grajski interjer iz tistega časa, ki je zdaj last Wallensteinovih potomcev in predstavlja vpliv nizozemske lovske umetnosti: srne in živali, mrtvo naravo, lovski plen, gon psov itd. Zanimiva in novost te razstave je zbirka »bozzet«, to je majhnih modelov za velike monumentalne kipe, ki so sami po sebi miniaturne umetnine ter imajo poseben znanstveni pomen. Ta zbirka je celó prireditelje presenetila in jim od-

Poletje. (Fot. Fr. Krašovec.)

prla nove poglede v snovanje baročnih umetnikov ter razna sporna vprašanja rešila, bolje že skoraj dognane domneve obrnila v novo smer. Dve veliki vojvodski dvorani — na zidu ene teh je »nesrečni« portret nesrečnega Wallensteina — je razstavljena baročna arhitektura, modeli in tlorisi stavb, cerkvá, samostanov in palač. Galerija je zopet polna velikih slik in portretov znanih in že imenovanih baročnih slikarjev, med katerimi se odlikuje slikar Kupecký, Čeh izseljenec, ki je ustvarjal v tujini. Ob njem vidimo, da barok ni izključno protireformacijski in katoliški slog, temveč da je bil pač vobče slog tistega časa, ki je dal podobne umetnostne rezultate tudi v protestantskih zemljah. Tri dvorane so posvečene baročni umetnostni obrti, izdelavi monštranc, kelihov, plaščev, kadilnic, svetilk, zakladnic, čaš, ki danes predstavljajo zaklad raznih cerkvá (na primer cerkev sv. Vida). Stopnice navzdol pa so zopet polne slik poznejše baročne dobe, ki že prehaja v rokoko in klasicizem ter pomenijo pojemanje baročnega ognja in prehod v razsvetljenje, novi slog nastopne dobe, ki je bila baročnemu duhu in čustvu smrtno sovražna. Verska skrivnost se umika zopet razumu in vera dvomu in ironiji, kar v nekem smislu pomeni tudi napredek. S tem bi bila razstava opisana, če bi na lepem vrtu ne bile razstavljene tudi baročne fontane in baročni kipci med grmovji in gredami, kar daje resnično pravi in nepotvorjeni vtis baročnega razkošja in ugodja v prosti naravi. Tu je postavljen ob verandi razkošne, v rimskem slogu zgrajene palače tudi oder za baročno gledališče na prostem, kjer so v juniju predvajali domače in tuje baročne drame, zlasti Shakespeara.

*

Tako sem skušal samo pokazati na velepomembno razstavo na Češkem, ki utegne v marsičem biti tudi za nas poučna, na njen značaj in smisel, zlasti pa na novo vrednotenje baročne dobe v češki kulturni zgodovini, ki marsikoga preseneča. Toda to je ravno svojevrsten paradoks češkega baroka: nastal je kot tuja umetnost na Češkem z namenom, da Čehe odtuji njihovi tradiciji, v času največje katastrofe, ko so mislili, da je češka državna samostojnost že mrlič; a prav tedaj je iz tega časa zrasla nova češka ljudska umetnost in vznikla tudi nova narodna zavest, ki je tujo smer obrnila k sebi in si jo prisvojila kot izraz svoje duševnosti in svoje narodnosti. Zato so prireditelji postavili to razstavo prav v čas dvajsetletnice republike in njene samostojnosti, da pokažejo, da znajo objektivno in z odprtimi očmi gledati v preteklost. Naj zaključim z besedami literarnega zgodovinarja Arnesa Nováka, ki piše ob tej razstavi: »Tako je Praga, večno mesto križišč in razpotij, pokazala že v 17. in 18. stoletju, v času baroka nenavadno duhovno delavnost, v kateri je narodni duh nadarjenega slovanskega plemena obdeloval, pretvarjal in po svoji notranji potrebi prilagojeval miselno in umetnostno dediščino evropskega juga in zapada, devajoč v to blagoslovljeno brazdo svežih sil, resničnost svojih teženj, dramatičnost svoje usode. Žalostno bi obubožali, ko bi pustili, da črtamo ta patetični baročni stavek iz simfonije svoje kulturne zgodovine.«

† MSGR. JOSIP ABRAM

Dr. Joža Lovrenčič

Srepota! Pej kej, Joža, ali me hočeš tudi ti dražiti, ki si Kotar in ti zbadljiva beseda kar nič ne »paša!« bi me prijel rajni gospod Joža, ki je skrival monsignora in ni maral o tej časti nič slišati. In še bi se spotaknil ob krstnem imenu, kakor sem ga zapisal, ker izza bovških let je bil samo Joža, da se je tako tudi z imenom prilagodil Bovčanom in Trentarjem, ki jih je z njihovimi gorami vred s srcem in z dušo vzljubil.

Msgr. Josip Abram ni bil po rojstvu planinec. Sin kršnega Krasa je bil, kjer se je rodil v Tupelčah pri Štanjelu 2. februarja 1875. Iz njegove rojstne hiše je izšlo več pomembnih mož, ki so častno zapisani v kulturni zgodovini Goriške. Hišno izročilo so hoteli držati in zato so tudi bistrega Joža poslali v goriške šole, kjer je obiskoval gimnazijo, a je v Gorici ni končal. Vleklo ga je v Ljubljano, kamor je res prišel po končani četrti šoli leta 1891 in tu nadaljeval in dovršil gimnazijske študije z maturo leta 1895. Po maturi je vstopil v goriško bogoslovje in pel 30. julija 1899 doma v Štanjelu novo mašo, katere se je udeležil tudi dr. Janez Ev. Krek. Po novi maši je bil nameščen za kaplana v Bovcu, od koder je odšel čez tri leta za vikarja v Trento, v jeseni 1904 pa za kurata v Novake pri Cerknem, od tam v Bilje pri Gorici, kjer je ostal nekaj let, da je mogel malo pred vojsko spet v gore. Premestili so ga v Obloke v Baški dolini, kjer je preživel vojna leta, nato pa je župnikoval med razvalinami pri Sv. Luciji ob Soči, ki jo je 1929 zapustil obnovo, in nastopil svojo zadnjo župniško službo v Pevmi pri Gorici, iz katere ga je iztrgala bela žena, ko si je mislil oddahniti v beli Ljubljani, kamor je prišel med svoje prijatelje ves vesel, razigran in poln življenja in načrtov. Umrl je 22. junija 1938 pri svojem najboljšem prijatelju dr. A. Breclju in 24. junija smo ga spremili na zadnji poti k Sv. Križu, kjer sedaj počiva blizu velikega Kreka, ki mu je bil učitelj in pobratim.

Msgr. Abram se je že v svojih dijaških letih z vso vnemo pripravljajal za svoje življenjsko delo v najboljši — v Krekovi šoli. Sam nam je v svojih prelepih »Spominih na dr. Janeza Ev. Kreka« povedal v Mentorju 1926/27, kako se je leta 1892 seznanil s Krekom, kako je hodil v njegovo »šolo«, kjer se je z drugimi dijaki navzel odločne katoliške in socialne miselnosti, se navduševal za kladivarsko delo svojega velikega rojaka dr. Antona Mahniča, ki je tedaj izdajal v Gorici našo prvo znanstveno revijo »Rimski katolik«, katerega je širil med ljubljanskim dijaštvom, pisal vanj, da, celó zaupnico so 25. maja 1893 pod njegovim vplivom poslali uredniku kar v pesmi, v sonetu. Zaradi te zaupnice in širjenja Rimskega katolika je moral Abram s svojimi tovariši pred profesorsko poroto 10. februarja 1894. Zaradi grozne krivde, da je 1. širil Rimskega katolika, 2. da je nabiral podpise za zaupnico dr. Mahnič in 3. da se je udeleževal sestankov pri dr. Kroku ter skupnih izletov z njim, je bil — obsojen in je moral presedeti hud karcer, večurni šolski zapor.

Pri Kroku se je Abram navdušil za ukrajinščino. Ob učenju tega slovanskega jezika in ob branju ukrajinskih narodnih in umetnih pesmi — prva knjiga, ki mu jo je dal dr. Krek, je bila »Ruskij spivanič« — se je tako ogrel, da mu je ostal vse življenje, še »po ljutih vojnih in povojnih letih ta svet silno ljub — za domovino, našimi gorami najljubši« in je zahajal vanj »še vedno rad na oddih in razvedrilo — na izlet v neomejeno svobodo« (Mentor 1926, str. 67) — seveda le s svojo mislijo in hrepenjem ... Tedaj je začel tudi pisati. V Vrtnu in Angelčku se je oglašal in v Domu in svetu je 1895 priobčil pesem »Ukrajinec«, ki izpričuje njegovo ljubezen do Ukrajine in njene junaške preteklosti.

Navdušenje za ukrajinstvo je rodilo edinstveno pobratimsko društvo — »Zaporoško Sič«, ki so ga ustanovili o počitnicah 1896 v Štanjelu na Krasu Abram, njegov sošolec Ciril Metod Vuga in dr. Anton Breclj. Pobratimi, člani »Siči«, so bili »kazaki« Bajda, Salop in Bogdan, ki je bil hetman, a za častnega in pravega hetmana so izbrali Kreka, ki je dobil kot kazak ime Ostap. Člani kazaki so bili »narod«, v katerega so sprejeli pozneje še goriškega odvetnika dr. Fr. Pavletiča, ki je postal Stereženko. Tako je zaporoški narod v Siči štel pet mož, izmed katerih živi zdaj le še hetman Bogdan. »Sič« je imela svojo »ustavo«, po kateri je bila dolžnost njenih članov, da delajo na strogo katoliško-slovanskem temelju za vsestranski dobrobit naroda po geslu: »Vse za vero in dom«. O svojem delu so poročali na »zaporoških večerih«, ki so jih imeli dvakrat na leto. Klasičen opis takega zaporoškega večera je Abram sam podal v Mentorju. Med poročili posameznih kazakov je tudi poročilo kazaka Bajda, ki je tedaj živel v Trenti: »Narod! Daleč od širnih step, v gorah je moje bojišče. Čuvati te naše gore, odbijati sovražne napade nanje, je moža, je naša častna naloga. Pregnati z njih, z naših nebotičnih trdnjav roparskega sovraga, je moj cilj, je naš cilj, da bo naša Ukrajina prosta, samosvoja, da ji bo vladal le sveti križ in narodna volja. Kdor hoče za krščansko vero in dom na kolu sedeti, kdor je za sveti križ pripravljen, da ga razčetrtiljo, kdor je gotov sprejeti vsake muke ter se ne boji smrti, pristopi v kazaštvo! Tako je naše kazaško življenje.« To je bilo geslo slavnih zaporoških kazakov,

to je bilo tudi geslo slovenskih kazakov v »Siči«: delo za vero in dom.

Kazak Bajda je po tem geslu spretno sukajl pero. V Zori, glasilu slovenskega katoliškega dijaštva, ki je izhajala na Dunaju, je priobčil v letih 1898 do 1899 tehtne članke in razprave: »Oblika in snov v umetnosti, nekaj o njenem pomenu«, »Naturalizem pa socialno stanje«, »Zopet stara pesem« in še »Dijak, liberalizem in socialno vprašanje«. Kot kaplan v Bovcu je v tedanjih političnih in socialnih razmerah našel hvaležno področje za izvajanje temeljnega gesla »Siči«: leta 1900 je ustanovil Delavsko izobraževalno in podporno društvo, misleč predvsem na bovške rudarje, ki so delali v rabeljskem rudniku. Temu bovškemu društvu je sledila podružnica v Logu pod Predelom, a 1901 je ustanovil še Katoliško politično in gospodarsko društvo za bovški okraj. Na shodu tega društva je 21. julija 1901 govoril tudi dr. Janez Ev. Krek, katerega poslej Bovčani niso mogli več pozabiti.

Kakor je delal v Bovcu za ves okraj, tako se je pozneje z vsem srcem zavzel za revne Trentarje in jim pomagal na vseh koncih in krajih s svojim odločnim nastopom. Trenta je ostala vse življenje njegova velika ljubezen. »Trenta! Kako naj izrazim svoja čustva ob tebi! Lepa, divje lepa, strašno lepa si! V tebi sem užil najlepše dneve svojega razburkanega življenja. V tebi počivajo moje misli, ti si magnet mojih želja. Moje srce se umiri in najde zadoščenje v tvojih globokih, ozkih dolinah in v vencu tvojih nebotičnih gorá. In zopet in zopet se vračam v duhu vate ter vzletavam kot orel v tvoje vrhe. In srečnega se čutim v tvojem kraljestvu, ko da prihajam domov na svatbo, in letoma te obiskujem ter se vzpenjam na tvoje in tvojih sosedov zračne velikane in ljubo mi je, tako mило, tako svečano, ko da bi prišel v mirno, ljubeče materino naročje, od koder si srce več ne želi.«

Njegove besede, ki pričajo, kako je vzljubil Trento, od koder se je tako težko ločil, a ga je tolažila edino misel, da bo v Novakih bliže Kroku in njegovemu Prtovču, kamor se je šel po pljučnici 1906 od 26. julija do 5. septembra za šest tednov zdraviti. Krek je bil tudi dober zdravnik: njegov recept je potrdil sam kazak Bogdan. Ker je Abram pokazal, kako zna spretno pisati, mu Krek ni dal miru in ga priganjal h književnemu delu, zlasti ga je navduševal za našo davno preteklost. V Trenti je začel pisati v Planinski vestnik, v katerem je poleg zgodovine Trente in njenih lepot opisal marsikatero svojo turo. Najbolj zanimiva je pač tista, ki pripoveduje, kako sta s Krekom plezala skozi Luknjo na kranjsko stran. V Trenti ga je zamikala pravljica snov o Zlatorogu in spisal je o njem ljudsko igro, ki so jo igrali na premnogh odrih še v rokopisu. Igro je večkrat popravljajl in končno je izšla pred nekaj leti v knjigi, po kateri so igrali njegovega Zlatoroga lansko leto v ljubljanskem Trnovem. Takrat jo je prvič videl na odru in bil svojega dela vesel. Za petstoletnico umeščanja zadnjega koroškega vojvode je leta 1914 spisal »Umeščenje Valuka za gorotanskega kneza in vojvoda pri Gospé Sveti na Koroškem okoli l. 620 po Kr. s staroslovanskim poganškim obrednim praznikom«. To delo, ki je nastalo po Krekovi spodbudi, je bilo namenjeno za Mohorjevo družbo, a ker je tedanji tajnik hotel, naj bi bil poudarjen krščanski junak Inko, o čemer ni hotel pisa-

telj nič slišati in mu je dal Krek prav, je to dramatično sliko izdala »Slovenska straža«.

Duhovno pastirsko delo z delom na združnem, političnem in ljudsko izobraževalnem polju in vseh njegovih službenih mestih ga je tako zaposlilo, da ni utegnil priti do miru, v katerem bi izvirno ustvarjal. In vendar! Kolikor mu je dopustil čas, je delal. Ukrajinstva ni pozabil. Z veliko ljubeznijo je prevajal največjega ukrajinskega pesnika Ševčenka. Preden nam je dal v lepem prevodu v Ljudski knjižnici 1907 in 1908 »Kobzarja« in »Hajdamake«, nas je v Domu in svetu 1902 seznanil s tem velikim pesnikom v spominskem spisu »Ob Taras ševčenkovem grobu«, naslednje leto pa priobčil razpravo »Maloruska književnost — Slovenci v Rusinih«, a leta 1907 se je toplo razpisal o »Maloruski narodni pesmi in kolomejkah«. Zadnji spis o Ukrajincih je priobčil l. 1917 v Domu in svetu. Je to »Mazepovec«, v katerem govori o ukrajinskih vojakih, ki jih je v Oblokah med vojno srečaval, jim pridigal in govoril o njihovi domovini, da so jim žarele oči od veselja...

In na Kreka in Mahniča tudi ni pozabil. Po vojni je izdal v Gorici ob desetletnici Krekove smrti posebno spominsko knjigo, v Mentorju pa se je spomnil svojega velikega učitelja in pobratima v prelepo pisanih »Spominih na Jan. Ev. Kreka«, katerim so sledili v istem listu 1929 do 1930 prav tako topli in zanimivi spomini »O stikih dr. Mahniča in dr. Kreka s srednješolskim dijaštvom«.

Prvi, ki ga je izgubila »Sič«, je bil kazak Salop — Ciril Metod Vuga, »zelo idealen in delaven fant, dober, vzoren duhovnik, izreden govornik v cerkvi in na shodih, dober pevec, nekoliko tudi pesnik, rad vesel in silno prijazen z vsakomer« in ga je imel Krek zelo rad, »ker je bila v njem posebljena mladost z vsemi vrtilinami« (umrl 12. julija 1922). V goriški »Mladiki« mu je Bajda napisal v spomin »Šopek na grob moža«. Kaj je še vse napisal v povojnih goriških listih, mesečnikih, zbornikih, bi bilo preveč tu naštevati, omenim naj samo še njegov spis o Bogatinu v Koledarju Goriške Mohorjeve družbe in še zadnje njegovo delo za Kugyjevo knjigo »Pet sto let Triglava« o pravljici in naših gorah.

Ko sva se nekaj dni pred njegovo smrtjo razgovarjala o njegovem pisateljskem delu, mi je pripovedoval, koliko načrtov ima še. Zlasti je bil ponosen, da pozna Trento kakor nihče in da ima zbrano že vse gradivo, ki ga predela v posebno knjigo o tem svojem najljubšem kraju.

Smrt mu je izvila pero iz rok, a kar je napisal in nam dal, bo živelo z vsem njegovim delom za ljubljeno Goriško, kjer mu je slikar Tone Kralj postavil že za življenja v njegovi župni cerkvi v Pevmi najlepši spomenik: na svodu bo ostal upodobljen med dostojanstveniki nicejskega koncila in nas nemo, a spodobudno klical na delo za vero in dom...

Pri Sv. Križu v Ljubljani pa bomo prosili njega in Evangelista, naj prosita in prosita za naš rod in dom, dokler njune prošnje ne zmagajo samega Boga.

SPALLANZANI: MIKROBI NASTAJAJO IZ MIKROBOV

Angleško Paul de Kruif, prevedla Marija Tratnikova

Mikrobom pa se ni zgodilo prav nič. Zložno so hiteli za svojimi opravki in kazalo je, da se niti najmanj ne zavedajo, da je na svetu zrak zato, da vzdržuje življenje. Več dni in več tednov so živeli brez zraka. Spallanzani je poskus še nekajkrat ponovil in se trudil, da bi spoznal, kaj je naredil napačno. To vendar ni mogoče, da bi moglo kako živo bitje prebiti brez zraka! Kako le zverinice dihajo? Svoje začudenje je izrazil v pismu, ki ga je pisal prijatelju Bonnetu:

»Naravni ustroj nekaterih živalic je čudovit! V brezračnem prostoru so zmožne iste dejavnosti kakor na prostem zraku. V njem se neovirano premikajo gor in dol in se nekaj dni celó razmnožujejo. Kako je to čudovito! Vsi so vedno verjeli, da ga ni živega bitja, ki bi moglo živeti brez dobrot zraka!«

Spallanzani je bil na svojo domiselnost in bistrost kaj ponosen; študentje, razumne gospe, učeni profesorji in zmagoviti kralji so ga z laskanjem in občudovanjem še utrjevali v tem. Vendar je bil vedno najprej resen raziskovalec, ki je ponižno sklonil glavo, kadar mu je novo dejstvo ovrгло bleščave domneve njegove pameti.

Mož je bil neverjetno tankovesten, kadar je šlo za poskuse. Nikoli ni poročal drugega ko resnico o tem, kar je izsledil sredi dima, strupenega sopuha in bliskavih priprav v svojem laboratoriju. Kakor pa je bil kot znanstvenik do konca pošten, tako se je prav spretno pretvarjal, da bi mu zvišali profesorsko plačo. Nogometalec, hribolazec in raziskovalec Spallanzani je dunajskim mogočnikom jecavo tožil, kako slabega zdravja je, da ga bodo izparine in megla v Paviji spravile še v grob. Da ga je obdržal v Paviji, mu je cesar zvišal plačo in podvojil dopuste. Spallanzani se je seve smejal in o očitni laži dejal, da je pač politična poteza. Vedno je dosegel vse, kar je hotel. Do resnice je prišel s sijajnimi poskusi, z natančnim opazovanjem in noro potrpežljivostjo; do denarja in napredovanja pa z delom, lažjo in spletkarstvom.

Na starost pa je zahrepenel po pustolovščinah v krajih daleč daleč stran od svojega majhnega laboratorija. Prijelo ga je, da mora v starodavno Trojo, češ da ga je njena zgodovina tako pretresla. Videti mora hareme, sužnje in evnuhe, ki so bili v njegovih očeh primerki prirodoписа kakor netopirji, krastače in živalce v semenskih zavrelinah. Brzobjavil je in zopet brzobjavil, dokler mu ni cesar Jožef dovolil celoletnega dopusta in denarno podporo za izlet v Carigrad, vse zaradi šibkega zdravja, ki pa ni bilo nikoli trdnjše.

Spallanzani je pospravil svoje neštivilne steklenke, zaklenil laboratorij in se ves solzan dramatično poslovil od svojih študentov. Na potovanju po Sredozemskem morju ga je morska bolezen strašno mučila; doživel je tudi brodolom, a to ga ni toliko zmedlo, da ne bi bil poskusil rešiti nekaj primerkov, ki jih je bil nabral na nekaterih otokih. Prišel je v goste k sultanu in zdravniki v Serajlihi so mu dovolili, da je proučeval navade lepих prilježnic. Spallanzani, ki je bil pristen Evropejec osemnajstega stoletja, je potlej rekel Turkom, da občuduje njihovo gostoljubje in

stavbarstvo, njihove suženjske navade in brezupno, fatalistično življenjsko naziranje pa da mu na noben način ni všeč.

»Mi zapadnjaki pa se trudimo, da bi z našo novo znanostjo premagali videzno neizogibno mučenje človeka,« je Spallanzani pač rekel svojim vljudnim orientalskim prijateljem, ki so tičali še v blatu. In v očeh mu je bliskal raziskovalski duh, ki ga je povsod priganjal, da je odkrival skrivnosti božje narave in véroval v vsemogočnega Boga.

Ko se je čez več mesecev vračal po kopnem, po Balkanskem polotoku, so ga spremljale čete čvrstih vojakov; bolgarski vojvodi in valaški gospodarji so ga povsod gostinski počastili. Končno je prispel na Dunaj, da bi se poklonil svojemu gospodu in pokrovitelju, cesarju Jožefu II. Glede časti je bil to najbolj svetel trenutek v njegovem življenju. Pijan od uspeha si je morebiti že mislil, da so se mu vse sanje uresničile.

6

A tačas, ko je bil Spallanzani na svojem zmago-slavnem potovanju, so se daleč doli na jugu zbirali temni oblaki — na njegovem vseučilišču v Paviji, ki ga je s tolikšnim trudom oživil. Tam so ga drugi profesorji že dolga leta opazovali, kako jim je odjemal študente, in nevoščljivci so se na tihem pripravljali, da bi ga strmoglavili.

Spallanzani je na napornih pohodih z velikimi težavami in nevarnostmi zbiral predmete, ki so po vsej Evropi proslavili nedavno še prazni prirodopisni kabinet. V svojem starem domu v Scandianu pa je imel še večjo zasebno zbirko. Tjakaj je nekega dne prišel eden njegovih ljubosumnih nasprotnikov, kanonik Volta, ki je z zvijačo dosegel, da so ga pustili noter. Tam je vse pretaknil in se zlobno nasmihal, ko je opazil tu nekaj vrčev, tam ptiča in ribo z rdečimi listki vseučiliškega muzeja v Paviji. Po tihem je spet odšel in nazaj grede skoval načrt, ki naj bi Spallanzanija spodnesel. Malo preden se je Spallanzani vrnil z Dunaja, so Volta, Scarpa in Scopoli spustili psa z verige; objavili so okrožnico in jo razposlali vsem pomembnim možem in društvom v Evropi. V njej so obtožili Spallanzanija grde tatvine različnih primerkov, ki da jih je zmaknil v pavijskem vseučilišču in skril v svoj mali muzej v Scandianu.

Ko je zvedel, kaj se godi, je v prvem trenutku menil, da se mu svet podira in da je konec njegove sijajne poti. V strahotnih sanjah je poslušal, kako veselo marnjajo o njem zavidljivci, ki so ga prej slavili. Predstavljal si je zmagoslavje mož, ki jih je s svojimi neovrznimi izsledki in poskusi spravil na nič.

Čez nekaj dni pa se je spet postavil na noge, sicer res kot osrednja osebnost strašnega škandala, a stal je vendarle trdno s hrbtom ob steni in bil pripravljen, da svojim tožnikom pogleda v obraz. O potrpežljivem lovcu mikrobov ali o vljudnem dopisniku Voltaira ni bilo nobenega sledu več. Spremenil se je v prekanjenega delavca za hrbtom, ki je zahteval in dosegel, da se je sestala posebna preiskovalna komisija.

Vrnil se je v Pavijo. Sam Bog ve, kaj vse mu je med potjo rojilo po glavi in kako si je predstavljal vrnitev v mesto. Da se bo vtihotapil v svoj kraj? Da se ga bodo nekdanji občudovalci izogibali? Da bo

žrtev zlohotenega namigavanja? Toda ko je bil že blizu mestnih vrat, se je zgodilo, da mu je prišla nasproti množica študentov, ga toplo pozdravila in mu rekla, da ga ne bo nikoli zapustila. Samoljubni in ponosni mož je bil ganjen; zmanjkalo mu je glasu, otiral si je nos, komaj je izjecljal, kako jim je hvaličen za njih vdanost.

S tožniki vred je prišel pred preiskovalno komisijo; kdor je poznal Spallanzanija, je vedel, da bo boj hud. Sodnikom je dokazal, da so bili navedeni »ukradeni« ptiči ničevno nagačeni, da imajo umazano perje, torej reči, ki bi bile že podeželski šoli v sramoto, da jih je le zato izločil. Kače in pasavca je s pridom zamenjal v drugih muzejih — Pavija je bila z zamenjavo vsekakor na dobičku. Toda njegov glavni tožnik Volta je pa res izmikal iz muzeja dragocene kamne in jih dajal svojim prijateljem.

Sodniki so ga oprostili vsake krivde, čeprav danes nismo trdno prepričani, da ni storil tudi kaj napačnega. Volta in ostali zarotniki so bili izgnani z vseučilišča in cesar je s posebnim ukazom zahteval, naj vsi, s Spallanzanijem vred, končajo malenkostni prepir. Saj se je zadeva razvijala že v evropski škandal. V Paviji so študentje vdiral v učilnice in razbijali pohištvo, drugod pa so se norčevali iz nezaslišanih nemirov. Spallanzani se ni mogel premagati, da se ne bi še enkrat ponorčeval iz prepodenih sovražnikov. O Volti je dejal, da je napihnjen meh, za Scarpa in Scopolija pa si je izmislil tako nespodobna imena, da jih ni mogoče omeniti. Nato se je miroljubno vrnil v svoje lovišče mikrobov.

Dolga leta je še opazoval majhne živalce in velikokrat ugibal, kako se neki razmnožujejo. Večkrat je videl, da sta se dve zverinici prilepili druga ob drugo, in pisal je Bonnetu: »Kdor vidi združeni dve živali iste vrste, si seveda misli, da se udejestujeta v razmnoževanju.« Kaj res? V beležnico je čečkal opazke, ki si jih je na hitro še narisal. A kakor koli je bil drugače neučakan, je bil domala tako previden kakor stari Leeuwenhoek, če je šlo za poskuse in sklepanja.

Bonnet je povedal svojemu prijatelju de Saussuru, ki je bil mož zelo bistrega uma (danes nobeden več ne ve zanj), v kakšni zadregi je Spallanzani zastran razmnoževanja majhnih živalic. De Saussure jih je začel opazovati s svojimi ostrimi očmi skozi svoje bliskave leče, da bi se dovedel, kako spočenjajo svoj zarod. Kmalu je v klasičnem spisu objavil, da se majhne živalce ne stikajo zato, da bi se množile. Čeprav se sliši neverjetno, je ravno nasprotno res. Dve sprijeti živalci pomenita, da se je ena zverinica razdelila na dvoje, v dva nova stvora. De Saussure je dejal, da se mikrobi edino na ta način razmnožujejo, sladnih radosti pa da ne poznajo.

Komaj je Spallanzani to prebral, je že planil k svojemu mikroskopu, ker ni in ni mogel verjeti, da bi bila taka čudna prigoda resnična. Po natančnem opazovanju pa se je prepričal, da ima de Saussure prav. Italijan je pisal Švicarju in mu prisrčno čestital. Spallanzani je bil bojevnik, a tudi spletkar; toda kakor koli je bil častihlepen in dostikrat ljubosumen na slavo drugih, so ga natančna de Saussurova opazovanja tako srčno zveselila, da je pozabil nase. Spallanzanija in prirodoslovce v Genevi je družila skrivnostna vez, pre-

pričanje, da je odkrivanje in zbiranje dejstev večje veljave za visoko katedralo znanosti, kakor pa oseba posameznega iskalca in zbiralca. Ti možje so bili prvi sovražniki vojská, prvi svetovljani, prvi resnični mednarodniki.

Kmalu potem je bil Spallanzani prisiljen, da je izvedel raziskavo, ki je bila najbolj bistroura od vseh, ki jih je kdaj koli izpeljal. Vsililo mu jo je prijateljstvo do genevskega tovariša in sovraštvo do nekega novega znanstvenega sleparstva, ki ga je spominjalo na vegetativno moč. Neki Anglež Ellis je objavil članek in se v njem razgovoril, da so napačna vsa de Saussurova opazovanja drobnih živalic, ki naj bi se po njegovem delile na dvoje. Ellis je sicer pritrdil, da se drobne živalce včasih pretrgajo na dvoje, in na ves glas dejal: »Toda to še ne pomeni, da se na ta način razmnožujejo! Majhna živalca, ki urno plava sem pa tja, pač trči kdaj v drugo in jo prekolje na dvoje,« je pojasnjeval Ellis in nadaljeval: »Še več! Majhne živalce se rode druga iz druge, prav kakor se velike živali koté iz samic. Ako pazljivo gledam skozi mikroskop, lahko vidim v notrini starih živalic tudi že mladiče, in če jih opazujem še natančneje, razločim celó v mladičih zarodke, če kdo verjame ali pa ne.«

»Prazne marnje,« si je mislil Spallanzani. Vse to mu ni bilo nič kaj všeč. A kako naj bi dokazal, da ni resnično, in kako naj bi dokazal, da se majhne živalce razmnožujejo z deljenjem?

Ker je bil predvsem resen znanstvenik, se je zavedal, da je lažje očitati Ellisu budalost kakor pa dokazati, da se majhne živalce ne zadevajo druga v drugo in trgajo na ta način. In domislil se je, kaj mora storiti, da bo razsodil pravdo. »Osamiti moram eno edino živalco nekam, kjer ne bo mogla nobena druga trčiti vanjo, nato pa sestri in gledati skozi mikroskop, ali se bo razdvojila.« Ni dvoma, da je bil to edin in preprost način zadevne ugotovitve, a kako naj bi izvil enega samega teh neznansko majhnih stvorov iz roja tovarišev? Pseta bi že vzal iz kope ščenet, celó mladega klena bi odločil od mirijad bratcev. A po tákole živalco ne more nihče seči z roko in jo prijati za rep, ker je milijonkrat premajhna!

Spallanzani, ki se je rad veselil na bučnih slavnostih in je z navdušenjem na dolgo in široko predaval, ljudski junak in mogočnik se je odrekel vsem veseliam in zabavam ter s potrpežljivim delom izvršil najčudovitejši in najbistrournejši dokaz od vseh, kar jih je izvedel v svojem nemirnem življenju. Iznašel je zanesljiv način, kako se osami živalca, ki meri tisočinko milimetra.

Stopil je v svoj laboratorij in na čisto ploščico iz kristalne steklenine kanil kapljico semenske zavrelice, ki so v njej mrgolele drobne živalce. S snažno in kot las tanko cevko pa je tik h kapljici z mikrobijim vrvežem kanil kapljico čiste, prekuhane vode, ki ni vsebovala prav nobene živalce.

»Zdaj bom pa že ujel eno samo,« je momljal, ko je naravnaval lečo nad kapljico z rojem mikrobov. Tanko, čisto iglo je pazljivo porinil v kapljico zavrelice in zvezal prazno vodno kapljico. Urno je naravnal lečo na preliv med obema kapljicama in se zadovoljno muzal, ko je zagledal, da je migetajoča telesca začelo zanašati proti kanalčku. Pograbil je tanek čopič iz velblodje dlake. »Tu je, tu je — ena sama zverinica

v vodni kapljici!« S čopičem je po bliskovo potegnil in drugim zverinicam preprečil pot, da bi se pridružile svoji osameli tovarišici.

»Hvala Bogu!« je zaklical. »Posrečilo se mi je — česar ni storil še nobeden pred menoj. Ujel sem eno samo živalco! Prav nič ne bo moglo trčiti vanjo; tako bom zvedel, ali se bo kljub temu spremenila v dva nova stvora!« Leča se mu je komaj kdaj za spoznanje premaknila, ko je sedel z okorelimi rokami, togim zatilnikom in upognjenim hrbtom ter škilil skozi lečo na kapljico, ki je v njej prebivala ena sama živalca. »Kako je drobčkana,« si je mislil, »spominja na samotno ribico v prostranih globinah morja.«

Tedaj je zagledal nekaj prav posebnega, čemur še neverjetna majhnost ni zmanjšala dramatičnosti. Tanki paličici podobna zverinica se je na sredi čedalje bolj tanjšala. Nazadnje sta bila oba dela združena samo še z najtanjšo pajčevino, obe debelejši polovici pa sta se začeli oddaljevati in sta se mahoma odtrgali druga od druge. Tam, kjer je bila malo prej ena sama zverinica, sta bili zdaj dve, ki sta popolnoma izoblikovani gibčno polzeli sem pa tja. Malo krajši sta res bili kot poprejšnja, a drugače se nista razlikovali od nje. Še čudovitejša paša očem pa je bil pogled na ta dva mladiča, ko sta se čez kakšnih dvajset minut tudi razdvojila. Kjer je bila malo prej ena sama zverinica, so bile zdaj štiri!

Spallanzani je poskus ponovil še najmanj dvanajstkrat in vselej dobil isti zaključek in videl isto dejavnost. Potlej pa je zagrmel nad nesrečnim Ellisom, da se je slišalo, kakor bi se zrušila tonska skladovnica opeke, ki je pod seboj pokopala Ellisa in njegovo storijo o otrocih in vnukih v notrini majhnih živalic. Spallanzani je vse skupaj pahnul v pozabljenje in jezljivo blagovolil izreči Ellisu nasvet, naj se vrne v šolo po osnovne pojme o mikrobih. Omenil je, da Ellis pač ne bi bil zagrešil napake, če bi bil pazljivo prebral lepi de Saussurov spis, namesto da je iznašel zmedeni nauk, ki samo ovira že tako težavno ugotavljanje dejstev.

Znanstvenik, ki je zares izviren raziskovalec narave, je podoben ali pisatelju ali slikarju ali skladatelju. Deloma je umetnik deloma ravnodušen iskalec. Spallanzani si je umišljajal bajke in sodil o sebi, da je junak novega epičnega raziskovanja — še v svojih spisih se je primerjal s Kolumbom in Vespuccijem. Skrivnostni svet mikrobov je imel za nekako novo vesoljstvo, samega sebe pa za drznega raziskovalca, ki na prvih odpravah tava v obmejnih krajih tega sveta. Ni pa ne rekel ne napisal, da so majhne živalce morebiti tudi škodljive — on pač ni maral umovati na slepo, čeprav mu je duh najbrž prišepetaval, da so čudna, nevidna bitja gotovo velikega pomena za človeške vrstnike.

7

V začetku leta 1799 je Napoleon začel razbijati stari svet na kose. Beethoven je trkal na vrata devetnajstega stoletja s svojo prvo mogočno simfonijo, ki so se iz nje slišali bojni kriki tistega izzivalnega duha, ki je prevladoval v Spallanzaniju — tačas je velikega lovca zadela kap. Čez tri dni pa je trmasto glavo, ki je ni bilo mogoče podjarmiti, že spet premikal po blazini ter recitiral Tassa in Homerja v veselje in zabavo prijateljem, ki so ga obiskali, da bi čuli ob njem v

smrtni uri. Po zatrdilu enega njegovih življenjepiscev se ni maral podati, da bi bil to njegov labodji spev. Kljub temu je nekaj dni kasneje umrl.

Veliki egiptovski kralji so se ohranili potomcem v živem spominu, ker so jih morali dvorni pogrebniiki balzamirati v potratne in nališpane mumije. Postave Grkov in Rimljanov so upodobili v veličastne kipe. Sto drugih znamenitih mož imamo v podobah. Kaj pa nam je po čudovitem Spallanzaniju ostalo vidnega?

V Paviji imajo blizu muzeja skromno poprsje, v muzeju pa se more videti njegov — mehur, kogar kaj takega zanima. Ali bi mogel imeti Spallanzani boljši nagrobnik? Kaj naj bi neki drugega ostalo po njem, po čemer bi natančno presodili, kako vneto je iskal resnico, ne da bi se pred čemer koli ustavil, kako je ključoval navadam in se smejal težavam, ne da bi se zmenil za neokusnost ali premajhno spodobnost stvari.

Vedel je, da je bolan na mehuru. Ko je umiral, je menda naročil, naj ga po smrti pregledajo. »Morebiti boste odkrili v njem kakšno zanimivo novost o boleznih na mehuru,« je najbrž še pristavil. Takega duha je bil Spallanzani. Takšno je bilo jedro hladno prezirljivega, silo radovednega in trezno razmišljujočega stoletja, ki je v njem živel in ki so v njem odkrili malo praktičnih stvari, pač pa sezidali veliko svetlo hišo¹, da so v njej delali Faraday, Pasteur, Arhenius, Emil Fischer in Ernst Rutherford.

NOVE KNJIGE

France Kidrič: **Zgodovina slovenskega slovstva**. Zvezek 5. Izdala Slovenska Matica v Ljubljani 1938. Str. 577 do 724 + LXXVIII. — V devetih letih je profesor Fr. Kidrič napisal in pri Slovenski Matici izdal pet zvezkov slovenske slovstvene zgodovine, ki podaja opis in oceno naše pisane in tiskane literature od prvih začetkov do leta 1819, letnice, ki pomeni Vodnikovo in Zoisovo smrt. Na čez osem sto strah je nakopičil veliko gradiva, ga kritično razporedil, mu določil mesto in pomembnost v slovenskem slovstvu ali v kulturi sploh ter podal njegovo oceno. Prva knjiga je prinesla sliko razvoja do srede 18. stoletja, vse naslednje štiri pa so opisovale dobo prvih prerodnih generacij v letih 1750 do 1819, razdeljeno po desetletjih ali tudi krajših dobah. Letošnja, peta knjiga nadaljuje dobo Zoisovega slovstvenega vodstva od vrnitve avstrijskih oblasti v Ilirske province po umiku Francozov do njegove smrti. Temu zvezku so pridružene Opombe na tridesetih straneh s podrobnim seznamom vse važnejše literature za vso obravnavano dobo od začetka do 1819 ter dalje Osebno in Stvarno kazalo. Letošnji, zaključni zvezek podaja oceno dobe, ki jo imenujemo prerodno. Prizadevanja kulturnih delavcev iz srede 18. stoletja v javnih manifestacijah gredo za tem, da se slovenski jezik uveljavi v literaturi, šoli in vsem javnem življenju. Vse posebne pravice tujih jezikov na slovenskih tleh predstavljajo za te preroditelje krivico, ki jo je treba odpraviti v korist slovenskemu. Slovstveno in kulturno delo dobi v 18. stoletju nov zagon. Naraste število piscev samih, ki jih goni k delu ne osebna dobičkaželjnost, ampak vnema za idejo. Poleg duhovnikov nastopijo tudi izraziti laiki, področje je širše, ne več samo cerkveno. Poezija zraste

ne le po številu, ampak tudi po vrednosti, čeprav še ne dá absolutnih vrednot za svet. So to prva desetletja slovenske posvetne verzifikacije, v kateri ima prvo mesto Vodnik, čeprav bi mu ob spretnem vodstvu lahko postali nevarni tekmeči še tudi drugi. Linhart postavi osnovo slovenski dramatik in tudi pripovedna proza zraste, dasi še ne ustvari temeljev za razvoj leposlovne proze. Izredno zraste število osnovnih šol in praktično kulturnih ustanov. Póvsod se že čuti goreče narodno navdušenje, vse živo pripravlja nov čas: doba romantike je pred durmi in že rasto nove generacije, ki bodo dvignile slovensko besedo v prvi, svetovni višek, saj dozorevajo med mladim rodóm Prešeren, Čop, Slomšek i. dr. — Kidričeva Zgodovina nikakor ni zabavno pisano delo, temveč knjiga za študij. Pogosto se človek zgubi v tem gradivu, ki lepo razvrščeno in obdelano pričakuje še sintetika, da nam poleg drobnih posameznosti naše kulturne zgodovine s sluhom za zagon razvoja in polet duha poda še celotno podobo literarnih osebnosti in dob naše slovstvene preteklosti. Skozi njo gledamo vso slovensko duhovno rast iz množice v narod.

Viktor Smolej.

Pavle Sedmak: **Kaplan Martin Čedermac**. Izdala Slovenska Matica v Ljubljani. Str. 240. — Beneška Slovenija je vsa stoletja, kar smo Slovenci posedli svojo zemljo, ostajala ob strani našega narodnega življenja zaradi svojega zemljepisnega položaja. Gledala je proti beneškemu, severnoitalijanskemu jugu in se v to smer odločila tudi pri plebiscitu v prejšnjem stoletju. Govorica te pokrajine je živila v drobnih cerkvenih tekstih in v narodni pesmi, ki je po vojski pritegnila celó italijanske raziskovalce — saj imamo tudi prve omenke naše pripovedne pesmi v laških virih — dala pa je tudi svojega pesnika in pisatelja Trinka, ki je v književnem jeziku slovenskega središča opeval občutja »zamejskega«, beneškega Slovenca in opisoval otroške zgodbe iz Nadiške doline. Po vojski, ko je ta del naše Slovenije prišel v neposreden stik s pokrajino ob Soči in morju, se je z narodnega stališča v marsičem stanje spremenilo na bolje, kajti neposreden stik z narodno izredno zavedno soško pokrajino v istih državnih mejah je mogel samo dobro vplivati na rast slovenske narodne zavesti tudi v Benečiji. Žal nam je zaradi splošne nemarnosti slovenskega središnega dela za obrobne pokrajine marsikaj ob Nadiži tuje in neznan. Zato že iz tega razloga človek rad vzame v roke povest ali boljše novelo o beneškoslovenskem kaplanu Martinu Čedermacu, ki jo je napisal (pseudonimen) Pavle Sedmak. Pred leti je politična oblast prepovedala po beneškoslovenskih cerkvah slovensko pridiganje. Notranji spor v duhovnikovi vesti ob tem in ob njegovi prebujeni narodni zavesti, opirajoči se na božjo in človeško naravno pravico, to je vsebina te novele. Ker je moralo marsikaj ostati neizgovorjeno po sili razmer in ker je po drugi strani prav zaradi tega pripovedovanje zelo gostobesedno in razvlečeno, zato novela utruja. Dalje so farani prikazani preveč le od strani, zato ni jasna narodna podoba beneške vasi, pa tudi na glavni osebi, kaplanu Martinu, je ostalo marsikaj nejasno in neizrazito. Ne more pa pseudonim skriti dobro znanega našega pisatelja. Res nam je tu odkril novo slovensko pokrajino in želel bi si le še jasnejše in odkritejše slike. Sicer pa povest prav taka, kakor je, najbolj glasno govori.

Viktor Smolej.

¹ Pasteurov institut.

NAŠE SLIKE

L. E. Meissonier: Spopad v krčmi. Slika, ki jo objavljamo, je razumljiva slehernemu na prvi pogled. Predstavlja skupino vojščakov, oblečenih v oblačila iz 17. stoletja. Prevrnjena miza in stoli, vrči po tleh, razmetane kocke in karte kažejo, da je prišlo med igro do prepira, ki se grozi razviti v krvav spopad. V levi gruči drži vojak glavno osebo za desnico, v kateri stiska ta bodalo, drugi tovariš ga objema okrog pasu. Na desni strani se rujeta dva, od katerih hoče eden pravkar potegniti meč, drugi mu pa brani. Iz sosednje sobe hiti nekdo na pomoč. — Podoba je živahno razgibana, gruči smotrno postavljeni, oprema in obleka zgodovinsko verno podana, skratka: prizor se zdi življenjsko docela resničen. Vtisk napetega, nevarnega trenutka, ko bo zdaj zdaj tekla kri, je prepričevalno podan.

Tvorec te slike, francoski slikar Louis Ernest Meissonier, se je rodil v Lyonu leta 1815, umrl pa v Parizu leta 1891. Za svojega življenja, zlasti v mlajših letih, je slovel kot eden najbolj priljubljenih in znanih sodobnih slikarjev. Gojil je zlasti zgodovinsko žanrsko in vojno slikarstvo zapoznele romantične smeri v smislu historičnega slikarstva P. Delarochea.

Meissonierove zgodovinsko in pravnostne slike so primer skrbnega, izglajenega in zgodovinsko resničnostnega dela, ki je bilo plod njegovega neverjetno natančnega in vestnega proučevanja vseh kakor koli važnih okoliščin in vseh, tudi najneznatnejših podrobnosti. To njegovo prizadevanje, približati se kar najbolj življenjski resničnosti v svojih delih, je šlo skoraj do smešnosti. Da je za svoje zgodovinske kompozicije prebral gore knjig, si ogledal po možnosti pozorišča, sam kopiral vse dosegljive portrete poveljnikov in prebrskal vse zgodovinske pripomočke, je še razumljivo. Pretirano se pa zdi to prizadevanje, če pomislimo, da je izdajal naravnost ogromne denarje, da si je preskrbel modele, konje, si nabavil najrazličnejše zgodovinske predmete, kakor na primer orožje, oblačila, konjsko opremo, pohištvo, ki jih je potreboval pri svojih delih. Za to ni čudno, da je malo zaslužil s svojo umetnostjo, čeprav so ga ob času največje slave plačevali bogateje kot katerega koli tedanjega slikarja.

Najpogostejši so njegovi motivi iz vojaškega in viteškega življenja, mimo tega je prav rad upodabljal igrivi svet rokokoja, mnogokrat je pa slikal tudi preproste meščanske prizore minulih vekov, kjer je z vso natančnostjo skušal kar mogoče točno podati časovnega duha. Med najbolj znanimi njegovimi deli je velika slika »1814«, ki predstavlja Napoleona na čelu »velike armade«, ki beži iz Rusije. Prav ta slika — mimo mnogih drugih uspešnih del — dokazuje, da njen tvorec ni bil le pripovedovalec zanimivih zgodovinskih anekdot in da je navzlic svojemu dokaj slovstveno usmerjenemu razmerju do slikarske umetnosti bil vendarle svojstven talent in močna osebnost. Njegove slike so tudi čisto slikarsko opazovane še vedno žive in so ohranile zlasti v barvnem pogledu mnogo nekdanje izvirne svežine in moči. V tem Meissonier močno prekaša premnoge svoje sodobnike, ki so bili sicer morda zanimivejši pripovedovalci, pa premnogokrat prav slabi slikarji.

K podobam s praške baročne razstave. Podobi stolpe Prage dajejo mnogoštevilne baročne stavbe, cerkvene in posvetne, odločujoč značaj. Poleg gotike, ki s svojimi značilno ošiljenimi stolpi daje srednjeveškemu delu mesta slikovitost, je barok tista doba, ki je zapustila v Pragi največje in umetnostno najbolj dovršene umetnine, pa bodisi slike, kipe ali stavbinske spomenike. Zlasti baročna plastika se čudovito skladno spaja z ostalimi slogi, kakor tudi baročne stavbe nad vse lepo zaokrožajo skupno podobo mesta. Med njimi so zlasti pomembne cerkve, od teh predvsem dve. To sta cerkvi sv. Nikolaja v Starem mestu in sv. Nikolaja na Mali Strani.

Notranjščino sijajno poslikane kupole te slednje, ki jo je sezidal Krištof Dientzenhofer iz sloveče bavarske stavbarske rodovine, objavljamo v današnji številki, prav tako tudi njeno zunanje lice. Bogato razgibano, skoraj prenatrpano, toda lepo zaokroženo cerkveno predčelje je delo njegovega sina Kilijana Ignacija Dientzenhoferja. Celotna stavba, ki so jo zidali od leta 1673, je bila dovršena šele leta 1760. Isti stavbenik je sezidal po vsej verjetnosti v Pragi tudi lepo palačo Piccolominijev in slovečo Vilo Ameriko, to zadnje v mirnejših, preprostejših oblikah.

Dientzenhoferjevi sta tudi cerkvi sv. Nikolaja v Starem mestu, na prekrasnem trgu, ob katerega meji stari praški rotovž, in cerkev sv. Janeza Nepomuka. — Med posvetnimi stavbami je vrsta znamenitih baročnih palač, ki dajejo Pragi res gosposko lice. Posebno mogočna je palača grofov Czerninov, kjer je danes češkoslovaško zunanje ministrstvo, potem gradič Troja pri Pragi, odlično stavbarsko delo je pa tudi jezuitski samostan Clementinum.

O češkem baročnem slikarstvu, ki je našlo mnogo velikih mojstrov, bomo pa ob priliki poročali več. Brez ilustracij bi bilo sleherni naštevanje imen in del brez pomena.

K. D.

DOM IN DRUŽINA

KAKO IN S ČIM POSTREŽEMO POLETI

Štefanija Humek

V poletni vročini ne moremo jesti s takim tekom kakor v hladnem letnem času, posebno ne opoldne, ko je vročina najhujša. Že to nam jasno kaže, da mora biti poletni naša hrana drugačna kakor pozimi. Vročna juha, težko prebavljivo meso in mastne, ocvrte jedi nam ne gredo v slast in dostikrat smo rajši malo lačni, kakor da se silimo z jedmi, ki so za poletne dni prav neprimerne in nam zato ne teknejo. Razen tega pa moramo imeti nekoliko usmiljenja tudi z gospodinjo, kateri gotovo ni v razvedrilo, če se mora kar po več ur sukati v največji vročini okrog razbeljenega štedilnika. Končno tudi ni vseeno, kje jemo, saj spada med temeljna pravila o strežbi, da mora imeti prostor, kjer obedujemo, primerno toplino, t. j. da mora biti pozimi prijetno topel, poletni pa hladen. Za ljudi, ki pridejo h kosilu utrujeni od dela in vročine, je naravnost uteha, ako morejo sedeti v hladni kotic in v miru

použiti nekaj osvežujočih jedil, ki gredó tudi v največji vročini vsakomur v slast.

Zakaj bi ne prenesli jedilne mize poleti kam drugam? V gospodinjstvih, kjer nimamo na razpolago vrta ali hladne verande, izberemo drug, najbolj hladen prostor v stanovanju in po potrebi še spustimo zastore na oknih, da je hladneje. Pomagamo si tudi s tem, da postavimo na mizo lepo stekleno ali drugačno posodo, polno ledu, in ta led obdamo s cvetjem in zelenjem, da ga pokrije in obenem krasi mizo. Led na mizi pa razširja prav prijeten hlad.

Vroča kava in bel kruh z maslom niso za vsakogar najprikladnejša jedila za zajtrk, posebno ne poleti. Koliko bolj se prileže, če izpijemo namesto kave ali čaja včasih kozarec sadnega ali zelenjadnega soka. To je hrana, ki ima v sebi vse mogoče žive sile, ki jih je sonce nasnovalo v sadju ali zelenjavi. Isto dosežemo, če pojemo nekaj svežega sadja ali presno sadno jed. Kdor je slaboten in mora do opoldneva pridno delati, se lahko okrepeča še s črnim kruhom, namazanim z maslom ali tudi brez njega, naj popije nekoliko mleka ali druge tople pijače. Tudi kislo mleko je zelo dobro in zdravo. Hvaležna je navada, da pripravimo kolikor se dá zajtrk že zvečer. Mizo pregrnemo, toda skodelice in krožnike obrnemo, da se ne prašé. Sadni sok in sadno jed pa napravimo šele zjutraj, ker morata biti prav sveža. Črn kruh je lahko star; če ga dobro prežvečimo, je koristen zobem in prebavilom.

Tudi h kosilu spadajo samo lahka jedila in med temi naj bo precej mrzlih. Vse jedi brez izjeme, posebno pa še mrzle, skušamo pripraviti čim lepše in vabljiveje že za pogled. Tople juhe nadomeščamo v vročih dneh s svežim sadjem ali mrzlimi, večinoma sadnimi juhami, s katerimi se prične obeda. Še pravi mesojedci v tem času ne marajo dosti mesa. Zato damo mesnih jedil malo in le lahka, kakor perutnino, nekatere sladkovodne ribe itd. Posebno pa se sedaj priležejo razne solate, ki pa morajo priti na mizo kolikor mogoče mrzle in napravljene z ne preveč gostimi in težkimi omakami. Ker je najrazličnejše zelenjavi povsod v izobilju, nam spremembe pri solatah ne bo manjkalo. Kadar začnemo obeda z nadevanimi kruhki namesto z juho, ne pozabimo nikoli, da spada k vsakemu nadevu ali kruhku tudi listič zelene solate. V isti namen pridno uporabljamo rezine paradižnikov in kumar. Če imamo slavnostni obeda z več vrstami mesa, je ena izmed teh lahko mrzla, ker se v vročini bolj prileže kakor topla, n. pr. perutnina.

Poletno kosilo naj obsega tudi samo mrzle, osvežujoče sladice, kakor so različne sadne solate, lahko pecivo s stepeno smetano, mrzle kreme, sladoled itd. Te sladke zaključne jedi so zelo dobre, če so res mrzle. Na pravilo, da mora biti vsaka topla jed res topla in mrzla jed res mrzla, ne smemo nikoli pozabiti, še prav posebno ne poleti. Isto velja za pijače, ki jih sploh ne smemo dati na mizo, če jih nismo primerno ohladili. Lahko jih prinesemo v obednico tudi v posodi z ledom. Če prostor, v katerem obedujemo, ni kdo ve kaj hladen, je dostikrat priporočljivo, da denemo tudi krožnike in drugo posodje za mrzle jedi za nekaj časa v hladilno omaro ali na led. Sploh je za vsak ugoden poletni obeda najvažnejši pogoj zadostna zaloga ledu. Brez njega tudi najbolj iznajdljiva gospodinja ali

najspretnejša kuharica nič ne opravi. Še boljši je seveda dober hladilnik.

Poleti ni nikoli potrebno, da bi bilo sestavljeno kosilo ali večerja iz dolge vrste jedil, čeprav imamo goste. To bi dalo gospodinji preveč posla in truda, pa tudi dosti stane; poletni obeda je lahko prav kratek, pa vendar odličen. V hudi vročini bo le malokatera gospodinja vabila na celoten obeda. Večina njih rajši povabi samo na popoldansko južino, na jagode ali na sladoled, na majhno zakusko zvečer in podobno. Ob taki priliki postreže z mrzlim čajem, osvežujočimi zelenjadnimi kruhki, lahkim drobnim pecivom, s sladko smetano, sadjem itd. Vse to se dá napraviti že prej, ob hladu, potem pa v hladilniku počaka do uporabe. Pri tem ne smemo pozabiti, da nikoli ne nesemo nobene jedi v shrambo, dokler je topla, še manj v hladilnik. Jed, ki smo jo skuhalo vnaprej ali ki nam je ostala, najprej predenemo v drugo, čisto posodo in šele, ko se je popolnoma ohladila, postavimo v shrambo ali hladilnik.

Tudi za domače naj bo poletna večerja preprosta. Najbolj zdrava in najboljša je večerja, če je enaka zajtrku. Tako se gospodinja znebi moreče vsakdanje skrbi, kaj naj dá za večerjo, obenem pa izrabi sadje, ki je v tem času poceni; družina pa ima osvežujočo, zdravilno in hladno večerjo, ki ponoči nobenemu ne kali mirnega spanja. Gospodinja popoldne mirno dela kje v hladu ali gre lahko na sprehod, saj je večerja pripravljena v pičli četrti ure. Kaj boljšega, za otroke in odrasle, ki ne delajo posebno težkega telesnega dela, bi bilo težko najti.

Gospodinja naj poleti tudi nekoliko počiva. O počitnicah lahko marsikatero delo prevzamejo otroci, ki morajo biti zaposleni. Mnogo manj je pomivanja, ako ne kuhamo dosti in znamo štediti z namizno posodo. Marsikaj, kar uporabljamo sicer v kuhinji, je videti lično tudi na jedilni mizi. Kruh režemo sproti, da se ne posuši. Zato ga prinesemo na mizo na isti deski, na kateri ga sicer režemo v kuhinji. Solate ne predevamo, ker ostane lepša in boljša, ako jo pustimo kar v isti posodi, v kateri smo jo zmešali. Gospodinji ni treba, da bi se kdo ve kako potila pri pripravljanju vsakdanje hrane, ako jo za poletje preuredi. Mnogo si bo olajšala svoj položaj; pa tudi tistim, ki so pri njej na hrani, bo taka sprememba v veliko zadovoljstvo. Še posebno važna je preuredba hrane poleti za tiste gospodinjice, ki si ne morejo privoščiti pravih počitnic.

OBLEKICA ZA DEKLICO

Eliza Skalický

Če hočemo dekllico prav lepo obleči, ji napravimo oblekico iz svetlomodrega ali rožnato barvanega blaga, ki lepo pada. Najlepši okras taki oblekici, zlasti za dekllice od prvega do šestega leta, je vezenje, na primer živalce ali rožice.

Oblekica na naši sliki je delana iz rožnatega flanimizola. Na eni rami ima svetlomodro pentljo. Je za petletno dekllico. Travica in rožice, ki so raztresene, kakor bi rasle na travniku, so vezene v pastelnih barvah z debelo prejico in ploščatim vbodom.

Za to oblekico potrebujemo 1 m 30 cm blaga pri 90 cm širine. Kroj in vzorec za vezenje sta narisana na poli v tej številki. Vzorca (pri volni ali svili) ne

prerišemo na blago, temveč na svilen papir. Risbo pripnemo na blago, nato vse obrise obšijemo s prednjimi vbodi, papir odstranimo in šele potem vezemo. Za vezenje vzamemo prejico DMC števil. 5. Tako debelo prejico vzamemo zato, da so rožice čim bolj plastične. Pri vezenju moramo vzeti debelo šivanko, tako, ki jo rabimo pri šivanju z volno; na koncu mora imeti ostro konico — sicer je šivanje z debelo prejico na tanko tkanino težavno.

Razdelitev barv je označena pri risbi na poli. Zgornji del obleke, kjer je vezenje, je podložen s tankim blagom. Podložimo šele potem, ko je vezenje izdelano. Za pentljo vzamemo svetlomodri žoržet, še lepša pa je žametna pentlja.

KUHARICA

Zdrobova juha za porodnice.

Skuhaj v 1½ l vode korenino peteršilja, košček korenja in nekaj listov špinaca. Razgrej v kozi za oreh surovega masla in prav malo zarumeni v njem 7 dkg pšeničnega zdroba ter prilivaj med vednim mešanjem zelenjavno juho, ki jo kuhaj 15 minut. Nato zmešaj v skledi rumenjaki in počasi prilivaj zdrobovo juho.

Grahova omaka.

Skuhaj v slani vodi 1 l izlučenega graha z vejico zelenega peteršilja ali janeža. Deni v kozo žlico masti; ko je vroča, prideni žličico moke in, ko prav malo zarumeni, prideni žlico drobno zrezanega zelenega peteršilja in ščep sladkorja; nekoliko popraži, prideni grah z grahovko vred. Ko vse skupaj prevre, stresi grah v skledo in ga postavi s krompirjevim piréjem na mizo.

Krompirjev cmok v prtiču.

Mešaj 5 dkg surovega masla in eno jajce. Nato primešaj 15 dkg kuhanega in pretlačenega krompirja, nekaj zrn soli, polno žlico moke in žlico pšeničnega zdroba. Vse premešaj, stresi v mokro krpo, narahlo zaveži, položi v osoljeno vrelo vodo in kuhaj 20 minut. Kuhanega zreži v prst debele rezine, jih naloži na krožnik in zabeli z maslom, ki si v njem zarumenila žlico krušnih drobtin, in postavi jed s solato, kislim zeljem ali kuhanim sadjem na mizo.

Krompirjev puding.

Mešaj 4 dkg masti in 2 rumenjaki, primešaj ½ kg kuhanega in pretlačenega krompirja, nekoliko soli, sneg 2 beljakov in 12 dkg pšeničnega zdroba. Ko vse premešaš, stresi v dobro pomazan, z drobtinami potresen model in kuhaj tri četrti ure. Kuhanega razreži in naloži okrog pljučne pečenke ali kaj podobnega.

Jajčne rezine.

Prevlači v skledo ¼ kg sira (mohanda) z enim, v trdo kuhanim, še gorkim jajcem. Posebej mešaj 5 dkg surovega masla in primešaj pretlačen sir, nekoliko soli in ščep paprike. To mešanje namaži na prst debele krušne rezine in potresi po vrhu rezin drobno zrezan drobnjak.

Telečja pečenka s sirom.

Speci kakor navadno 1 kg telečjega pleča. Ko je skoraj pečen, odlij mast in prideni nekaj žlic kisle smetane, ki si jo razmotala z 2 žlicama bohinskega sira; pusti, da pečenka prevre. Nato jo zreži, naloži na krožnik, oblij z omako in obloži z riži-biži.

Gobova rižota z grahom.

Praži ¼ kg riža v žlici olja ali surovega masla. Ko se riž nekoliko napne, ga zalij s ½ l juhe ali peteršiljevke, osoli in kuhaj pol ure. Nato primešaj dve pesti posebej praženih gob in ¼ l posebej kuhanega graha. Ko vse skupaj prevre, postavi kot samostojno jed s solato na mizo.

Snežni hribček.

Namaži pred ognjem varno skledo s surovim maslom in naloži vanjo vrsto malih (otročkih) piškotov, namaži z mezgo, vrh teh daj zopet piškotke. Poškropi z dobrim vinom. Napravi sneg 2 beljakov, mu primešaj žlico sladkorne moke, ga naloži vrh piškotov in postavi v srednje vročo pečico, da zarumeni.

Jagodov narastek.

Prevlači skozi sito ¾ kg jagod, jim primešaj 15 dkg sladkorne sipe in žlico moke. Primešaj sneg 5 beljakov, stresi v dobro pomazano, pred ognjem varno skledo ter peci v srednje vroči pečici približno 25 do 30 minut.

Liker iz mareličnih koščic.

Stresi v kozarec 60 mareličnih koščic in jim prilij 1 l špirita ali drugega dobrega žganja. Postavi jih na sončni prostor za 3 tedne; če je mogoče, jih vsak dan nekoliko pretresi. Nato jim prilij 1 l belega vina in 1 l lahkega štajerca. Posebej pa skuhaj 1 kg sladkorja v ½ l vode. Vse skupaj zmešaj, precedi in nalij v steklenice.

Borovnice s sladkorjem in kisom.

Operi 2 l borovnic, odcejene deni v lonec, prideni 1/4 kg sladkorja in 2 žlici vinskega kisa, postavi na ognjišče in kuhaj pol ure. Nato prideni za noževno konico salicila, še gorke stresi v kozarec in drugi dan zaveži.

Bele jedilne buče v salicilovi vodi.

Mlade buče olupi, jim iztrebi pečke ter jih nstrgaj na strgalniku za kislno repo. Posebej zavri vodo z žličico salicila, stresi v to nstrgane buče in pusti, da dobro prevre. Zadostuje nekaj minut. Nato še vrele z zajemalko devaj v dobro pogrete kozarce, in sicer tako, da stoji voda čeznje. Vsak kozarec takoj pokrij in zaveži s stekleno kožo. Ohlajene kozarce shrani v suhem in hladnem prostoru. Te buče se rabijo kakor sveže, le da odcejene pustimo nekaj časa v sveži vodi.

Paprika za nadevanje.

Paprike očisti in popari z vrelo vodo. Ko se ohlade, obriši vsako papriko posebej in položi v širok kozarec — zlagaj eno vrh druge. Posebej zavri vodo z žličico salicila in z njo zalij papriko, tako da stoji voda čeznjo, in takoj zaveži kozarec s stekleno kožo.

Beljakove košarice.

Tri v trdo kuhana in olupljena jajca prereži čez polovico in vzemi rumenjake iz njih. Zmešaj rumenjake z enim surovim rumenjkom in počasi prilivaj 4 do 6 žlic olja. Ko je dovolj zmešano, primešaj limonov sok, 1 do 2 žlici gorčice, sčep soli in popra, po okusu še kisa. S tem nadevaj beljake in napravi ročajke iz limonovega olupka. Položi jih na krušne, z maslom namazane rezine. Okrog daj solato in redkvico.

M. R.

ZABAVA IN ŠALA

Če ima kdo smolo.

Kosmač je ves nesrečen. Nikoli nima miru pred ženo, ki ga neprestano opominja, naj se vendar boljše in vrne na pravo pot treznega človeka.

Nekoč sreča svojega tovariša izza šolskih let.

»Štefan,« ga Kosmač občudovalno nagovori, »saj ti si najsrečnejši človek na svetu. Zmeraj si dobre volje, menda nimaš nikoli nobenega pričkanja s svojo ženo, kaj? Kako le to narediš?«

»To res ni taka reč! To bi tudi ti zmogel. Da človek s svojo ženo živi v miru, zato je potrebna namreč samo ena stvar: čim več darov. Nekaj cvetlic, kako pecivo ali kaj podobnega in seveda košček prijaznosti; to je vse! Če jo nekoliko pobožaj po licu ali po laseh, ji privoščiš ljubeznivo ime, pa boš videl, da bo tudi ona dobra s teboj.«

Kosmač ganjeno stisne prijatelju roko in odhiti. Naslednjega dne se spet srečata.

»No, no, Kosmač, zakaj se me pa tako na daleč izogibaš? Kaj pa ti je nenadno?«

»Ker si me tako pošteno za nos potegnil, ti — ti —«

»Kako neki?«

»Ko si mi včeraj našvetoval, naj ženi kupim kdaj kako cvetlico, sem to takoj od tebe grede naredil.

Srečal sem svojo ženo na stopnicah, ji izročil šopek in jo pobožal po licu.«

»No in?«

»Vso noč je prejokala. Neprestano je ponavljala, da je z menoj vsak dan slabše.«

»Pa zakaj neki?«

»Je rekla, da zdaj že pri belem dnevu prihajam natrkan domov. Pa reci, če nisem nesrečen!«

Bolniška.

»Dragi moj, kaj pa ti uporabljaš, kadar si prehlajen?«

»Šest robcev dnevno, nič drugega!«

Čuden strah.

Gospod Mlinar je s svojo ženo pri zdravniku. Po pregledu gospod Mlinar še nekoliko počaka pri zdravniku, da bi zvedel, kaj je ženi.

»Kar pomirite svojo gospo soprogo, ni nič hudega. Njen revmatizem je čisto nedolžna posledica starosti.«

»Toda,« zajeclja pogumni gospod soprog, »gospod zdravnik, kaj bi ne hoteli to sami povedati moji ženi?«

Morska voda.

Mlad ladijski zdravnik je moštvo za vsako bolezen predpisal morskovo vodo: za revmatizem, trebuh, žolčne kamne, srbečico, otekle noge. Morsko vodo, samo morskovo vodo za vse!

Ob hudem viharju pomete doktorja s krova. Neki mornar ga zagleda v razoru za ladjo in začne kričati:

»Mož v vodi! Na pomoč! Naš doktor je padel v svoje zdravilo!«

Pogled v prihodnost.

Oče: Le kaj vidiš v tem dekletu, da si zaljubljen vanjo?«

Sin: »Očetovo oporoko!«

Izdajalka.

Ženin in služkinji: »Kajne, to obleko pripravljate za jutrišnjo zaroko?«

Služkinja: »Da; to obleko ima gospodična vselej na sebi, kadar se zaroči.«

Iz tistih dni.

»Slavka, poglej, las sem našel v juhi!«

»Pa je tvoj, srček! Jaz nimam tako dolgih.«

Na izletu.

»In zdaj,« pojasnjuje vodnik izletnikom, »zdaj se peljemo mimo najstarejše gostilne v mestu!«

»Zakaj pa mimo?« se nenadno oglasi razočarano vprašanje med izletniki.

Slaba stran.

»Še veš, teta, da si lansko leto za božič kupila mojemu Srečku igračo iz nezdroljivega stekla?«

»I seveda se spominjam. Pa ne, da jo je razbil?«

»I kje neki! Ampak vse druge stvari v stanovanju je z njo razbil na drobne kose.«

Urarska.

Urar, ki čaka na svojo nevesto: »Nezaslišano, komaj se je poročila, že zastaja. Kakšna zamuda bo čez deset let.«

UGANKE IN MREŽE — KDO JIH RAZVEŽE

Številnica.

(Nartnik Marija, Rožni dol. — 19 pik.)

*4, 7, 6, 8, 10, 11, 6 — 1, 2, 3, 5 — 1, 7,
15 — 1, 11, 12, 11 — 8, 2, 16, 11, 15 —
13, 11, 14, 11 — 3, 10, 17, 9, 11 = x.

Ključ:

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 = urad;
8, 2, 9, 10, 11, 12 = cerkveno opravilo;
13, 14, 11, 15 = del viteške oprave;
16, 17, 13 = risalna potrebščina.

Želja.

(Danica, Brusnice. — 30 pik.)

5	16	1	14	18	10	6
15						10
9						11
22						17
10	13	22		21	12	13

iskasenoik
b t o r a
t n e a
e d n j k
n g s o v r d i e o m
z a o e o e m t h a s

Fiziognomična uganka.

(S. O., Sele. — 17 pik.)

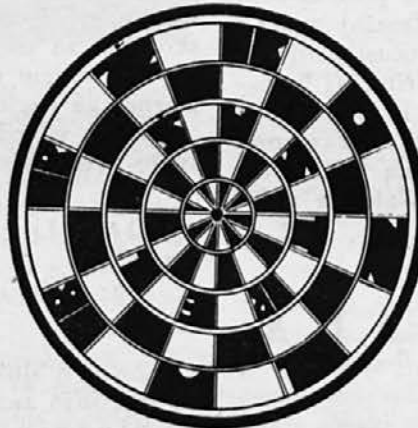
Izrek.

(Svitko, Ljubljana. — 27 pik.)

Doape — mktbk —
lden v — dšrpr — t a s r v.

Tarča.

(France, Mošnje. — 5 pik.)

Besednica.

(Kozma, Ljubljana. — 7 pik.)

Rasa, narod, unija, raba, zlato, tarok,
urok, raženj.

Konjiček.

(Hostar, Ljubljana. — 25 pik.)

i	e	k	ž	m	j	j	n	r	e
e	m	m	s	e	a	k	m	e	č
č	r	u	l	u	e	č	l	ž	e
i	t	k	č	p	o	i	m	i	k
k	j	l	d	a	j	o	n	n	l
s	b	z	e	e	z	e	v	b	a
u	s	r	č	n	r	s	m	j	s
o	e	k	i	e	p	e	e	j	o

Posetnica.

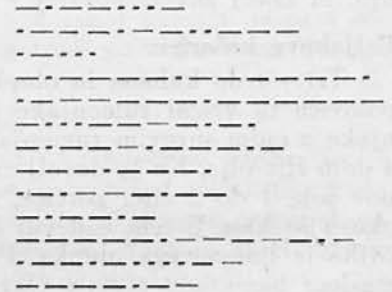
(Bič, Ljubljana. — 9 pik.)

N. Novak

Omiš

Brzjavka.

(Jakob Šešerko, Sv. Jurij ob Ščavn. — 15 pik.)

Računska skrivalnica.

(J-ša, Rožna dolina. — 22 pik.)

Niv sak : les = šan
nšel

š a i a

š n n a

v e o k

v e o k

o o o o

Ključ: 75293461 785210 = slovenski pisatelj.

Črkovna podobnica.

(Janko Moder, Dol. — 13 pik.)

a a a
a a a a a
a a a a a
a a a a a

Besedna uganka.

(Nace Cudermann, Tupaliče. — 11 pik.)

Prvo najdeš v cerkvi, v vsaki hiši,
drugo: deklice ime zapiši!
Združi zdaj obe natanko,
novo že imaš uganko.

Rešitev ugank v julijski številki.

Črkovna podobnica. Vrhničan.
Fiziognomična uganka. Pismo-
noša.

Gospodarski pregovor za julij.
8. črka pred S in 7. črka za S = Ja. Ta-
ko nadaljuj, pa dobiš: Jakobova ajda
in Ožbaltova repa nista nikdar lepi.

Odbiralnica. Jemlji prvo — zad-
njo, drugo — zadnjol! Ščasoma vse mine.
Semitska posetnica. Ovsenjak
je siromak.

Rimski zid. Začni v levem kotu
spodaj, kot zidamo, in nadaljuj vodo-
ravno. Nato v drugi vrsti prav tako.
Preštej v vsakem kamnu spodnje črte,
ki so vezane; te povedo vodoravno vr-

sto v abecednem kvadratu, zgornje črte
pa navpično vrsto v abecednem kva-
dratu. Dobiš:

Moj narod moder je kot kralj Matjaž,
moj narod star je težkih tisoč let.

Kvadrat. Vzemi najprej vogalne
črke, nato njim sosedne, da dobiš: Zbu-
dil sem se v življenje, ko sem se za-
vedel Boga. Tolstoj.

Zbiralnica. Zaznamuj skupine,
tudi posamezne črke in črtice s črkami
iz abecede, poišči vsa polja po vrsti,
ki so v njih črke »a«, potem »b« itd.
in jemlji v rešitvi tiste črke, ki si jih
sam zapisal nad tisto skupino! Dobiš:

Prav mnogi vrli so junaki,
doma na gorkem zapečnjaki.

Konjiček. Gorje narodu, kadar
imajo fanatiki prvo besedo, za seboj pa
nimajo nikogar, ki bi imel drugo be-
sedo.

Kraljeva pot. Bolje suh dežnik
kakor mokra suknja.

Seznam knjig. Vsote črk v naslo-
vih knjig povedo črke v abecedi. Do-
biš: Knjige Mohorjeve družbe.

Del abecede. Od a do t je 19 črk,
vzemi 19. črko iz abecede, potem vzemi
od b do l, od c do p itd. Sila kola lomi.

Posetnica. Stenotipistka narodne
skupščine.

Rešitve je treba poslati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Zastavljenci ugank naj pošiljajo tudi vse rokopise na isti naslov.

MISLI IN VPRAŠANJA

Izgubljena mladost.

Tako sem vesel, da danes malokdaj berem o solzah izgubljene mladosti: to je mogoče znak, da so ljudje dobili v delu veselje do življenja. Žalosti me pa obenem, da mora človek danes v začetku svoje zrele dobe hoté iztrebiti iz sebe neko s silo vzgojiteljev nabrano nepravo romantiko — ali je morda to moderno slovo od mladosti? Če je treba nekaj izruvat, kar smo sprejemali, potem z našo kulturno pedagogiko nekaj ni v redu.

Cankar.

Pri vseh mladih prozaistih se kaže neverjeten vpliv Cankarja, ki ga taki pisci morda niti ne berejo. Cankar je zelo nalezljiv. Vsebinsko še najdemo tu in tam novo, a slog je povsod cankarski. Saj pomeni pri nas odkritje, če kdo kaj napiše na primer v Jurčičevem slogu, saj se človek mora vsak dan siliti, da ne napiše cankarskega stavka — dokaz, kako je zares ves naš!

Načela.

Načela zahtevajo svoje žrtve. Čim bolj jih ljudje izvajajo nad soljudmi, tem več žrtve je. Čudim se, da je zadnje čase pri nas toliko govora o »močni roki«, ki naj bi že prišla, nam uredila razmere in nas vodila. Ali res potrebujemo vedno rablja in trinoga? Ali ne znamo pametno in po vesti živeti? Ali res nismo več kot čreda živine? Seveda, laže je kar tako živeti in capljati za zvoki piskača, ki je gnal čredo podgan za seboj, kakor pa polno iz sebe živeti...

Še o časopisju.

Obupna je nezanesljivost našega dnevnega časopisja! Izobraženec dnevno doživlja krute prevare, a vendar mu je časnik nepogrešljiv trup. Premišljam, kakšen greh je šele varati preprosto ljudstvo, ki je domala še danes tako lahkoverno, da verjame na besedo. Spomnim se na primer, kako me je večkrat kak kmečki človek spraševal prav resno, če se je res vse dogodilo, kar pišejo knjige...

Slovenska kulturnost.

Ponovno sem že slišal, da je prevelika kulturnost kriva nebogljenemu slovenskemu narodnostnemu boju. Baje smo se v zgodovini vedno ravnali po znanem pregovoru: Pametnejši odneha...

Nekaterim mladim kritikom.

Nekateri mislijo, da je v kritiki treba samo grajati. Vsako novo delo položijo na Prokustovo posteljo svojega znanja in merijo samo po delih iz preteklosti. Tako ne pridemo nikamor naprej! Večini naših kritikov manjka namreč intuitivnega duha, kar predvsem povečuje ustvarjajočega umetnika. In kritik naj bi bil tudi umetnik! Kritika pa tudi ni sama pohvala. Kritika, ki naj bi plodno vplivala nazaj na ustvarjalce, bi morala predvsem izluščiti iz del različne nove prijeme, poglede, potem šele naj bi vrednotila in primerjala novo delo z že priznanimi v preteklosti. St. L.

LISTNICA UREDNIŠTVA

Šumi. Prvi tvoji poskusi dejalo prijeten vtis. Zato pridno študiraj — študiraj, ne le beri! — zlasti še študiraj dobre pesnike, zlasti ritme, diktijo in slog; zakaj prav ta sredstva izražanja še premalo obvladaš.

Barbara M.K. Vaš prispevek z naslovom »Zakaj« je samo načet, nakazan, a neizpeljan motiv, zrel morda po izdelavi le za kak podlistek. V prispevku je seveda mnogo jezikovnih pomanjkljivosti, ki danes niti reporterju ne smejo več niti (n.pr. brez da bi). V slogu se preveč pozna vpliv reportaže. Rokopis morete dobiti v uredništvu.

S. U. Suha, Kranj. Poslali ste dve erotični, ki pa Vam nista uspeli. Pesem »Spomini« vsebinsko pač ni dovolj nazorno obdelana. Tudi v ritmu skačete. Pesem je končno brez rim, kar zahteva kritična razdelitev. V pesmi »Nemir« so iste napake. Posebno viden je slab ritem, kar je znak, da svoje pesmi premalo berete in poslušate. Pošljite prihodnjič kaj bolj izpiljenega!

A. B., dijak IV. b razreda, Kranj. Poslal si črtico »Ta je ljubil«. Res je: »skromen prispevek« za Mladiko, kakor že sam praviš. Seveda za tvoja leta in izobrazbo je stvar uspeha. Vsebinsko je ta priljubljeni in stari izseljenski motiv (mati in domovina, doživeta v tujini) skrajno nedoživeto podan. Tu mrgoli smiselnih napak. Z resnim motivom se večkrat greš mačko in miško in dovoliš junaku, da z veseljem uživa naravo, ko naj bi mislil samo na materino bolezen. A tvoj junak v tako resnem trenutku hudomušno razmišlja, če ga morda ni kdo s pismom — potegnil. Tvoj Francelj (!) ni iz krvi in mesa, temveč tava nekje »v sanjah«, kakor pravilno sam praviš na kraju. Tudi izdelava vse preveč spominja podoživetja Cankarjeve predsmrtne podobe: Mati — Domovina — Bog. Slovnico je več pravopisnih napak. Mnogo vejic manjka. Slog ti je prav srednješolsko romantičen, olepšan z vrsto nepotrebnih epitetov. Dokaz, kako malo dojemaš vsebinsko besed, so stalne primerjave (vsako misel dopolniš s primero, ki se začne z zoprnim »kakor«) ter stalna stava prilastkov (kakor bi samostalni mnogokrat že ne povedal vse vsebine). Itd. Beri mnogo, piši redko in bodi vesel, če ti kakšen dijaški listič kaj objavi.

»1917«, Ljubljana. Prva pesem »Proč z masko« razodeva sicer neposreden izliv, kar je pesmi v prid, a je v slogu še slaba. Izrazov kot »požvižgati se« se pač izogiblji v pesmi! Pesniški jezik je torej še ne neizgubljen, kar se pa more z delom in časom popraviti. Sonet »Vlomilec« je za erotičen motiv že v naslovu dokaj čuden, nepesniški. V prvih dveh kriticah se ti je otroško izmaličilo v prozo. Tudi v skladnji si dovoliš nedopustne skoke, n. pr. »Zanima, v tem ko s sestrico se prička (ga), kaj je v sredi konja, vedno huje«. Motiv otroške radovednosti je tudi že precej obdelan (prim. ravno isto v noveli Romeo in Julija na vasi!). Tvoje napake so prav začetniške: jezikovne in miselne nedogodnosti, dočim sta gradnja in izbira motiva boljši. Tretja pesem s socialnim motivom je najslabša. Tudi je slabše izdelana, saj n. pr. večkrat menjaš ritem. V miselni zgradbi ne rasteš, temveč se ponavljaš in tako razbliniš v nedoživetih izrazih, v razmišljanju in popisovanju smrti. Pesem, ki nosi tako težak motiv, mora živeti in prepričati sama sebe. Piši malo, a dobro!

Jože O. Edina pesem »Tolažba« je prav začetniška in niti z vsebino ne zagrabi. Nič pesniškega ni v njej. Več se po eni pesmi ne dá soditi.

Črtomir, Ljubljana. »Nisem sicer pesnik po poklicu, ampak mnogo pišem«, praviš v pismu. Kako preuranjena in nepremišljena sodba o samem sebi v mladih letih! Pišeš v dijaško glasilo: je zelo prav in zaenkrat mu tudi — ostani zvest!

J. M., Celje. Kot popolnoma nešolan človek pošiljate prve tri pesmi, ki ste jih »sestavili«, kakor sami pravite. Da se zares niste šolali, se najprej pozna na Vašem jeziku, kajti napak je pač mnogo. Delate celo take napake kot »solnce zlato, ki si spremeni«, več besed pišete kratkomalo skupaj, ločil tudi ne poznate itd. Dalje so tu nesmisli v pomenu, n. pr. »oko si samo utira solze«. V pesmi »Pomlad je tu« je primera zelo slabo izbrana. »Osamela ptička« je v svojem epskem slogu, ki spominja na narodno pesem, boljša, le oblikovno bi jo bilo treba izpiliti ter vsebinsko dopolniti. Tretja »Materi« pa ni posrečena. Vam veljajo tele besede: ne poskušajte se v umetni pesmi, temveč rajši prisluhnite narodni, morda boste tam kaj važnega zapisali. In drugič: ni se treba gnati s sestavljanjem pesmi, za kar ni vsak rojen, berite jih rajši, učite se jih na izust, povejte jih tudi drugim in tako doprinesite svoj delež k narodni prosveti.

Savinšek, Ljubljana. Glede sonetov se oglasite v našem uredništvu.

Prijatelj Tine. Pošljite svoj naslov!

UGANKARJEM

RESILCI UGANK IZ JULIJSKE ŠTEVILKE

Baša Lenčka (153), Gros Ančka (155), Aleš France (155), Lukovšek Ivanka (145), Kocmur Pavla (145), Kalan Minka (195), Demšar Viktor (147), Jeraša Janez (150), Modrinjak France (195), Jeglič Stanko (195), Kalan Luka (195), Zajec Lojze (195), Kržišnik Helena (195), Petelin Francka (180), Petelin Mimica (180), Lipoglavšek Slava (148), Rakovec Josip (148), Kržišnik Angela (195).

Cesar Anton (70), Sodja Franc (70), Videnšek Ana (78), Kosmač France (67), Mlakar Jožef (70).

Izžrebani so bili: Za prvo nagrado: Kalan Luka, Ljubljana, Vidovdanska 2. Za drugo nagrado: Rakovec J., suplent, Ljubljana, Poljanski nasip 10; Kržišnik Helena, učiteljica, Žiri. Za tretjo nagrado: Videnšek Ana, Predovičeva ulica 10, Moste pri Ljubljani; Modrinjak France, kaplan, Loče pri Poljčanah; Jeglič Stanko, profesor, Zavod sv. Stanislava, Št. Vid nad Ljubljano.

Tekmovanje zastavljavcev: Tratar Ivan, Javorje (5), France, Središče (3), France, Mošnje (2), Janko Moder, Dol (1).

RAZPIS NAGRAD ZA AVGUST

Prva nagrada: čajna garnitura za šest oseb v vrednosti 100 dinarjev. Druga nagrada: dve knjižni nagradi iz Mohorjeve založbe v vrednosti po 30 dinarjev. Tretja nagrada: tri knjižne nagrade iz Mohorjeve založbe v vrednosti po 20 dinarjev.

Po prvo nagrado naj izžrebani vselej pride v podružnico Mohorjeve knjigarne v Ljubljani.

POMENKI

J-ša, Rožna dolina: 'Skrivalnico' bom gotovo priobčil. Še kaj pošlji, pa je lahko tudi kaj lažjega vmes.

M. K., Ljubljana: Mogoče te bo zanimalo, da so nekateri rešili tvojo zadnjo posetnico takole: 'Poštenost in čast se ne kupi nikdar', kar sem seveda upošteval.

M. Mihelič, Sodevci: Zamisli poslanih ugank so zelo posrečene, vendar se mi zde nekoliko pretežke. Poskusi mi poslati kaj podobnega, a lažjega, da bom priobčil za uvod.

VZGOJITELJI

starši, učitelji in duhovniki!
Neveste, ženini — naročite knjigo

DR. ANTON BRECELJ

OB VIRU ŽIVLJENJA

SPOLNE ZADEVE V PREGLEDNIH OBRISIH

Broš. din 66.— (za neude din 88.—)
vez. din 78.— (za neude din 104.—)

NAROČILA IZVRŠUJE

Družba sv. Mohorja v Celju

Državno priznано učilišče KOVAČ, Maribor, Gosposka ul. 46

Trgovski tečajji. Začetek vedno septembra

Posebni tečajji ob vsakem času: za strojepisje, stenografijo, knjigovodstvo, trgovsko računstvo, korespondenco, slovenščino, hrvaščino, nemščino, lepopisje * Strojepisna dela - Razmnoževanje - Kopiranje načrtov - Prevodi v vse jezike - Reklamna in propagandna dela - Javna strojepisna soba - Na razpolago so pisalni stroji, tudi s pisavo v cirilici, stroj s 46 cm dolgim vozom in računski stroji **Zahtevajte prospekte!**

„Blago je bilo časih boljše in — tudi milo ni več prida.“ — „Blago je danes tako kot je bilo včeraj, le milo in milo je — dvoje. Jaz perem vedno le s priznано dobrim terpeninovim milom Zlatorog, pa perilo dolgo traja, vedno je lepo belo in mehko-voljno. Lastni uspeh Vas bo prepričal o resničnosti moje trditve.“

TERPENTINOVNO MILO
Zlatorog

Ljudska samopomoč * Maribor, Aleksandrova c. 47

registrovana
pomožna blagajna

v lastni palači
in doti je izplačanih že nad 30 milijonov din

sprejme vse zdrave osebe za pogrebino in doto - Na pogrebninah
- Zahtevajte brezplačno pristopne izjave

HRANILNICA DRAVSKE BANOVINE

CELJE • LJUBLJANA • MARIBOR

Obrestna mera za vloge znaša do 5%

Za vloge in obresti jamči Dravska banovina
z vsem premoženjem in vso davčno močjo!